

TAMPEREEN YLIOPISTO

MINNA KARKKOLA

Muistelemisen arvoista

Naisen representaatiot STT:n, Helsingin Sanomien ja Tehy-lehden nekrologeissa

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2014

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

KARKKOLA, MINNA: Muistelemisen arvoista. Naisen representaatiot STT:n, Helsingin Sanomien ja Tehy-lehden nekrologeissa.

Pro gradu -tutkielma, 133 s., 5 liites.

Tiedotusoppi

Syyskuu 2014

Media on yksi ikkuna siihen, miten yhteiskuntamme rakentuu. Erityisen kiinnostavia tässä mielessä ovat nekrologit, jotka kääntävät katseemme menneisyyteen ja osallistuvat hyvän suomalaisuuden määrittelyyn. Ne kertovat arvostusten rakentumisesta suomalaisessa kulttuurissa piirtäen kuvan suomalaisittain hyvästä elämästä.

Tutkin pro gradu -työssäni STT:n, Helsingin Sanomien ja Tehy-lehden naisista kirjoitettuja nekrologeja. Halusin päästä käsiksi siihen, millaista naiseutta nekrologit tuottavat. Lisäksi pohdin nekrologin määritelmää ja luon katsauksen nekrologin historiaan.

STT, Helsingin Sanomat ja Tehy-lehti edustavat aineistossani erilaisia sosiokulttuurisia tasoja. Sosiaalitieteitä lainaten puhun makro-, meso- ja mikrotasosta. Osaltaan aineistoni rajoja piirtävät J. P. Roosin määrittämät suomalaiset sukupolvet. Tähän päädyin, koska halusin löytää mahdollisimman rikkaita narratiiveja naisen elämästä. Kokosin aineistoni edeten nykyhetkestä menneisyyteen aina siihen saakka, kunnes löysin työni kannalta relevantit nekrologit. Tiukka aikarajaus olisi tuottanut köyhemmän aineiston.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys pohjaa sosiaaliseen konstruktionismiin, joka näkee todellisuuden sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvana. Menetelmänä sovellan kriittistä diskurssianalyysia, jonka avulla etsin aineistosta kumpuavat yhtenäiset teemat. Niiden avulla muodostan diskurssit, joita löytyi aineistostani neljä: selvästi vahvin oli työhön kietoutuva diskurssi, jonka nimeksi tuli työssään taitava, vahva ja ahkera sekä uskollinen. Toiseksi vahvimman diskurssin nimesin vaatimattomaksi ja huolehtivaiseksi, kolmannen positiiviseksi ja viimeisen ja samalla heikoimman diskurssin persoonalliseksi.

Työni perusteella näyttää siltä, että suomalaiseen naiseen liitettävät elämänarvot hahmottuvat ennen kaikkea työn kautta, mikä on jokseenkin yllättävää naisen historiaa ajatellen. Koti ja perhe häipyvät taustalle. Silti nainen asettuu aineistoni nekrologeissa herkästi essentialistiseen paikkaansa hoivaajana ja pyyteettömänä antajana. Aineistostani puuttuivat vaikeuksien kautta voittoon kulkevat sankaritarinat, joita esimerkiksi amerikkalaisissa nekrologeissa usein on.

Asiasanat: nekrologit, muistokirjoitukset, sukupuoli, naiseus, representaatio, diskurssit

Sisällys

1. NEKROLOGI RAKENTAA HISTORIAKÄSITYSTÄ.....	1
2. TUTKIMATTOMAT SUOMALAISNEKROLOGIT	8
3. NEKROLOGIN MÄÄRITTELYÄ.....	12
3.1 Nekrologilla on brittiläiset juuret	12
3.2 Suomalaisen nekrologin kintereillä.....	13
3.3 Ilmoituksen ja lehtijutun rajamailla.....	22
3.4 Nekrologin rakenne	25
4. NEKROLOGIN SUKUPUOLI SAA HAHMON REPRESENTAATIOISSA	27
4.1 Sukupuoli ja identiteetti	27
4.2 Sukupolvi	31
4.3 Representaatio ja diskurssi	32
5. SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI JA DISKURSSIANALYYSI	34
6. AINEISTO JA SEN KOLME TASOA	39
6.1. Aineiston rajat	39
6.2 Tehy-lehden, Helsingin Sanomien ja STT:n nekrologit aineistona	43
7. AINEISTOSTA KUMPUAA NELJÄ DISKURSSIA	51
7.1. Sukupolvien väliset erot liudentuvat nekrologeissa	55
7.2 Kollektiivinen identiteetti.....	58
7.3. Diskurssi I: Työssään taitava, vahva ja ahkera sekä uskollinen.....	61
7.3.1. Taitava ammattilainen	64
7.3.2. Vahva ja ahkera.....	72
7.3.3 Uskollinen	79
7.3.4. Yhteenvedo alaluvusta	89
7.4 Diskurssi II: Vaatimaton ja huolehtivainen.....	90
7.5 Diskurssit III ja IV: Positiivinen ja persoonallinen.....	101
8. LOPUKSI	109
LÄHTEET	123
LIITTEET.....	134

1. NEKROLOGI RAKENTAA HISTORIAKÄSITYSTÄ

Nekrologilla on nykykielessä monta nimeä. Sitä ei kuitenkaan voi sanoa rakkaaksi lapseksi sanontaa mukaillen: monikäsitteisyys näyttää johtuvan pikemminkin siitä, että nekrologin määritelmä tai olemus ei ole selvä oikein kenellekään. Tämä muotoaan ja merkitystään hakeva luonne oli yksi syy siihen, että kiinnostuin nekrologista tutkimuskohteena.

Tässä tutkimuksessa käytän nekrologista lisäksi nimitystä muistokirjoitus. Näitä kahta termiä käytän synonyymisesti, vaikka välillä pohdinkin, onko niillä merkityseroa.

Nekrologi saa vuonna 2009 julkaistussa Mediasanastossa yksinkertaisen määritelmän: ”Kuollutta henkilöä käsittelevä muistokirjoitus lehdessä” (Kuutti 2009). Oikeastaan sanaan *muistokirjoitus* kiteytyy se, miksi nekrologit ovat kiinnostavia ja tärkeitä tutkimuskohteita. Nekrologeja tekstinä leimaa muistelu. Ne kääntävät katseen menneeseen ja palauttavat lukijan mieleen, millainen poismennyt oli ja mitä hän sai elämässään aikaan. Virittäessään yhteiskunnan muistelun prosessiin ne rakentavat samalla historiakäsitystämme. Kuten Olli Seuri (2008, 1) pro gradu -työssään osuvasti toteaa, historian tutkijoiden lisäksi menneisyyden rakentamiseen osallistuvat kaikki ihmiset julkisista toimijoista perhepiiriin. Tärkeä menneisyyden muovaaja on myös media.

Ei ole yhdentekevää, millaisia asioita nekrologeissa kerrotaan. Päinvastoin. Muistokirjoitusta varten tehdyt valinnat kertovat siitä, mitä suomalainen yhteiskunta pitää muistelemisen arvoisena. Oleellista on sekä se, mitä päätetään kertoa että se, mikä jätetään nekrologin ulkopuolelle. Valintoja tehdään jo siinä vaiheessa, kun pohditaan, kenestä nekrologi julkaistaan. Kaikki kun eivät saa nekrologia lehteen.

Nekrologit osallistuvat menneisyyden rakentamiseen ja itsemme määrittelyn prosessiin, joten niitä on tärkeä tutkia. Seurin (2008, 86) mukaan menneisyys nousee sanomalehdessä esiin erityisesti jutuissa, jotka käsittelevät aiheitaan tarinallisemmin ja tunteellisemmin verrattuna uutiseen. Samalla näillä niin sanotuilla päivävyriosastoilla määritellään, keitä me olemme. Näiksi ilmentäjiksi

Seuri lukee esimerkiksi muistokirjoitukset ja merkkipäivähaastattelut Helsingin Sanomien (HS) Nimiä tänään -osastolla (nykyään osasto on nimeltään Ihmiset). Seurin (2008, 45) mukaan ihmiset peilaavat omaa elämäänsä nekrologeihin ja osallistuvat samalla yhteiskunnan hierarkioiden ja arvostusten rakentamiseen. Sanomalehti tuo esiin sen, mikä yhteiskunnassa on arvostettavaa ja toisaalta myös sen, mikä on sopimatonta ja arvotonta.

Nekrologeissa huomionarvoista on se, että ne keskittyvät yksittäisiin ihmisiin. Ne eivät rakenna kuvia suurista aikakausista leveällä pensselillä, vaan pikemminkin pikkutarkkoja miniatyyreja ihmisistä, tarkemmin sanottuna ihmiselämästä tai elämäntavasta. Onkin huomattava, että vaikka nekrologit ovat vainajien muistokirjoituksia, niiden keskiössä on elämä. Suurin osa tekstistä keskittyy kuvailemaan vainajan elämää, vaikka useimmiten nekrologissa mainitaankin ainakin vainajan kuolinpäivä ja toisinaan myös kuolinsyy.

Nekrologit pyrkivät tiivistämään sen, mitä kuolleesta kannattaa julkisesti kertoa. Tapana on valikoida juttuihin asioita, jotka kirjoittaja on katsonut vainajan elämässä jollakin tapaa merkittäviksi. Samalla nekrologit rakentavat kuvaa suomalaisesta yhteiskunnasta ja siitä, mikä siinä mielletään tärkeäksi ja kuoleman jälkeen julkisesti kertomisen väärtiksi. Useimmiten kuvaillaan myös vainajan luonnetta.

Kunnioittavan sävynsä vuoksi muistokirjoitukset esittävät vainajan kunnon kansalaisena ja tuottavat samalla julkisesti hyväksyttyä suomalaisuutta. Nekrologit osallistuvat hyvän suomalaisuuden määrittelyyn. Kuten amerikkalaisia nekrologeja tutkinut Janice Hume (2000, 12) sanoo: ”Muistokirjoitukseen suodattuu kansalaisen elämän olemus, ja koska se on sekä kunnianosoitus vainajan muistolle että elämänkronikka, se heijastaa sitä, mitä yhteisö arvostaa ja haluaa muistaa kyseisen henkilön historiasta.”

Nekrologit ovat tutkimuskohteena tärkeitä ja kiinnostavia, mutta Suomessa niistä ei juuri ole tutkimusta. Nekrologeista on tehty muutamia opinnäytetöitä, joista suurin osa tarkastelee nekrologeja genrenäkökulmasta (ks. Dahl 2013, Hinttala 2004, brittinekrologeista Laine 1999 ja riikinruotsalaisista Schimkewitsch 1999), joka liittyy osin myös omaan tutkimukseeni.

Nekrologeja sivuaa pro gradussaan myös jo aiemmin mainittu Olli Seuri (2008), joka on tutkinut Helsingin Sanomien uudelleentuotettua 1960-lukua. Vaikka historianäkökulmalla on myös omassa työssäni merkitystä, näkökulmani on ennen kaikkea yhteiskuntatieteellinen, kuten myös Teemu Hallamaan (2013), Virve Marttisen (1997) ja Jenni Linturin (2007) pro graduissa. Hallamaan metodi on kuitenkin pitkälti kvantitatiivinen, kun omani on laadullinen. Marttisen ote on niin ikään pitkälti kvantitatiivinen. Lähimpänä omaa tutkimusnäkökulmaani lienee Linturin pro gradu, joka tarkastelee kuolinilmoituksia sukupuolen perspektiivistä.

Linturin tutkimustulos antaa suuntaa omalle tutkimukselleni, koska nekrologit liittyvät läheisesti kuolinilmoituksiin. Molemmat tuotetaan vainajan muistoksi. Havaintoni mukaan muistokirjoitus ja kuolinilmoitus sekoittuvatkin usein arkipuheessa, mediassa ja joskus jopa tieteellisessä tekstissä. Usein niihin viitataan myös sanaparina. Linturi havaitsi, että kuolinilmoitusten sukupuolten representaatiot eivät ole muuttuneet, vaikka yhteiskunta muuten on kehittynyt tasa-arvoisempaan suuntaan. Linturin tutkimissa kuolinilmoituksissa miehet ja naiset esitettiin stereotyyppisesti. Tämän tutkimustuloksen pohjalta voi olettaa, että naiset ja miehet esitetään stereotyyppisesti myös nekrologeissa.

Kuolinilmoitus liittyy ainakin Suomessa vielä tiukemmin vainajan muistamisen rituaaliin kuin muistokirjoitus, jota läheskään kaikista vainajista ei julkaista. Muodoltaan ja tyylistään tarkoin säädelty kuolinilmoitus on vakiintunut, rituaalinen tapa kunnioittaa vainajan muistoa, kun taas muistokirjoitus lähenee tekstityyppinä pikemminkin elämäkertaa, vaikka sekin liittyy osaltaan vainajan muistamisen perinteeseen.

Nekrologin määritelmässä useimmin toistuva sana onkin juuri elämäkerta tai elämäankaari. Eräänlaisina pienoiselämäkertoina nekrologit hahmottelevat kansallista tai kulttuurista ajattelua. Kulttuurihistorian tutkija Anne Ollilan (2010, 170) mukaan elämäkerroissa ja muistelmassa rakennetaan ja uusinnetaan tulkintoja suomalaisuudesta ja suomalaisesta mentaliteetista. Ollila (2010, 168–169) huomauttaa, että kerronnalliset konventiot ehdollistavat muistamista, johon sovelletaan tarinan luomisen periaatteita. Taustalla vaikuttavat kulttuuriset mallit, joiden avulla eri kansallisuudet tietävät, millainen tarinan pitää olla ja miten se kerrotaan.

Tarinan luomisen periaatteet muovaavat myös nekrologeja. Nekrologissa muovataan tarinaksi vainajan elämä. Nekrologin taustalla vaikuttavat kulttuuriset konventiot siitä, mitä tuohon tarinaan tulee sisältyä.

Suomalaisen elämäntavan tunnetuin tutkija lienee J. P. Roos, jonka kuuluisaa sukupolvijaottelua hyödynnän tutkimusasetelmassani. Roos jakaa suomalaiset sukupolvet neljään osaan, joiden pohjalta kokoan aineistooni narratiiveja eri sukupolvia edustavista naisista. Näin pyrin kokoamaan mahdollisimman erilaisia ja rikkaita narratiiveja naisen elämästä.

Roos perustaa analyysinsä elämäntavan ulottuvuuksien perusjaotteluun, joka taas pohjaa elämäntavan määritelmään. Roos määrittelee elämäntavan yksilön tai perheen elämänvaiheiden, elinolosuhteiden, elämäntoiminnan, arkielämän ja suhteiden kokonaisuudeksi, joka muodostuu yksilön tai perheen subjektiviteetin kautta. Subjektiviteetillä Roos tarkoittaa ihmisen arvomaailmaa ja sitä, miten ihminen itse elämäänsä arvottaa. (Roos 1987, 44–45.)

Roos on tutkinut ”tavallisten ihmisten” itse tuottamia elämäkertoja, jotka asettuvat lähelle omaa tutkimusaineistoani. Nekrologitkin ovat elämän narratiiveja, joskaan niitä vainaja ei ole itse kirjoittanut. Vaikka nekrologit tarkastelevat elämää eri näkökulmasta, elämäkertojen tapaan nekin määrittelevät suomalaista elämäntapaa.

Tavoitteenani on tutkia, millaista naiseutta nekrologit rakentavat. Rajaankin tarkasteluni nimenomaan naisiin, koska naiseus on vanhastaan ollut toisarvoinen sukupuoli miehiin verrattuna. Esimerkiksi filosofi Simone de Beauvoir puhuu naisesta toisena sukupuolena. Hänen mukaansa nainen määritellään yksinomaan miehestä käsin maailmassa, joka on miesten luoma. (Beauvoir 1980, 114.) Beauvoirin teksti on peräisin 1980-luvulta, jonka jälkeen on puhuttu paljon tasa-arvosta ja sen kehittämisestä. Siksi on tärkeää tutkia, millaista naiseutta tuotetaan nykypäivän mediassa. Esitetäänkö naiset nekrologeissa stereotyyppisesti vai näkyykö puhe yhteiskunnan muutoksesta myös nekrologien naiskuvassa?

Tutkimukseni pohjaa postmoderniin käsitykseen sukupuolesta. Filosofi ja feminismin teoreetikko Judith Butler (2006, 245) sanoutuu irti sex–gender-erottelusta, joka näkee sukupuolen biologisena ja diskursiivisuutta edeltävänä. Butlerin mukaan sukupuoli-identiteetin perusta on ajallinen ja sukupuoli-identiteettejä säätelevät säännöt, jotka ovat osin muotoutuneet sukupuolihierarkian ja pakkoheteroseksuaalisuuden matriisien mukaisesti. (emt., 241–242.) Pohdin Butlerin teoreettisoinnin valossa, taipuvatko nekrologien naiset normeihin vai uhmaavatko he sukupuolihierarkian sääntöjä. Millaisilla teoilla naisten annetaan nekrologeissa tuottaa sukupuoltaan?

Aineistoni koostuu Suomen Tietotoimiston (STT) ja Helsingin Sanomien nekrologeista sekä terveystieteiden ja sosiaalialan ammattijärjestön Tehyn oman lehden nekrologeista. Nämä kolme mediaa tarjoavat mahdollisuuden tarkastella kolmen tyyppisiä nekrologeja, jotka kukin edustavat omanlaistaan kertomusta naisen elämästä. Nekrologien vainajat rajautuvat kussakin lähdemediassani eri sosiokulttuurisiin luokkiin ja erilaisiin elämänpiireihin, joita havainnollistan sosiaalitieteistä lainatuilla käsitteillä. Puhun makro-, meso- ja mikrotasosta. Viimeinen viittaa koko yhteiskuntaan, mesotaso sitä pienempiin yhteisöihin ja mikrotaso kaikista pienimpiin rajauksiin yhteiskunnasta kuten yksilöön tai perheeseen. (Niemelä 2008, 20.) STT edustaa aineistossani makrotasoa, HS mesotasoa ja Tehy-lehti mikrotasoa.

Aineistoni kokoamisessa ei ole ollut oleellista tiukka aikarajaus, vaan erilaisten naisen elämän narratiivien kokoon saaminen. Niinpä keräsin aineistoni nykyhetkestä menneisyyteen edeten, ja valitsin mukaan relevantit nekrologit, jotka antavat mahdollisuuden tarkastella edellä kuvaamiani naisen elämän narratiiveja. Sain kokoon 23 nekrologia, jotka ovat peräisin vuosilta 2000–2014 (ks. liite 1).

Tutkimuksessani pyrin pääsemään käsiksi siihen, millaista naiseutta nekrologit tuottavat. Tähän soveltuu menetelmänä kriittinen diskurssianalyysi, jonka ajatus todellisuuden sosiaalisesti rakentuneesta luonteesta on tutkimukseni lähtökohta. Niinpä tutkimukseni teoriapohja on sosiaalisessa konstruktionismissa, joka näkee todellisuuden rakentuvan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Todellisuus ei ole olemassa sellaisenaan, vaan siihen katsotaan aina tietystä näkökulmasta. (Koivunen 1996, 51.) Kaikki kielenkäyttö rakentaa, muovaa ja ylläpitää käsitystämme todellisuudesta. (Lehtonen 1996, 67.) Kriittisen diskurssianalyysin avulla etsin aineistosta nousevia puhetapoja.

Erittelen aineistosta yhtenäisiä teemoja, joiden avulla voin muodostaa diskurssit. Lähestymistapani on aineistolähtöinen, eli annan aineiston puhua, enkä niinkään itse ohjaa tulkintaani valmiilla teoria- tai metodikehyksellä. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 29.)

Pohjaan tutkimuksessani Norman Faircloughin diskurssianalyysin malliin, joka analysoi tekstejä, diskurssikäytäntöjä ja sosiokulttuurisia käytäntöjä. Kaikki Faircloughin tasot eivät ole yhtä tärkeitä. Niiden painottuminen riippuu tutkimuksen näkökulmasta. Omassa tutkimuksessani erityisen tärkeä on Faircloughin ensimmäinen taso, jossa tarkastellaan tekstejä muodon ja merkityksen kannalta. Huomiota kiinnitetään esimerkiksi sanastoon, lauserakenteisiin ja koko tekstin rakentamiseen. (Fairclough 2002, 78–80.)

Tutkimukseni edetessä päätin nostaa edellä esitetyn rinnalle vielä yhden tavoitteen: suomalaisen nekrologin määritelmän tarkastelun. Alun perin tarkoitus oli määritellä nekrologi vain tämän tutkimuksen kontekstissa tutkimuskäsitteenä, mutta suomalaisesta nekrologista löytyi niin vähän tutkimusta, että kiinnostuin nekrologin määrittelemisestä laajemmin ja päädyin avaamaan lajityypin historiaa ja sisältöä niin Suomessa kuin ulkomailla. Teemu Hallamaa (2013) käy pro graduksaan lyhyesti läpi nekrologin historiaa, mutta yleisempää ja laajempaa katsausta ei ole kukaan Suomessa luonut. Tekstilajinäkökulmasta taas Hanna Hinttala (2004) ja Marjo Dahl (2013) keskittyvät pro graduissaan tarkastelemaan vain aineistonsa, eli Helsingin Sanomien ja Dahl lisäksi Opettaja-lehden, tekstilajeja. Kyseiset pro gradut ovat kuitenkin oiva työkalu oman päämääräni tavoittelemisessa.

Työssäni on kaksi päätutkimuskysymystä:

- Miten STT:n, Helsingin Sanomien ja Tehy-lehden nekrologit representoivat suomalaisen naisen?
 - Miten nekrologia on määritelty suomalaisissa tutkimuksissa, hakuteoksissa ja käytösoppaissa?
- Jaan ensimmäisen päätutkimuskysymyksen seuraaviin alakysymyksiin:
- Millaisina naiset nekrologeissa esitetään ja mitä ominaisuuksia ja määreitä heihin liitetään?
 - Millaisiin positioihin naiset nekrologeissa asettuvat (toimijoiksi vai toiminnan kohteiksi)?
 - Millaisia rooleja naisille annetaan? Ovatko he hoivaajia tai äitejä vai kenties auktoriteetteja tai asiantuntijoita?

Manuel Castellsin tapaan erottelen roolit ja identiteetit toisistaan. Rooli viittaa asemaan, jossa yksilö toimii: sama henkilö voi toimia sekä äitinä, tyttärenä että naapurina. Roolit organisoivat toimintaa ja identiteetit toiminnan tarkoitusta ja merkitystä. Identiteetit antavat toiminnalle merkityksen ja osallistuvat minuuden ja yksilöllisyyden rakentamiseen, joten ne ovat yksilölle merkityksellisempiä kuin roolit. (Castells 1997, 7.)

Kaksi päätutkimuskysymystäni lomittuvat toisiinsa. Jotta voin tutkia nekrologeja, minun on määriteltävä, mikä nekrologi on. Kysymykseen ei ole helppoa vastausta, mutta sitä avaa katsaukseni nekrologin historiaan, joka on muovannut nekrologista omanlaisensa lajityypin. Nekrologin elämäkertaluonne määrittelee sitä, miten suomalainen nainen nekrologeissa representoidaan. Niinpä nekrologin muodon ja lajityypin ymmärtäminen auttaa hahmottamaan aineistostani erottuvia diskursseja. Koska aineistoni koostuu juuri nekrologeista, pääsen käsiksi nimenomaan hyvään ja julkisesti hyväksyttyyn suomalaiseen naiseuteen. Katsauksellani on myös kulttuurihistoriallista arvoa etenkin, kun otetaan huomioon, että vastaavaa katsausta ei ole aiemmin suomalaistutkimuksissa luotu.

Aiempaa nekrologitutkimusta erittelen seuraavassa luvussa. Koska suomalaista tutkimusta ei aiheesta juuri ole, luku painottuu ulkomaiseen tutkimukseen. Sen jälkeen hahmottelen suomalaisen nekrologin määritelmää, kerron nekrologin historiasta ja tarkastelen nekrologin määritelmiä suomalaisissa tutkimuksissa, hakuteoksissa ja käytösoppaissa. Neljännessä luvussa kerron postmodernista sukupuoli- ja identiteettikäsitteestä ja erittelen tarkemmin, miksi se on tärkeä ensimmäisen päätutkimuskysymykseni kannalta. Määrittelen myös muut tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet, sukupolven, representaation ja diskurssin. Viidennessä luvussa kerron tutkimukseni teoreettisesta taustasta ja tutkimusmetodista. Kuudennessa luvussa pohdin aineistoni rajoja: erittelen, miten olen koonnut aineistoni ja millainen on lähdemedioideni ja nekrologien suhde. Seitsemännessä luvussa analysoin nekrologeja ja tarkastelen, millaisia diskursseja niistä löytyy. Miten diskurssit rakentuvat? Lopuksi kokoan ajatuksiani yhteen ja piirrän kokonaiskuvan nekrologien tuottamasta naiseudesta sekä suomalaisen nekrologin määritelmästä. Pohdin myös, mitä tutkimuksessani jäi sanomatta ja mitkä havainnot antaisivat aihetta jatkotutkimukseen.

2. TUTKIMATTOMAT SUOMALAISNEKROLOGIT

Nekrologit eivät ole kiinnostaneet suomalaistutkijoita, mutta ulkomailla niitä on tutkittu laajasti. *Encyclopedia of Death and Dying* (2013, 335) mainitsee, että muistokirjoituksia käsitteleviä tai niihin viittavia julkaisuja on yli 300. Myös nekrologien kehityksestä on kirjoitettu paljon. Muun muassa juuri muistokirjoitusten kehitykseen ja historiaan paneutunut Nigel Starck kertoo tieteellisen kiinnostuksen nekrologeja kohtaan kasvaneen 1970-luvulta lähtien. Tuolloin tutkijat innostuivat nekrologeista erityisesti sukupuolikysymysten valossa. Starckin mukaan haluttiin tietää, esiintyykö valtamediassa kuolemanjälkeistä sukupuolista syrjintää. Selvisi, että miehistä kirjoitetaan huomattavasti enemmän muistokirjoituksia kuin naisista. (Starck 2008, 911–912.)

Tämän jälkeen kiinnostuttiin tutkimaan muistokirjoitusten ilmaisun ja sisällön sekä kulttuurisen identiteetin välistä yhteyttä (emt., 912). Tieteellisesti kunnianhimoisimpien joukkoon Starck nostaa Ballin ja Jonnesin tutkimuksen *Fame at last* (2000), joka analysoi New York Timesin muistokirjoituksia. Kaikkiaan tutkimus käsitti 9325 muistokirjoitusta vuosilta 1993–1999. Aineistoa tutkittiin määrällisesti luokittelemalla sitä muun muassa sukupuolen, ammatin, iän ja koulutuksen mukaan. Tutkimuksessa kävi ilmi esimerkiksi, että 83 prosenttia muistokirjoituksista käsitteli miehiä. (Ball & Jonnes 2000, 14, 21.)

Massiivisia tutkimuksia on kuitenkin tehty muitakin. Esimerkiksi Janice Hume kävi läpi yli 8 000 yhdysvaltalaisista sanomalehtimuistokirjoitusta vuosilta 1818–1930. Hume havaitsi tutkimuksessaan, että ideaali amerikkalaisuus muuttui valtaehdistössä ajan mukana ja sille oli kunakin historiallisena aikana sosiaalinen tarve: ideaali amerikkalainen ikään kuin antoi vahvistuksen illuusiolle dominoivan kulttuurin stabiilista tilasta. Hume luotasi nekrologeja myös syrjinnän näkökulmasta ja havaitsi, että Amerikan alkuperäiskansat esiintyivät muistokirjoituksissa vain havainnollistavassa roolissa. (Hume 2000, 99; 160; 134.) Hume (2003) on tutkinut myös New York Timesin syyskuun 2001 terrori-iskujen jälkeen julkaiseman muistokirjoitussarjan historiallista vaikutusta.

Starckin mukaan monissa niin Australian kuin Yhdysvaltain tutkimuksissa on havaittu miesten ja naisten muistokirjoitusten suhteeksi neljän suhde yhteen. Starckin mukaan tutkimukset ovat osoittaneet tässä merkittävää yhdenmukaisuutta viimeisen 30 vuoden aikana. Myös Britanniassa miesten ja naisten osuuksien välinen epätasapaino on ilmeinen, mutta tarkkaa numerotietoa asiasta ei ole saatavilla. (Starck 2006, 105.) Kauas mainitusta suhteesta eivät karkaa Ballin ja Jonnesin aineisto tai Humenkaan otokset.

Neljän suhde yhteen ei näytä olevan kovin kaukana suomalaisistakaan nekrologeista: vuonna 1992 Helsingin Sanomien (HS) alkuvuoden muistokirjoituksista 12,8 prosenttia käsitteli naisia, kun vastaava luku vuonna 2012 oli 22,7 prosenttia (Hallamaa 2013, 52). Naisten osuus näyttää kasvaneen myös Hinttalan pro gradun valossa. Hinttalan vuosituhannen alusta HS:stä keräämistä 131 muistokirjoituksesta 23 käsitteli naista. Näin naisten osuus oli reilut 10 vuotta sitten 17,6 prosenttia. (Hinttala 2004, 112.) Tilanne näyttää samalta, kun verrataan Hallamaan tuloksia Marttisen (1997, 68) pro graduun, jonka nekrologiaineistosta noin viidennes käsitteli naisia.

Sama suhdeluku sukupuolten välillä näyttää toistuvan journalismin muillakin osa-alueilla kuin nekrologeissa. Suomalaisen uutismedian vuosiseurannassa 2007–2012 havaittiin, että naisten osuus juttujen päähenkilöistä pysytteli neljänneksen tienoilla. Tutkimushankkeessa tutkittiin määrällisen sisällön erittelyn avulla 18 eri uutisvälineen pääuutisia, etusivuja ja pääuutislähetystyksiä. (Suikkanen, Holma, Raittila 2012, 3.)

Moses ja Marelli (2004, 123) tutkivat New York Timesin muistokirjoituksia vuosilta 1982–2002. Heidän mukaansa muistokirjoitukset paljastavat yhteiskunnan käsityksiä elämästä ja kuolemasta erityisesti liittyen kuolinsyihin, elämänodotuksiin ja sukupuolisiin eroihin elämäntarinoissa, jotka ovat osaltaan myös tämän tutkimuksen keskiössä. Nekrologit ovat Mosesin ja Marellin mukaan erityisiä tekstejä, koska ne keskittyvät yhden ihmisen ominaisuuksiin ja siihen, miten tuon ihmisen elämä sen loppuessa esitetään parhaalla mahdollisella tavalla. Artikkelit keskittyvät pitkälti genreen ja sisällön erittelemiseen, joskin se kertoo myös kvantitatiivisia tuloksia aineistosta.

Lisäksi maailmalla on tutkittu muun muassa elämänkulun kuvaamista Guardianin muistokirjoituksissa (Bytheway & Johnson 1996), eettisiä kysymyksiä koskien Timesin Lontoon maanalaisen

pommituksen uhrien omaisille omistettua muistokirjoitussarjaa (Bullamore 2005), islantilaisten nekrologien muuttumista (Árnason, Hafsteinsson, Grétarsdóttir 2003) ja nekrologien kollektiivistä muistia (Fowler 2007). Fowler tarkasteli muistokirjoituksia sadan vuoden aikaväliltä. Aineisto käsitti yli 800 muistokirjoitusta pääosin brittilehdistä. Hänen mukaansa dominoivat diskurssit hallitsevat edelleen muistokirjoituksia: ne ovat eliitti- ja Eurooppa-keskeisiä ja painottuvat maskuliinisiin saavutuksiin. (Fowler & Bielsa 2007, 204; Fowler 2007, 4.)

Nekrologeista on tullut varteenotettava tapa kirjoittaa historiaa muistiin. Starck toteaa, että nekrologitutkimukset ovat vahvistaneet muistokirjoituksen asemaa legitiiminä historiankirjoituksen välineenä (Starck 2008, 912). Oman työni kannalta antoisin ulkomainen tutkimus on Mosesin ja Marellin artikkeli, johon peilaan omia tuloksiani.

Suomessa nekrologeja on tarkasteltu tieteellisessä mielessä vain opinnäytetöissä, joita löysin yhteensä 10. Niistä suurin osa tarkastelee nekrologeja genrenäkökulmasta, jolla on merkitystä myös omassa tutkimuksessani. Suomalaisten muistokirjoitusten tekstilajia ovat tarkastelleet Marjo Dahl (2013) ja Hanna Hinttala (2004), brittinekrologien genreä Tytti Laine (1999) ja riikinruotsalaisten nekrologien genreä Samuel Schimkewitsch (1999).

Kauas omasta näkökulmastani karkaavat ne pro gradut, joissa nekrologien kautta on tarkasteltu opettajuutta (Päivi Pitkänen 2013) tai menetystä psykologisessa mielessä (Hanna Kylliäinen 2007, Maaria Sahimaa 2008). Turhan kauas menneisyyteen taas sijoittuu Annikki Tilviksen erikoistyön nimellä kulkeva opinnäyte päivälehtien nekrologeista vuodelta 1946. Suomalaisista pro graduista kuitenkin Dahlin ja Hinttalan työt antavat taustatietoa ja työkaluja nekrologin määrittelymiseen.

Helsingin Sanomien uudelleentuotettua 1960-lukua pro gradussaan tarkastellut Olli Seuri (2008) kokosi vuoden ajalta lehtijutut, joissa mainitaan jokin 1960-luvun vuosista. Mukaan on osunut myös nekrologeja, mutta niitä on Seurin aineistosta vain vajaa kuudennes. Seuri keskittyy työssään historian esittämiseen, kun omassa työssäni historianäkökulma jää taustalle. Oma tutkimukseni on pikemminkin yhteiskuntatieteellinen. Samaa voi sanoa Virve Marttisen (1997), Teemu Hallamaan (2013) sekä Jenni Linturin (2007) pro graduista.

Marttisen (1997) tutkimusote on pitkälti kvantitatiivinen, vaikka hän asetteleekin tutkimuskysymyksensä koskemaan nekrologien tekstilajia. Hänen tavoitteensa oli tutkia, miten nekrologi on muuttunut vuosien varrella ja ruotia lehtien välisiä eroja. Aineistonsa Marttinen keräsi vuosien 1935, 1955, 1975 ja 1995 tammikuun Helsingin Sanomista (HS), Aamulehdestä ja Demarista (ent. Sosialidemokraatti). Marttisen aineisto on melko laaja: se käsittää 248 nekrologia, joiden yhteislukumäärää Marttinen ei tosin työssään ilmoita. Edellä mainittu luku on ynnätty tilastosta, johon hän on laskenut aineistonsa naisista ja miehistä kirjoitettujen nekrologien lukumäärän. Lisäksi Marttinen on haastatellut tutkimiansa lehtien toimitusten edustajia, jotka kertovat lehtien nekrologikäytännöistä. Marttisen haastattelut sekä lyhyt katsaus nekrologien muuttumiseen auttavat tässä työssä nekrologin määrittelyssä.

Nekrologien muuttumista on tarkastellut pro gradussaan myös Teemu Hallamaa (2013), jonka tutkimusote on vahvasti kvantitatiivinen. Hän selvittää kvantitatiivisesti muun muassa, kenestä nekrologeja kirjoitetaan ja luokittelee aineistoaan sukupuolen, iän, kansalaisuuden ja ammatin perusteella. Hallamaa on kerännyt aineistonsa alkuvuonna 1992 ja alkuvuonna 2012 HS:n paperilehdestä ja Muistot-verkkopalvelusta. Kaikkiaan hän sai kokoon lähes 500 nekrologia. Hallamaa tarkastelee myös yhteiskunnan ja journalismin muutosten heijastumista muistokirjoituksiin ja käy lyhyesti läpi nekrologin historiaa ja kehitystä. Hallamaan pro gradusta saan kiintoisaa taustatietoa tutkimukseeni.

Omassa tutkimuksessani tärkeä on sukupuolen näkökulma, josta käsin Jenni Linturi on tarkastellut kuolinilmoituksia pro gradussaan. Linturi havaitsi, että kuolinilmoitusten sukupuolten representaatiot eivät olleet muuttuneet yhteiskunnan mukana vaan ylläpitivät vanhakantaisia stereotyyppioita. Mielestäni on kiinnostavaa tarkastella, päteekö sama muistokirjoituksiin, jotka asettuvat lehtielementteinä lähelle kuolinilmoituksia, mutta lukeutuvat kuitenkin lehtijuttuihin. Muistokirjoitukset ovat useimmiten kuolinilmoituksia pidempiä eikä niillä ole yhtä tarkkaan ennalta määriteltä tai pyydettyä palstatilaa lehdessä. Siksi ne ovat tyyliältään ja muodoltaan kuolinilmoituksia vapaampia. Seuraavaksi hahmottelenkin suomalaisen nekrologin määritelmää, mikä osoittautui haastavaksi tehtäväksi. Aloitan Britanniasta, nekrologin syntysijoilta.

3. NEKROLOGIN MÄÄRITTELYÄ

3.1 Nekrologilla on brittiläiset juuret

Kuolleita on muistettu tyyliltään ja muodoltaan erilaisissa muistokirjoituksissa tai teksteissä jo antiikin ajoista saakka (esim. hautakirjoitukset ja erilaiset puheet) (Haley 1977, 206). Varsinaiset nekrologit ovat kuitenkin brittiläistä perua, ja englanninkielisellä nekrologilla onkin erityisen vahva perinne. Mittavista nekrologitutkimuksista tunnettu Nigel Starck sijoittaa nekrologien synnyn Lontooseen 1600-luvun alkupuolelle. Hänen mukaansa ensimmäiset nekrologeina pidetyt tekstit ilmestyivät sanomalehtiä edeltäneissä uutiskirjoissa Lontoossa. Hän nimeää historian ensimmäiseksi nekrologiksi Itä-Intian kauppakomppanian kapteenin Andrew Shillingin kuolemasta kertovan tekstin vuodelta 1622. Pian nekrologi alkoi kukoistaa tekstityyppinä englanninkielisessä lehdistössä. (Starck 2006, x.) Nekrologit levisivät Englannista Amerikkaan ja siirtomaahan Australiaan. Ensimmäinen amerikkalainen nekrologi julkaistiin vuonna 1704 ja ensimmäinen australian puolestaan vuonna 1803. (emt., 26–27.)

Starckin mukaan varhaiset nekrologit olivat usein hurskaita tekstejä, kunnes alettiin keskittyä kuoleman ja sen olosuhteiden yksityiskohtiin. Vähitellen nekrologit kehittyivät arvovaltaisiksi elämäkerrallisiksi henkilökuviksi, joita elävöitettiin anekdooteilla. Mahtipontisuus vahvistui 1800-luvun loppupuolella. (emt., x–xi.)

Nekrologien kukoistus kääntyi laskuun, kun 1900-luvun alkupuolella alettiin kyseenalaistaa syntymän tuomia oikeuksia valta-asemaan. Lisäksi ensimmäisen maailmansodan on nähty rikkoneen kuolemankulttuurin ja kiihdyttäneen kristillisten suremisrituaalien suosion laskua. Nekrologien laskukausi kesti Starckin mukaan kuusi vuosikymmentä 1920-luvulta lähtien. Nekrologiperinne alkoi elpyä 1980-luvulta alkaen, kun sanomalehtiteksteissä alettiin tavoitella tasa-arvoisempaa ja raikasta tyyliä. Starck huomauttaa, että muistokirjoitusten elpyminen näkyi myös kulttuurin ja viihteen kentällä, kun elokuvien, kirjojen ja näytelmien juoniin alettiin punoa nekrologeja kirjoitettavia henkilöhahmoja. Nykyään nekrologit ovat suorastaan muodikkaita, ja jokaisessa täydellisyttä tavoittelevassa englanninkielisissä laatulehdessä on säännöllisesti ilmestyvät nekrologisivut. (emt., x–xi, 61; Starck 2008, 912.)

Islannissa muistokirjoitukset ovat suorastaan ”kansallinen pakkomielle”, sillä islantilaiset käyttävät merkittävän paljon aikaa niiden lukemiseen ja monelle ne ovat suosikkeja lehtiteksteistä. Maan suurin lehti saattaa julkaista päivittäin jopa kymmenen sivua nekrologeja. 1980-luvun lopulta lähtien islantilainen nekrologi on kokenut perustavanlaatuisia muutoksia: aiemmin niille oli ominaista tietty varauksellisuus ja tunteiden hillintä, kun sittemmin ne ovat saaneet hyvinkin tunteellisia ja suorasanaisia muotoja. Ennen vainajien läheiset kirjoittivat harvoin nekrologeja, kun sittemmin niitä ovat ryhtyneet kirjoittamaan niin vainajan läheiset kuin muutkin. (Árnason, Hafsteinsson, Grétarsdóttir 2003, 268–269.) Árnason, Hafsteinsson ja Grétarsdóttir ovat paikantaneet käännekohdan muutokseen, joka Islannissa on tapahtunut yleisessä suhtautumisessa suruun ja kuolemaan. Vuodesta 1987 lähtien Islantiin on perustettu yhdistyksiä ja järjestöjä auttamaan ihmisiä surutyössä ja kuoleman kohtaamisessa. (emt., 275.)

Starckin mukaan nekrologi on saavuttanut tekstityyppinä tyyllillisen täyttymyksen 1900-luvun lopulla. Tosin hän puhuu englanninkielisestä nekrologista, joka hyvin tehtynä vaatii Starckin mielestä kirjoittajalta ahkeraa haastatteleamista, terävää tutkimusta, älykästä arvioimista, viehättävää tarinankerrontaa ja ymmärrystä nekrologin elämää arvottavasta luonteesta. (emt., xvi.) Tässä huomaamme, että suomalainen nekrologiperinne on kitukasvuisuudessaan valovuosien päässä englanninkielisestä muistokirjoitusperinteestä. Englanti tuntee myös sanan *obituarist*. Se merkitsee muistokirjoituksen kirjoittajaa, jollaisena moni toimii ammattimaisesti. (Encyclopedia of Local History 2013, 429.) Näyttääpä netistäkin löytyvän sivustoja, joilla voi tilata muistokirjoituksen maksua vastaan ammattimuistokirjoittajalta (ks. esim. sivusto It’s a Wonderful Life 2014).

3.2 Suomalaisen nekrologin kintereillä

Suomalainen nekrologi on hankala määriteltävä köyhän perinteensä vuoksi. Meillä journalismin saati tieteentekijät eivät ole olleet erityisen kiinnostuneita nekrologeista, joista ei juuri ole tutkimusta. Journalismia ja mediaa käsittelevissä teoksissa nekrologit sivuutetaan ikään kuin toisarvoisina teksteinä, joihin ei kannata tuhlaa aikaa tai sivuja. Nekrologien journalistinen arvo ja tyyli tuntuvat olevan epäselviä.

Jo johdannossa viittasin Mediasanaston yksinkertaiseen nekrologin määritelmään: ”Kuollutta henkilöä käsittelevä muistokirjoitus lehdessä.” (Kuutti 2009.) On hyvin vaikea löytää nekrologista tämän tarkempia määrittelyjä. Saman huomion teki Virve Marttinen (1997, 2) pro gradu-saan. Jyrki Pietilän (2008, 37) määritelmä on niukkuudessaan samantyylinen: ”tavanomaisena sisältönä tieto henkilön kuolemasta ynnä hänen elämänkaarensa esittelyä.” Pietilä tyytyy viittamaan nekrologiin hyvin lyhyesti sanomalehden juttutyyppejä käsittelevässä väitöskirjassaan. Edellä mainitun lisäksi Pietilä toteaa nekrologista vain, että se on uutisen erityistapaus.

Hieman edellisiä tarkemmin nekrologin määrittelee Jyrki Vesikansa (2003) alustuksessaan Helsingin yliopiston kirjoittamiskurssilla. Vesikansa ensinnäkin rinnastaa nekrologit henkilöprofiileihin ja mainitsee profiiliin esimerkkinä synttärijatut. Vesikansa varoittaa käyttämästä ylisanoja ja huomauttaa, että nekrologi ei ole hautajaispuhe. Hän neuvoo, että nekrologissa on hyvä olla muutakin kuin matrikkelitiedot. Henkilökuvaksi nekrologi lasketaan myös STT:n Tyylikirjassa (2014), ja sana profiili näyttää esiintyvän STT:n arkistossa nekrologien yhteydessä ennen 2000-lukua.

Koska nekrologeista ei ole suomalaista tutkimusta, on etsittävä määritelmiä tieteellisen kirjallisuuden ulkopuolelta. Esimerkiksi vapaa tietosanakirja Wikipedia esittelee muistokirjoituksen ensisijaisesti hautakiven tai monumentin kirjoituksena. Nekrologin Wikipedia mainitsee lehdessä julkaistavan muistokirjoituksen merkityksessä. Wikipedian mukaan tämä niin sanottu kuolinkirjoitus käsittää yleisesityksen edesmenneen merkkihenkilön elämänvaiheista ja pyrkii asettamaan vainajan merkityksen elämäntyönsä alueella oikeisiin mittasuhteisiin. Nekrologit kirjoitetaan Wikipedian mukaan yleensä kunnioittavaan sävyyn, vaikka poikkeuksiakin on. (Wikipedia 2014e)

Myös sanakirjat näyttävät pitävän nekrologia ensisijaisesti (sanoma)lehden tekstityyppinä etenkin vanhemmissa teoksissa. WSOY:n Nykysuomen sanakirjan (1990, 636) määritelmä kuuluu: ”(sanoma)lehdessä julkaistu, pääasiassa vain lyhyet elämäkertatiedot sisältävä muistokirjoitus äsken kuolleesta henkilöstä.” WSOY:n Sivistyssanakirja (2001, 446) puolestaan määrittelee nekrologin

”lyhyeksi muistokirjoitukseksi (varsinkin sanomalehdessä), jossa on vainajan tärkeimmät elämäkertatiedot”¹. Gummeruksen Suuri suomen kielen sanakirja (2004, 625) taas toteaa lyhyesti: ”muistosanat, lehdessä muistokirjoitus”. Kiinnostavaa on, että MOT Kielitoimiston sähköinen sanakirja (2012) viittaa lehteen vain muistokirjoituksen määritelmässä: ”vainajasta laadittu, tärkeimmät elämäkertatiedot sisältävä (lehti)kirjoitus, nekrologi”. Nekrologin samainen teos määrittelee pelkästään muistokirjoitukseksi vainajasta. Otavan uusi sivistyssanakirja jättää niin ikään nekrologiselityksessä lehden mainitsematta ja puhuu vain muistosanoista vainajalle ja muistokirjoituksesta elämäkertoineen² (Turtia 2005, 378). Nekrologin merkitys ensisijaisesti lehtitekstinä näyttää siis häilyvän.

Esimerkiksi englannin kielessä muistokirjoituksen ja nekrologin määritelmät eroavat selvemmin toisistaan, vaikka harvoin niitä voidaan käyttää myös synonyymisesti. Englannissa suunnilleen suomalaista muistokirjoituksen määritelmää vastaa *obituary*³. Termi *necrology* taas viittaa vainajarekisteriin tai listaan vainajista, joskin ilmeisen harvinaiselta merkitykseltään se on myös vastine (lyhyelle) obituarylle⁴. Hautakirjoitukselle (*epitaph*) ja kuolinilmoitukselle (yleensä *death notice*) taas on omat käsitteensä. (Oxford Dictionary of English 2010, 590; World English Dictionary 2014a, b, c, Wikipedia 2014f).

¹ Oxford Dictionary of English (2010, 1223) määrittelee termin obituary lähes samoin sanoin. Teoksen mukaan obituary ilmoittaa kuolemasta etenkin sanomalehdessä ja sisältää tyypillisesti vainajan elämäkertatiedot.

² On huomattava, että muotoilu on sama jo Otavan sanakirjan vanhassa versiossa vuodelta 1972. Koska useat muut sanakirjat kuitenkin liittävät nekrologin (tai jopa muistokirjoituksen) lehteen, voidaan pitää selvänä, että nekrologi sisältää kyseisen yhteyden. Se, kuinka vahvasti nekrologi on liitetty ja liitetään lehteen, on kuitenkin epäselvää.

³ Tähän tapaan termin obituary selittävät esimerkiksi hakuteokset Oxford Dictionary of English (2010, 1223), Encyclopedia of Local History (2013, 428) ja Encyclopedia of Death and Dying (2013, 334). World English Dictionary (2014c) puolestaan kertoo, että obituary ilmoittaa henkilön kuolemasta ja sisältää usein elämäkertatiedot sekä mainitsee julkaisupaikkaesimerkkinä sanomalehden.

⁴ World English Dictionary (2014b) mainitsee necrology-selityksessään obituaryn synonyymisesti. Oxford Dictionary of English (2010, 1223), Encyclopedia of Local History (2013, 428) ja Encyclopedia of Death and Dying (2013, 334) eivät selitä termiä necrology lainkaan.

Virve Marttinen (1997, 35–36) erottelee pro gradussaan kolme suomalaista nekrologityyppiä: uutisen, ansioluettelon ja in memoriam -nekrologin. Marttisen mukaan lähes kaikissa nekrologeissa on uutismainen alku, mutta nekrologityyppi selviää sitä seuraavasta käsittelytavasta. Uutistyyppi muistuttaa Marttisen mukaan tavallista uutisjuttua, jota on laajennettu taustatiedoilla. In memoriam taas on sävyltään henkilökohtainen nekrologi. Marttisen aineistossa ansioluettelo on yleisin, lyhytsanaisin ja asiallinen. Toisinaan kyse todellakin on pelkästä luettelosta elämänajan toimia ja ansioita, mikä tekee ansioluettelotyypistä usein puisevan. Marttisen mukaan lehtien toimituksissa on pyritty pääsemään ansioluetteloista eroon ja haluttu tehdä nekrologeista kertovampia. Kehitystyön hedelmät huomaa aineistossaan Marjo Dahl (2013, 60), joka pitää kokoamiaan nekrologeja hyvinkin kertovina. Myös oman havaintoni mukaan ansioluettelot ovat käyneet harvinaisiksi. Seuratessani lehtiä, en huomannut yhtään tällaista tekstiä.

Runsassanaisimmat nekrologin suomalaismääritelmät näyttävät löytyvän elämäntapa- ja käytösoppaista. Ne ovat ohjanneet nekrologien laatimisessa jo ainakin 1960-luvulta lähtien. Tuolloin Käytöksen kultainen kirja (Elmgren-Heinonen 1961, 231) neuvoi, että nekrologin laativat lehtien toimitukset, eikä omaisten sovi pyytää toimituksilta sellaista.

Myös 1970-luvulla laadittu Käytös- ja tapatieto toteaa, että tunnetun henkilön muistokirjoituksen kirjoittamisesta tai ainakin tilaamisesta vastaa toimitus. Liiketoimintien vastuunalaisten työntekijöiden muistokirjoitukset kirjoittaa tavallisesti yrityksen tiedotuselin, opas kertoo. Seura-aktiivien muistokirjoituksista puolestaan vastaavat seurojen sihteerit. Usein nekrologi sisältää vain lyhyet elämäkertatiedot. Erityistyyppinä opas mainitsee 'in memoriam' -nekrologin, jonka voi laatia vain vainajan läheinen ystävä tai työtoveri, mutta ei omainen. In memoriam sisältää oppaan mukaan elämäkertatietojen asemesta usein henkilökohtaisia muistelmia edesmenneen persoonallisuudesta. Opas huomauttaa, että in memoriam alkaa olla harvinainen nekrologityyppi ainakin sanomalehdissä. (Seppälä 1977, 228.)

Niin ikään vuonna 1988 julkaistu Sanankäytön pikkujättiläinen mainitsee in memoriamin. Tosin nyt sellaisia kerrotaan julkaistavan vain julkisuuden henkilöistä. Opas kuitenkin vinkkaa, että yritysten ja seurojen tiedotuslehdet julkaisevat in memoriamia myös muista kuin julkikkiksista. Sisällöksi määritellään ”vainajan elämänkaari tärkeimpine merkkipaaluineen ja saavutuksineen”. (Tarmio 1988: 68–69.)

Myös Uusi käytöksen kultainen kirja määrittelee in memoriam -nekrologin usein julkisuuden henkilöstä julkaistavaksi. Teoksen mukaan sen laatii vainajan hyvin tuntenut henkilö, joten sävy voi olla hyvin henkilökohtainen. Yleisesti opas luonnehtii nekrologia asialliseksi ja kertoo, että sen voivat laatia toimituksen lisäksi omaiset, työpaikka, järjestö tai yhdistys. (Lassila 1990, 241–242.)

Elämäntapa- ja käytösoppaissa nekrologin määritelmä näyttää muuttuneen merkittävästi vuosina 1960–1990. Kun 1960-luvulla nekrologi rajattiin vielä tarkasti toimituksen tehtäväksi, 1990-luvulla kirjoittaminen sallitaan jo monelle eri taholle. Käytös- ja tapatiedon perusteella näyttää siltä, että in memoriam -nekrologi on harventunut lehtien sivuilta 1970-luvun lopulle mennessä. Esiintyneisyys lienee ollut harvinaista jo 1960-luvulla, sillä Käytöksen kultainen kirja ei in memoriamia mainitse.

Vielä vuonna 1951 Akseli Routavaara (1951, 92) neuvoi toimittajia kuolinuutisen kirjoittamisessa kehottamalla tavoittelemaan arvokasta ja kunnioittavan lämmintä sävyä, mikä kuulostaa in memoriam -henkiseltä tyyliä. Tämä näyttää myös vahvistavan oletusta siitä, että tuohon aikaan nekrologien kirjoittaminen oli rajattu tarkasti toimittajien tehtäväksi, joskin tuolloin Routavaaran neuvosta päätellen myös toimittajien tekstit ovat olleet lämminhenkisiä muisteluita.

Routavaaran oppaassa tulee hyvin esiin myös nekrologin elämää arvottava luonne. Routavaara (1951, 92) vertaa kuolinuutista syntymäpäiväuutiseen ja huomauttaa, että vainajan elämäntyön arviointi on yleensä yksityiskohtaisempaa ja perusteellisempaa. Mainitsee Routavaara myös, että kun toimittaja muistaa luonnehtia vainajan elämäntyön merkitystä, hän saa olla varma omaisten kiitollisuudesta. Routavaara kuitenkin huomauttaa, että kauniit sanat ovat paikallaan vain sikäli, mikäli niihin on todellista aihetta. Routavaara (1951, 89–90) neuvoo, että luonteen hyviä puolia voi arvioida, mutta huonoista puolista vaietaan. Routavaaran mukaan sanomalehtiin elämäkertansa saaneet ovatkin yleensä ”kunnon kansalaisen mallikappaleita”. ”Yksikään arvovallastaan huolehtiva lehti ei sentään halua korostaa olemattomia kansalaisansioita”, Routavaara huomauttaa. Ohjeet eivät ehkä aivan päde enää nykypäivänä, mutta valaisevat nekrologin ominaisuuksia tekstilajina. Nekrologi kertoo yhä kunnon kansalaisista, vaikka tuo kansalaisuus lienee saanut sittemmin uusia muotoja.

1960- ja 1970-lukujen nekrologi näyttää olleen niukka ja asiallinen, joko edellä kuvattu uutistyyppi tai ansioluettelo. Siinä on käyty lyhyesti läpi vainajan elämäkertatiedot. In memoriam vaikuttaa kuitenkin pysyneen hengissä järjestö- ja seuralehdissä, sillä Käytös- ja tapatieto huomauttaa tyyppin harvinaisuudesta ”ainakin sanomalehdissä”. In memoriam näyttää palanneen sanomalehtienkin sivuille julkisuuden henkilöiden kautta 1980-luvulla, jolloin ne Sanankäytön pikkujättiläisen mukaan näyttävät kuitenkin olleen tavallisia seuralehdissä. In memoriamin tilanne vaikuttaa jatkuneen samanlaisena 1990-luvulla Uuden käytöksen kultaisen kirjan perusteella, joskaan kirja ei kerro in memoriameja julkaistavan *pelkästään* julkisuuden henkilöistä, vaan *usein* heistä. 1990-luvulla nekrologi näyttää jakautuneen yleisesti henkilökohtaissävyyseen in memoriam -tyyppiin ja asialliseen kuolinuutiseen tai ansioluetteloon. Nykyään rajanveto näiden tyyppien välillä ei ole enää yhtä selvä.

Nykypäivän käytösoppaat eivät näytä enää katsovan tarpeelliseksi antaa nekrologineuvoja. Esimerkiksi Helsingin kaupunginkirjaston tietokannasta löytyy kaikkiaan seitsemän uudella vuosituonnella ilmestynyttä opasta, jotka ajatellen menneiden vuosikymmenien oppaita voisivat potentiaalisesti neuvoa nekrologin kirjoittamisessa. Yksikään teoksista ei kuitenkaan mainitse nekrologia (ks. esim. Valonen (2008), Ruotsi (2005), Kämäräinen (2005) ja Malmberg (2001)). Uudessa käytöksen kultaisessa kirjassa nekrologiohje on sentään säilynyt: kirjan uudistetussa laitoksessa, 10. painoksessa vuodelta 2000, muistokirjoituksen määritelmää ei ole muutettu.

Nekrologiohjeita antaa edelleen myös Suomen evankelisluterilainen kirkko, joka kertoo muistokirjoituksesta nettisivuillaan osiossa, jossa kerrotaan hautajaistoimituksen kulusta. Tarkemmin muistokirjoitus löytyy linkin ”tapatietoa hautajaisista” takaa. Kirkon ohjeen lähteenä on selkeästi käytetty Uutta käytöksen kultaista kirjaa (UKKK), vaikka lähdeä ei kerrotakaan. Kohdat, jossa puhutaan vainajan elämänkaaresta, ovat ohjeissa lähes identtiset. Kaikki kirkon mainitsemat tiedot mainitaan myös UKKK:ssa ja niiden järjestys on molemmissa ohjeissa lähes sama:

Vainajasta voidaan julkaista lehdessä muistokirjoitus. Siinä on tapana kertoa lyhyesti vainajan elämänkaaresta; esimerkiksi opinnoista, toimista, mahdollisista julkaisuista tai järjestö- ja harrastustoiminnasta. Kirjoitus on lyhyt ja asiallinen, ja tiedot kannattaa tarkistaa omaisilta. Kirjoitukseen

voi liittää myös valokuvan.

Muistokirjoituksen sävy voi olla hyvin henkilökohtainen. Julkisuuden henkilön in memoriam -kirjoituksen laatii usein joku hänen lähimmäisistään.

(Suomen evankelisluterilainen kirkko 2014)

Sanomalehdet julkaisevat muistokirjoituksia eli nekrologeja, jollaisen voi laatia lehden toimitus, omaiset työpaikka, järjestöt tai yhdistys. Kirjoituksessa kerrotaan lyhyesti poismenneen elämänsä kaari, todetaan hänen opintonsa, toimensa ja mahdolliset kirjalliset julkaisunsa sekä mainitaan, missä järjestöissä ja yhdistyksissä hän toimi ja mitä hän harrasti.

Muistokirjoitus on lyhyt ja asiallinen, sen sisältämät tiedot on tarkistettava omaisilta. Kirjoitukseen voidaan liittää myös valokuva.

Julkisuuden henkilöistä julkaistaan usein ns. in memoriam (”muistoksi”) -kirjoitus. Sen laatii joku, joka on tuntenut poismenneen hyvin, joten tekstin sävy voi olla varsin henkilökohtainen. (Lassila 1990, 241.)

Koska kirkko lainaa UKKK:aa ohjeessaan, se pitää UKKK:n ohjeistusta edelleen käypänä. Ainoa ero kirkon ja UKKK:n ohjeiden välillä koskee muistokirjoitusten henkilökohtaista sävyä: kirkon mukaan sävy voi yleisesti ottaen olla henkilökohtainen, kun UKKK liittää henkilökohtaisen sävyn nimenomaan in memoriam -muistokirjoitukseen. Näyttääkin siltä, että kirkko ei ohjeessaan enää tunnista in memoriam -muistokirjoitusta omaksi nekrologityypikseen. Näin henkilökohtaisuudesta näyttäisi tulleen muistokirjoituksen yleinen ominaisuus, joskaan se ei ole nykynekrologillekaan ominaisuutena välttämätön.

Myös vanhakantainen rajanveto in memoriamin ja asiallisen nekrologin välillä näyttää murentuneen ainakin HS:ssa. Useimmissa läpi käymissäni kirjoituksissa tavoitellaan henkilökohtaista sävyä tai pyritään ainakin kertomaan vainajasta jotakin henkilökohtaista. Tämä johtunee myös siitä, että suurin osa muistokirjoituksista on muiden kuin toimittajien kirjoittamia. Vielä Marttisen pro gradussa HS kertoi luopuneensa kokonaan termistä *muistokirjoitus* ja keskittyvänsä puhumaan *kuolinuutisista*. Marttisen haastattelema HS:n uutispäällikkö Leila Välkevirta painottaa, että nekrologi ei ole lehden viimeinen palvelus vainajalle. (Marttinen 1997, 33.) Hinttalan pro gradussa (2000, 18) Välkevirta kertoo, että HS on luopunut termistä *nekrologi* ja keskittyy puhumaan kuo-

linuutisista, mikä käsitteenä korostaa niin uutismaisuutta kuin objektiivisuutta. Tosin Hinttala toteaa, että nimityksiä käytetään todellisuudessa hieman vaihdellen. Välkevirran seuraaja Kimmo Oksanen puolestaan puhuu Hallamaan (2013, 25) pro gradussa nekrologista ja uutisnekrologista⁵. Jälkimmäinen kirjoitetaan nimenomaan merkittävän henkilön kuolemasta. Esimiehet suhtautuvat toimituksen ulkopuolelta tuleviin nekrologeihin hyvin eri tavoin: kun Välkevirta suosi objektiivista kuolinuutista mieluiten oman toimittajan kynästä, Oksanen julkaisee kaikki toimitukseen lähetetyt nekrologit palvelujournalismin nimissä.

HS:n sähköinen arkisto ulottuu vuoteen 1990 saakka, jolloin nekrologiohje näyttää alkaneen seuraavasti: ”Kuolinuutisia eli nekrologeja julkaistaan toimituksen harkinnan mukaan.” Arkistosta selviää, että aloitus oli käytössä vielä toukokuussa 2011. Sen sijaan nykyinen Muistot-palvelu puhuu ohjeessaan muistokirjoituksesta ja nekrologista ja itse asiassa suosii termiä muistokirjoitus: onhan lehden nekrologipalvelunkin nimi *Muistot*. Nyt ohjeen alkuvirke kuuluu: ”Muistokirjoituksia eli nekrologeja julkaistaan...” (Helsingin Sanomat 1990, Helsingin sanomat 2011a, Hs.fi/muistot 2014b.)

HS kertoo julkaisevansa nykyään kaikki toimitukseen lähetetyt nekrologit Muistot-palvelussa. Näin suurin osa Muistot-palvelun materiaalista on vainajan ystävien, työtovereiden tai läheisten kirjoittamia. Paperilehdessä taas julkaistaan pääasiassa toimittajien kirjoittamia muistokirjoituksia. (Helsingin Sanomat 2011b.) Muistot-palvelun sivuilla HS neuvoo kirjoittajia kertomaan vainajasta rehellisesti. Lisäksi nekrologissa voidaan ohjeen mukaan kertoa keskeinen työ- ja järjestöura sekä harrastukset. HS neuvoo keskittymään olennaiseen, ei sisällyttämään kirjoitukseen kaikkea. (Hs.fi/muistot 2014b.)

⁵ Kannattaa varoa hätiköityä johtopäätöstä, jonka mukaan entinen jako henkilökohtaissävytteisen in memoriamin ja asiallisen objektiivisen kuolinuutisen välillä olisi nyt muuttunut jaoksi nekrologiin ja uutisnekrologiin. Havaintojeni mukaan merkittävästä henkilöstäkin saatetaan nykyään kirjoittaa lämminhenkinen muistokirjoitus, vaikka se samalla onkin Oksasen määritelmän mukaan uutisnekrologi. Toisaalta nekrologi voi yhä olla kuivan asiallinenkin.

Näyttää siltä, että tämän päivän nekrologi voi olla tyyliään henkilökohtainen tai asiallinen, kunhan se on rehellinen. Siinä mielessä ajatus siitä, että muistokirjoitus ei ole lehden viimeinen palvelus vainajalle, elää edelleen. Nekrologi on kuitenkin saanut tyyliinsä vapautta, eikä itse muistelu enää kaihdeta asiallisuuden nimissä. Asiallisuutta korostanut termi kuolinuutinen näyttääkin jääneen HS:ssa historiaan nekrologin synonyymina, sillä arkistosta ei löydy sille sanahaun osumia toukokuun 2011 jälkeen.

Onko käsitteillä muistokirjoitus ja nekrologi sitten keskenään minkäänlaista merkityseroa? Ainakin HS:n Leila Välkevirta käytti niitä synonyymisesti Marttisen ja Hinttalan pro gradujen perusteella. Muistokirjoituksessa on sanana nekrologia juhlallisempi ja henkilökohtaisempi sävy, tehdäänhän se nimensä mukaisesti jonkun muistoksi. Se lienee suomalaisille myös tutumpi sanapari kuin latinalaista alkuperää olevan nekrologin *nekro* 's ([kuollut] ruumis) ja *logi* 'ä (puhe) (Turtia 2005, 378). Nekrologin sanaparin latinankieliset merkitykset eivät sisällä lainkaan muiston käsitettä, vaan tilalla on ruumiin käsite, joten nekrologi tarkoittaa tarkkaan ottaen puhetta kuolleesta ruumiista, eli vainajasta. Tuon puheen ei välttämättä tarvitse olla henkilökohtaista muistelua.

Nekrologi tuntuisi muutenkin olevan merkitykseltään muistokirjoitusta kapeampi. Monet sanakirjat liittävät sen tekstityyppinä (sanoma)lehteen. Muistokirjoituksen merkitys taas ei näyttäisi olevan yhtä lehtisidonnainen, sillä esimerkiksi Wikipedia (2014e) viittaa sillä ensisijaisesti hautakirjoitukseen. Tosin MOT Kielitoimiston sanakirja (2012) puhuu lehdestä nimenomaan muistokirjoituksen kohdalla, mutta toisaalta viittaa samalla nekrologiin. Esimerkiksi Nykysuomen sanakirja (1990, 636) ja Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004, 625) eivät kuitenkaan tee samoin, vaan liittävät muistokirjoituksen nimenomaan muiston kunnioittamiseen.

Ainakin HS käyttää nykyään muistokirjoitusta selvästi nekrologin kansankielisenä selitteenä. HS toteaa Muistot-palvelun ohjeessaan: ”Muistokirjoituksia eli nekrologeja julkaistaan pääsääntöisesti hs.fi/muistot-verkkosivulla, toimituksen harkinnan mukaan myös Helsingin Sanomien Ihmiset-sivuilla.” (Hs.fi/muistot 2014b.) Vertailun vuoksi otan esimerkin sanomalehti Ilkasta. Ilkka neuvoo nettisivuillaan ihmisiä vain kuolinuutisten jättämisessä, ei lainkaan muistokirjoituksen tai nekrologin kirjoittamisessa: ”Ilkassa julkaistaan päivittäin myös poisnukkuneiden tiedot omalla palstallaan (ns. kuolinuutinen), joka ei ole varsinainen kuolinilmoitus. Kuolinuutisen voit jättää

veloituksetta osoitteeseen toimitus@ilkka.fi.” (Ilkka 2013) Kuolinnuutinen elää siis nekrologin synonyyminä edelleen. Näyttääkin siltä, että termit kuolinnuutinen, muistokirjoitus ja nekrologi ovat yhä rajoiltaan hämääviä, ehkä jopa hämäämpiä kuin 20 vuotta sitten.

Hanna Hinttala pohtii pro graduksaan kuolinnuutisen tekstilajia ja sitä, pitäisikö se lukea omaksi tekstilajikseen vai sekä muistokirjoituksen että uutisen alalajiksi. Kysymys jäi Hinttalan tutkimuksessa epäselväksi. (Hinttala 2000, 127–128.) Suomalaisen nekrologin määrittelymisen vaikeus näyttääkin kietoutuvan juuri tekstilajikysymyksen ympärille.

3.3 Ilmoituksen ja lehtijutun rajamailla

Edellä mainittu esimerkki sanomalehti Ilkasta osoittaa, että nekrologi asettuu tekstityyppinä ilmoituksen ja lehtijutun välimaastoon. Edellä kerrotussa esimerkissä Ilkka neuvoo kuolinnuutisen kirjoittamisessa nettisivujensa ilmoitukset-osiossa. (Ilkka 2013.) Nekrologi ja kuolinilmoitus sekoittuvat käsitteinä muuallakin. Ylen sketsiohjelmassa Ihmebantu (2009) puhutaan nekrologista viittaamalla ”Hesarin isompaan, kuvalliseen kuolinilmoitukseen” (Hallamaa 2013, 24). Wikipedia puolestaan katsoo tarpeelliseksi tähdentää kuolinilmoituksen määritelmässään erikseen, että ”eri asia on nekrologi eli muistokirjoitus, sanomalehdessä julkaistava kirjoitus, jossa kerrotaan kuolleesta henkilöstä”. (Wikipedia 2014c)

Kirjoitusohjeita antavassa Sanankäytön pikkujättiläisessä muistokirjoitukset sijaitsevat Pikkuilmoitukset-osiossa, vaikkakin sillä tarkennuksella, että nekrologeista ei peritä maksua. (Tarmio 1988: 68–69.) Lehdet ovatkin vanhastaan ohjanneet liittämään kuolinilmoitukset ja nekrologit toisiinsa sijoittamalla nekrologit lehdessä kuolinilmoitusten lähelle tai viereen samalle sivulle, kuten esimerkiksi HS on aiemmin tehnyt.

Nekrologeista ja kuolinilmoituksista saatetaan puhua toistensa pareina tieteen kielessäkin. Näin käy esimerkiksi Sauli Ruuskasen väitöskirjassa, jossa on viisi mainintaa muistokirjoituksesta ja kuusi kuolinilmoituksesta. Maininnoista kolmessa ilmaisut esiintyvät sanaparina ’muistokirjoitukset ja kuolinilmoitukset’ (Ruuskanen 2010, 143, 145, 291–292). Ruuskasen väitöskirjassa ei muuten esiinny kertaakaan sanaa *nekrologi*. Hän puhuu vain muistokirjoituksista.

Olli Seuri puolestaan sekoittaa pro gradussaan muistokirjoituksen ja kuolinilmoituksen. Tämä tahtuu tosin vain kerran. Seuri puhuu muistokirjoituksista ja henkilöhaastatteluista, mutta viittaa yhtäkkiä kuolinilmoitukseen merkkipäivähaastattelun rinnalla. Seuri käyttää termiä selvästi nekrologin synonyyminä, sillä hänen aineistoonsa ei kuulu ilmoituksia. (Seuri 2008, 44.)

Anna Kivinen taas toteaa pro gradussaan seuraavaa: ”Kirkkan muistokirjoitus on otettu mukaan, sillä se oli sijoitettu uutissivuille normaalista poiketen, ei omalle kuolinilmoitussivuilleen, kuten tavallisesti.” (Kivinen 2010, 48.) Tässä Kivisen muotoilua ohjannee HS:n nyt jo muuttunut tapa sijoittaa nekrologit ja kuolinilmoitukset vierekkäin samalle sivulle.

Esimerkkejä löytyisi varmasti lisääkin. On selvää, että kuolinilmoituksen ja muistokirjoituksen välinen raja on suomen kielessä sumea. Suomessa nekrologilla ei ole vankkaa journalistista taustaa, mikä on omiaan hämärtämään nekrologin määritelmää. Toisaalta ilmoituksen ja lehtijutun rajamailla tasapainotellaan jonkin verran myös englannin kielessä. Encyclopedia of Local History (2013, 428) mainitsee, että obituary (muistokirjoitus) ja death notice (kuolinilmoitus) voivat joskus olla keskinäiseltä rajaltaan häilyviä, vaikka yleensä obituary luetaan uutissisältöihin. Myös Encyclopedia of Life Writing (2001, 667) huomauttaa, että vaikka obituary viittaa ensisijaisesti journalistiseen muistokirjoitukseen, arkikielessä sillä viitataan myös maksettuun ilmoitukseen, eivätkä monet pienet lehdet osoita eroa näiden kahden välillä. Ehkäpä rajaa hämärtää osaltaan se, että Englanti näyttää tunnevan kuolinilmoituksesta peräti kaksi versiota: yleisempi *death notice* (tai *death announcement*) vastaa suunnilleen suomalaista kuolinilmoitusta, jonka julkaisevat vainajan läheiset, ja *memorial advertisement* muistuttaa suomalaisittain omaisten tai läheisten kirjoittamaa muistokirjoitusta sillä erotuksella, että siitä peritään maksu⁶.

⁶ Wikipedia (2014f) selittää termejä tähän tapaan, mutta esimerkiksi hakuteokset Encyclopedia of Local History (2013) ja Encyclopedia of Death and Dying (2013) tunnistavat kahdesta Wikipedian mainitsemasta kuolinilmoitustyypistä vain termin death notice, joka vastaa suunnilleen suomalaista kuolinilmoitusta.

Näyttää siltä, että englanninkielisestä muistokirjoituksesta vastaa joko journalisti tai vainajan läheinen. Toimittajien kirjoittamia muistokirjoituksia säätelevät journalistiset perusteet⁷, kun taas omaisten kirjoitukset julkaistaan (yleensä) maksua vastaan. Julkaisumotiivi nekrologin taustalla ei ole yhtä selkeä Suomessa, missä myös läheisten laatimat nekrologit julkaistaan ilmaiseksi.

Esimeriksi Pietilä (2008, 37) mainitsee nekrologin uutisen erityistapauksena. Muiden kuin julkisuuden henkilöiden nekrologeja ei kuitenkaan voi pitää uutisina ja on huomattava, että esimerkiksi HS kertoo julkaisevansa kaikki toimitukseen lähetetyt nekrologit Muistot-verkkopalvelusaan (Helsingin Sanomat 2011b). Tällöin toimittajan uutisnenälle ei ole käyttöä. Ihmiset-osaston esimies Kimmo Oksanen toteaa Teemu Hallamaan haastattelussa vähän lievemmin, että *lähes* kaikki toimitukseen lähetetyt nekrologit julkaistaan, mutta Oksasenkin mukaan suurin osa HS:n nekrologeista tulee toimituksen ulkopuolelta ja usein kirjoittaja on vainajan omainen, ystävä tai kollega. Uutisnekrologista Oksanen huomauttaa kuitenkin, että sellaisen kirjoittaa merkkihenkilön kuolemasta paras kiinni saatava journalisti. (Hallamaa 2013, 25.) Vielä 2000-luvun alussa HS julkaisi pääsääntöisesti omien toimittajiensa, avustajien tai toimituksen ulkopuolisten asiantuntijoiden kirjoittamia muistokirjoituksia. Vainajan sukulaisten laatimia nekrologeja ilmestyi harvoin. (Hinttala 2003, 24–25.)

Muutos on ollut HS:ssa mahdollinen Muistot-verkkopalvelun vuoksi. Samanlaisia palveluja on kuitenkin myös englanninkielisillä lehdillä huolimatta englanninkielisen nekrologin vahvasta journalistisesta perinteestä (esimerkiksi New York Times, The Times ja Daily Telegraph). Meillä vain on tavallisempaa julkaista lukijoiden kirjoittamia nekrologeja ja niitä myös erikseen pyydetään tai ainakin niiden lähettämisessä neuvotaan lukijoita. Kiinnostavaa on, että havaintoni mukaan Suomessa toimittajien ja vainajan läheisten kirjoittamat nekrologit näyttävät eroavan sisällöltään ja muodoltaan toisistaan varsin vähän.

⁷ Encyclopedia of Local History (2013, 429) mainitsee, että isojen lehtien toimittajat ovat yhä kiinnostuneempia kirjoittamaan muistokirjoituksia myös muista kuin julkisuuden henkilöistä.

3.4 Nekrologin rakenne

Nekrologeja lueskellessa huomaa nopeasti, että ne muistuttavat toisiaan. Jo intuitiivisesti niillä vaikuttaisi olevan suhteellisen vakiintunut rakenne. Nekrologin muoto, sisältö ja tyyli vaikuttavat väistämättä myös siihen, millaisia representaatioita ne rakentavat suomalaisesta naisesta. Nekrologi näyttää sisältävän tiettyjä jaksoja, joissa käsitellään tiettyjä asioita. Näin nekrologi virittää omanlaisensa representaatioprosessin. Kutsumalla esiin muun muassa vainajan elämän merkkihetkiä ja kaipauksen osoittamista nekrologi kutsuu kirjoittajan ja lukijan arvottamaan ihmiselämää ja ihmistä tietyllä tavalla ja tietystä näkökulmasta. Nekrologin julkaisupaikasta ja tyypistä riippuu, kuinka henkilökohtaisesta tai toisaalta yleisestä ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta tuo arvottaminen tapahtuu.

Marjo Dahl tarkasteli pro gradussaan Opettaja-lehden ja Helsingin Sanomien muistokirjoitusten tekstilajia. Hän erottaa muistokirjoituksesta 11 jaksoa: kuolinuutinen, kuolema, työelämä, yhteiskunnallinen toiminta, ammatillinen persoona, persoona, tiivistys, kaipaus, muistelu, kirjoittajatiedot ja valokuva. Näistä pakollisia jaksoja ovat kuolinuutinen, työelämä, kirjoittajatiedot ja valokuva. (Dahl 2013, 58–59.) Kunkin jakson nimitys kuvaa jakson sisältöä. Työelämä, yhteiskunnallinen toiminta, ammatillinen persoona, persoona, kirjoittajatiedot ja valokuva lienevät selviä jo nimityksensä puolesta. Muita nimityksiä on syytä hieman eritellä.

Kuolinuutinen ilmoittaa kuolemasta, kun kuolema-jakso kuvailee kuolemaa (Dahl 2013, 33). Tiivistys-jakso pyrkii kiteyttämään vainajan elämän pariin virkkeeseen ja kuvaamaan vainajan merkityksellisyyttä. Dahl luonnehtii tiivistysjaksoa ikään kuin viimeisiksi sanoiksi vainajalle tai vainajasta. (emt., 46.) Kaipaus-jakso osoittaa ikävää tai kaipausta vainajaa kohtaan joko kirjoittajan tai vaikkapa työyhteisön taholta (emt., 48). Muistelu-jaksossa nostetaan esiin vainajan elämän merkkihetkiä ja tärkeitä tapahtumia (emt., 50).

Dahlin mukaan muistokirjoitusten rakenne vaikuttaa jaksojen sisältöä ajatellen melko vakiintuneelta. Jaksojen sijainti muistokirjoituksessa voi kuitenkin vaihdella paljonkin. Enemmän painoa on siis muistokirjoituksen sisällöllä kuin mainittujen asioiden järjestyksellä. (emt., 65.) Vain jakso kuolinuutinen, valokuva ja kirjoittajatiedot sijaitsevat aina samassa paikassa: valokuva on

muistokirjoituksen alussa, kuolinuutinen aina tekstijaksoista ensimmäisenä ja kirjoittajatiedot viimeisenä (emt., 59).

Dahlin aineistossa työelämä painottui selkeästi ja se tuli esiin myös muissa kuin omassa jaksossaan. Muistokirjoitusten keskeisintä sisältöä työelämän lisäksi oli yhteiskunnallinen toiminta. (emt., 64–65). Myös Marttisen (1997, 6) mukaan työelämä vie suurimman tilan muistokirjoituksesta. Marttisen aineistossa yleisin muistokirjoitustyyppi oli ansioluettelo ja harvinaisin in memoriam, kun Dahlin aineistossa yleisin oli in memoriam ja ansioluettelotyyppisiä tekstejä oli vain muutamia (emt., 35; Dahl 2013, 62). Uutinen oli Marttisen aineistossa toiseksi yleisin nekrologityyppi, kun taas Dahl ei luokittele yhtäkään aineistonsa nekrologia uutiseksi (Marttinen 1997, 35, 44; Dahl, 61). Tämä johtunee pitkälti aineiston kokoamistavasta, sillä Marttinen on laskenut nekrologeihin myös uutissivujen tekstejä, kun taas Dahlin aineisto on peräisin Opettaja-lehdestä ja HS:n Muistot-verkkopalvelusta, joissa in memoriam -tyyppiset tekstit korostuvat jo julkaisupaikansa puolesta. Luokitteluperiaatteilla on myös vaikutusta. Dahlin mukaan nekrologi alkaa kuolinuutis-jaksolla, jossa vastataan kysymyksiin kuka, mitä, missä, milloin ja miksi (emt., 29). Riippuu luokittelutavasta, lasketaanko näin alkava teksti uutiseksi. Esimerkiksi HS:n Kimmo Oksanen puhuu aina uutisnekrologista, jos vainaja on merkkihenkilö (Hallamaa 2013, 25).

Tyyliään muistokirjoitukset ovat Dahlin (2013, 64–65) mukaan kunnioittavia ja neutraaleja, mutta myös henkilökohtaisuuden ilmaiseminen on tärkeää. Pääosin tyyli on virallista, mutta erityisesti kaipausta- ja muistelu-jaksoissa on tilaa henkilökohtaisuudelle. Niissä voidaan tuoda esiin suhtautuminen vainajaan.

Vertaan omaa aineistoani osin Dahlin löydöksiin. Se, miten ymmärrän nekrologin tässä tutkimuksessa, tarkentuu kuudennessa luvussa, jossa kerron aineiston kokoamisesta. Yleispätevän määritelmän sekavuudesta johtuen nekrologin määrittely on kiedottava erityisen tiukasti sen julkaisemisesta vastaavaan mediaan. Seuraavaksi siirryn määrittelemään tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet. Ne liittyvät tutkimukseni näkökulmaan, aineiston keruuperiaatteisiin ja tutkimusmetodiin.

4. NEKROLOGIN SUKUPUOLI SAA HAHMON REPRESENTAATIOISSA

Seuraavaksi määrittelen tutkimukseni keskeisimmät käsitteet. Aloitan identiteetistä ja sukupuolesta, joka määrittää tutkimukseni näkökulman. Sen jälkeen erittelen sukupolven käsitettä, joka liittyy ennen kaikkea aineistooni. Päätän luvun representaation ja diskurssin käsitteisiin, jotka liittyvät keskeisesti myös seuraavaan päälukuun tutkimuksen teoreettisesta taustasta ja tutkimusmenetelmästä.

4.1 Sukupuoli ja identiteetti

Pohjaan tutkimukseni postmoderniin käsitykseen sukupuolesta ja identiteetistä. Keskeisiä ajatteloita ovat filosofi ja feminismin teoreetikko Judith Butler sekä kulttuuriteoreetikko ja sosiologi Stuart Hall. Molempien näkemykset tiivistyvät ajatukseen prosessiluonteesta, Butlerilla erityisesti sukupuolen ja Hallilla identiteetin prosessiluonteesta.

Butler näkee sukupuoli-identiteetin perustan ajallisena. Se syntyy tyylieltyjen tekojen sarjana, ei ruumiin sisällä. Butlerin mukaan sukupuoli ei ole pysyvä identiteetti, vaan ruumiilliset eleet, liikkeet ja tyylit muodostavat illuusion pysyvästä sukupuolittuneesta minuudesta. Sosiaalinen yleisö näkee vain performatiivisen suorituksen, ja näin sukupuolitettu minuus rakentuu toistetuista teoista. Butlerin mukaan ei ole olemassa oikeaa tai alkuperäistä sukupuoli-identiteettiä, johon tekoja tai ominaisuuksia voitaisiin verrata. (Butler 2006, 235–236.)

Butlerin mukaan sukupuoli-identiteettejä tuotetaan sääntöjen rajoissa, jotka mahdollistavat ”minän” ymmärrettävän esittämisen. Säännöt kumpuavat sukupuolihierarkian ja pakkoheteroseksuaalisuuden matriiseista. Säännöistä juontuu väistämättä epäonnistuneita toistoja, jotka taas uhmaavat sääntöjä. (Butler 2006, 241–242.) Sukupuolen parodinen toisto myös paljastaa sukupuolten kuvitteellisen pohjan: koska sukupuoli on teko, se on myös avoin säröille ja liioittelulle (Butler 2006, 243–244).

Sukupuolen ontologiat toimivat normatiivisina määräyksinä ja määrittelevät sen, mikä kelpaa ymmärrettäväksi sukupuoleksi ja lujittavat samalla seksuaalisuudelle asetettuja pakkoja. Ontologiat eivät siis ole luonnollistettuja perustoja vaan normatiivisia määräyksiä, jotka asettuvat poliittisen diskurssin perustaksi. (Butler 2006, 246.)

Pohdin sukupuolen tuottamista nekrologeissa Butlerin teoretisoinnin valossa. Millaisten sääntöjen rajoissa nekrologien naisten sukupuoli rakentuu? Entä näkykö nekrologeissa liioittelua, joka tekee sukupuolen prosessiluonteen näkyväksi?

Kun ajatellaan Butlerin näkemystä sukupuolesta performanssina, huomataan myös patriarkaalisilla dikotomioilla olevan merkitystä tuossa prosessissa. Ranskalaisen kielentutkijan Hélène Cixous'n mukaan länsimainen ajattelu on vangittu binaarisiin oppositioihin: naiselliset ja miehiset vastaparit, kuten raja/rajattomuus, valo/pimeys, järki/tunne, mieli/ruumis ja aktiivisuus/passiivisuus, ovat paitsi sukupuolittuneita myös hierarkkisia ja toistavat miehinen/naisinen-oppositiota, jossa miehinen ensisijaistetaan ja naisellinen marginaalistetaan. Kieltä voidaan siis nimittää fallo-sentriseksi. Paradoksaalisesti vastakohtaparit sulkevat toisensa pois mutta myös edellyttävät toisiinsa määrittyessään toistensa kautta. Cixous osoittaa, että kielellinen valta on sukupuolitettua. (ks. Koivunen 1996, 50.)

Sinikka Tuohimaan mukaan vastaparit ovat ominaisuuksia, joita naiseus ja miehuus edellyttävät tullakseen ymmärretyiksi. Naiseus ja miehuus määrittyvät ominaisuuksilla, joilla kulttuurisamme on vakiinnuttu niitä määrittelemään. Vastaparit ovat osoitus kulttuurimme patriarkaalisesta dikotomia-ajattelusta. Tuohimaa mainitsee edellä mainittujen lisäksi vastaparit voima/heikkous, elämä/kuolema ja taivas/maa. (Tuohimaa 1988, 89–90.)

Kun sukupuolta tuotetaan tekojen avulla, patriarkaaliset dikotomiat astuvat areenalle määrittämään tuota prosessia. Naiseutta ja miehuutta on totuttu määrittelemään näiden dikotomioiden kautta, joten suorittaessaan sukupuoli-identiteettiään yksilö tulee väistämättä käyttäneeksi niitä. Dikotomiat liittyvät sukupuolihierarkian ja pakkoheteroseksuaalisuuden matriisien mukaisesti muotoutuneisiin sääntöihin, joista Butler puhuu. On kiinnostavaa tarkastella, toisintavatko naiset

nekrologeissa patriarkaalista ajattelutapaa, joka tukeutuu heteroseksuaaliseen normiin ja määrittelee naisen tehtäväksi ensisijaisesti miehen hoivaamisen ja ylläpidon (Liljeström 1996, 131).

Filosofi Simone de Beauvoirin mukaan nainen määritellään yksinomaan miehestä käsin. Hän puhuu naisesta toisena sukupuolena. Naiset eivät ole esiintyneet subjekteina, joten he eivät ole luo-
neet myyttiä, jossa heijastuisi heidän oma päämääränsä. Maailmankuva ja maailma ovat miesten luomia:

Nainen on kaikkea sitä, mitä mies ei ole, ja mitä mies haluaa; hän on miehen vastakohta ja olemassaolon oikeutus. [...] naista ei tarkastella positiivisesti itsessään vaan negatiivisesti sellaisena kuin hän miehen mielestä näyttää. (Beauvoir 1980, 114.)

Naista vaaditaan Beauvoirin mukaan heittäytymään kohteeksi ja luopumaan vaatimuksistaan olla täysivaltainen subjekti (Beauvoir 1980, 368). Yleensä naisen ei esimerkiksi ole hyväksyttävää tyydyttää haluaan miehen tavoin, vaan naisen tulee olla miehen saalis. Miehen persoonaan sisältyy Beauvoirin mukaan erityisvoimia, kun taas nainen on lajinsa orja. Naista ei haluta käsittää va-
paaksi. (Beauvoir 1980, 375.)

Feministiset teoriat ovat pyrkineet patriarkaalisen ideologian murtamiseen. Toril Moin (1985, 164) mukaan feminismi on nimenomaan olemassa olevien valtarakenteiden muuttamista, ei pelkästään vallan hylkäämistä. On tärkeää tutkia, ovatko nuo tavoitteet yhtään lähempänä saavuttamista. Nekrologien sukupuolen representaatioiden kautta päästään kurkistamaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja siihen, ovatko valtarakenteet säilyneet muuttumattomina. Saavatko nekrologien naiset määrittelynsä miesten kautta, ja miten naiset esitetään suhteessa miehiin? Saako nainen vain naisellisiksi miellettyjä ominaisuuksia? Esiintykö hän kohteena vai subjektina?

Kuten sukupuolenkin, ymmärrän myös identiteetin tutkimuksessani ajalliseksi. Tarkastelen identiteettejä postmodernin identiteettikäsitteen valossa, jonka mukaan identiteetti ei ole yksi, pysyvä ja ehjä kokonaisuus. Hyödynnän työssäni paitsi Butlerin myös sosiologi Stuart Hallin näkemyksiä identiteetistä. Hall katsoo identiteettien muuttuvan eri aikoina ja toteaa, että ne ovat jatkuvassa prosessissa, eivätkä sijaitse tietoisuudessamme luontojaan (Hall 1999, 39).

Hallin mukaan historian, kielen ja kulttuurin resursseja käytetään tultaessa joksikin. Hän toteaa, että identiteetit muodostuvat representaation sisällä. Ne liittyvät paitsi itse traditioihin myös traditioiden keksimiseen. Identiteetit kumpuavat minän muuttamisesta kertomuksiksi, mutta niillä on samalla myös diskursiivisia, materiaalisia ja poliittisia vaikutuksia huolimatta prosessin fiktiivisestä luonteesta. Hallin mukaan identiteetit ovat eron merkitsemisen ja poissulkemisen tuotteita. Ne saavat merkityksensä sen kautta, mitä ne eivät ole. Koska identiteetit rakentuvat diskurssien sisällä, niitä on tarkasteltava diskurssien sisällä. Hall määrittelee identiteetit pisteiksi, joissa kiinnitytään tilapäisesti subjektiasemiin, joita diskursiiviset käytänteet rakentavat. Identiteetit ovat hänen mukaansa tulos subjektin menestyksellisestä niveltämisestä diskurssin virtaan. (Hall 1999: 250–251, 253.)

Ero tai Toinen on oleellinen tekijä merkityksiä rakennettaessa. Hall esittelee neljä eron tärkeyden selitysmallia: lingvististen näkemyksen mukaan erot on nähty ensinnäkin välttämättöminä merkitysten kannalta ja vastakohdista riippuvaisina, toiseksi on ajateltu, että merkitys on mahdollista rakentaa vain dialogissa Toisen kanssa. Antropologisen käsityksen mukaan kulttuuri tarvitsee luokittelujärjestelmiä, ja psykoanalyttisen mallin mukaan Toista tarvitaan minuuden muotoutumisen kannalta. Hallin mukaan selitykset eivät sulje toisiaan pois, vaan tarkastelevat asiaa eri näkökulmista. Hän huomauttaa, että erilaisuus on ambivalenttia, sillä se voi olla sekä myönteistä että kielteistä. Se voi olla samanaikaisesti merkityksille välttämätöntä ja Toiseen kohdistuvaa aggressiota. (Hall 1999, 152–160.) Hall on listannut ”me ja muut” -diskurssin muotoutumisen diskursiivisia strategioita. Näitä ovat muun muassa idealisoiminen sekä halua ja halveksuntaa koskevien fantasioiden heijastamisen kohteisiin. Kaikkia Hallin erottelemia strategioita yhdistää stereotyyppistämisen prosessi. Stereotyyppin Hall määrittelee yksipuoliseksi, erot pelkistäväksi yksinkertaistukseksi. (emt., 122.)

Anne Ollila (2010, 171) puolestaan huomauttaa, että elämäkertoja voidaan analysoida identiteettikertomuksina, jotka tulkitsevat identiteettien ja minuuden rakentumista. Nekrologitkin voidaan nähdä eräänlaisina elämäkertoina. Niinpä niihin voi soveltaa Ollilan ajatusta identiteettikertomuksesta.

Tarkastelen nekrologeissa rakentuvaa identiteettiä postmodernien näkemysten valossa. Tutkin, millaisiin subjektiasemiin nekrologien naiset kiinnittyvät ja tarkastelen, millaisia diskursiivisia strategioita nekrologeissa käytetään. Kuka tai mikä esitetään Toisena ja miten eroa rakennetaan? Mitä kenties idealisoidaan? Onko stereotyyppistämällä merkitystä diskurssien muotoutumisessa?

4.2 Sukupolvi

Suomalaisessa sosiologiassa alettiin toden teolla puhua sukupolvista 1980-luvulta alkaen. Semi Purhosen mukaan ajankohta ei ollut sattumaa, vaan yliopistomarxismista toipuva tutkijakenttä etsi yhteiskuntaluokan käsitteen tilalle vaihtoehtoa. Sukupolvi sopi käsitteenä myös kiinnostukseen, jota osoitettiin subjektiviteetin ja elämäntavan käsitteitä kohtaan. Keskeiseksi nousi J. P. Roosin sukupolvityypittely. (Purhonen 2007, 69.)

Roosin suomalaisten sukupolvien jaottelu on edelleen lajissaan kattavin. Hän tulkitsee elämäkerta-aineistoa sukupolven käsitteen avulla ja erotti 1900-luvulla syntyneistä suomalaisista neljä sukupolvea. Roosin mukaan sukupolvi asettuu muuttujana kuin itsestään elämäkerta-aineiston tyypittelijäksi (Roos 1987, 53). Perustan aineistonkeruuni Roosin suomalaisten sukupolvien jaotteluun, johon palaan tarkemmin aineistoluvussa. Määrittelen tässä kuitenkin vielä tarkemmin, miten Roos ymmärtää sukupolven käsitteen.

Sukupolvi ei tarkoita ikäryhmää, vaan se määrittyy elämäkokemusten kautta, ”yhteisesti koettuina tekijöinä”, kuten Roos sanoo. Roos puhuu sukupolvista elämäkerrallisina yhteisöinä, joita yhdistävät elämänvaiheiden kokemukset. (Roos 2005, 219; Roos 1987, 48, 51–52.) Roos erottaa sosiologian tunnetuimmasta sukupolviteoreetikosta Karl Mannheimista. Hän pitää mannheimilaista, teoreettista sukupolven käsitettä turhan kapeana ja kyseenalaistaa mannheimilaisen lähestymistavan perusasetelman. Roos kritisoi erityisesti Mannheimin näkemystä siitä, että sukupolvea määrittävät kokemukset koetaan nuoruudessa niin sanottuina ensimmäisinä kokemuksina, jotka ovat laadullisesti muita painavampia. Roosin mukaan näin ajatellen vain noin 17 ikävuoden paikkeilla koetut asiat määrittäisivät sukupolvea, mille Roos ei näe perusteita. Esimerkkinä Roos

käyttää sotaa, joka varmasti oli sukupolvikokemus, ei vain parikymppisille, vaan myös sitä vanhemmille ihmisille. (Roos 2005, 218–219.)

Päinvastoin kuin Mannheim Roos pitää varhaista keski-ikää tärkeimpänä vaiheena sukupolven muotoutumiselle. Hänen mukaansa varhainen keski-ikä ennen niin sanottua keski-iän kriisiä on aikaa, joka monin tavoin leimaa ihmisen käsitystä elämästään ja jonka aikana elämän sisällöt muotoutuvat. Roosin mukaan silloin katkeaa niin sanottu nousu, ja ihminen tajuaa elämänsä rajallisuuden. Harva silti ajautuu kriisiin. Useimmat nauttivat Roosin mukaan elämän saavutuksista ja ottavat asiat rauhallisemmin. Roosin mielestä varhaisen keski-iän vaihetta on luonteva käyttää sukupolvijaottelun perustana, koska se on elämän sisältöjen muodostumisen kannalta tärkein vaihe. Roosin mukaan kyseisen vaiheen rajan voi tavallisesti vetää noin 40 ikävuoteen. (Roos 1987, 51–53.)

Roos erottautuu mannheimilaisesta ajattelusta myös siinä, että hän näkee sukupolvet ajallisena prosessina, jolla on erilaisia kehitysvaiheita ja -suuntia. Sukupolveen voi liittyä tai siitä voi erota tai luopua. Liike molempiin suuntiin on mahdollinen. Roosin näkemyksen mukaan ajan saatossa kuitenkin ikään kuin paljastuu varsinainen sukupolvi, joka jää jäljelle. Esimerkiksi 1960-luvun sukupolvi hakee muotoaan niin kauan, kuin sen jäseniä on elossa. (Roos 2005, 219)

4.3 Representaatio ja diskurssi

Representaatio on käsite, jolla operoidaan kielen ja todellisuuden välillä. Todellisuus, jota ei koskaan voi kuvata täydellisesti, saa merkityksensä representaatioissa, kuten Anu Koivunen muotoilee. Koivusen mukaan representaatioissa on kyse kielen, tekstin tai kuvan suhteesta todellisuuteen, johon ei koskaan päästä käsiksi sellaisenaan: se näyttäytyy ja rakentuu representaatioiden kautta ja on aina osittainen. Siihen katsotaan valikoidusta näkökulmasta. Representaatio saa merkityksensä suhteessa toisiin representaatioihin. Representaatiot ovat myös poliittisia, niillä on valtaa: olemassa olevat esittämisen muodot mahdollistavat sanomisen, mutta samalla ne määrittävät ja rajoittavat sitä, mitä voidaan sanoa. (Koivunen 1996, 51.)

Tässä tullaan lähelle diskurssin käsitettä, joka juontuu Michel Foucault'n tutkimuksista. Koivunen määrittelee diskurssin ajattelutavoiksi ja käsityksiksi, joita erilaiset instituutiot vahvistavat ja arvottavat. Esimerkiksi naiseuden diskurssin tuottaminen kytkeytyy seksuaalisuuden, ruumiillisuuden, perheen, kansallisuuden, luokan ja etnisyyden diskursseihin. Diskurssit materialisoituvat representaatioissa, joiden kautta niitä voi analysoida. Esimerkiksi naisen diskurssi saa hahmon naisen representaatioissa. Samalla kun tarkastellaan representaatioita, tarkastellaan siis myös diskursseja. Koivunen tähdentää, että representaatiot eivät vain heijasta todellisuutta vaan myös jäsentävät ja tuottavat sitä. Siksi esimerkiksi median naiskuvia ei ole mielekästä tutkia vertaamalla niitä olemassa oleviin naisiin. Sen sijaan on mielekästä kysyä, millaista naiseutta ne tuottavat. (Koivunen 1996, 51–52.)

Koska tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millaista naiseutta nekrologit tuottavat, aineistoani on hedelmällistä tarkastella representaatioiden kautta. Representaatioiden avulla voin päästä käsiksi nekrologien tuottamaan sukupuoleen, joka liittyy samalla suomalaisen yhteiskunnan tuottamaan sukupuoleen. Kun ryhdyn tarkastelemaan, miten sukupuoli esitetään nekrologeissa, tarkastelen itse asiassa naisen representaatioita aineistoni teksteissä.

Omassa tutkimuksessani miellän diskurssit vakiintuneiksi tavoiksi käyttää kieltä. Ne ovat ajatus- tapoja, joiden avulla tehdään maailmaa ymmärrettäväksi. Diskurssit asettavat rajat kommunikaatiolle ja järjestävät ihmisten välisiä suhteita. Samalla ne kuvaavat yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ilmiöitä ja tapahtumia. Keskustelu suhteutuu aina aiempaan keskusteluun, joten diskurssi ei voi välttyä ottamasta kantaa. Niinpä valitessaan käsitteitä kuvaamaan naista nekrologissa, kirjoittaja lataa tekstin täyteen merkityksiä. Myös nekrologilla on kommunikaation rajat ja omat sääntönsä, joiden mukaan se rakentuu. Naisista puhutaan nekrologeissa tietyllä tavalla ja tiettyjen diskurs- sien asettamissa rajoissa. Teksteissä mainitut seikat näytetään lukijalle tietyssä valossa.

Representaation ja diskurssin käsitteet tarkentuvat seuraavassa pääluvussa, jossa käsittelen tutkimusmetodiani, kriittistä diskurssianalyysia. Metodin kannalta keskeisimpiä käsitteitä ovat juuri representaatio ja diskurssi.

5. SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI JA DISKURSSIANALYYSI

Tutkimukseni pohjaa teoreettiselta taustaltaan sosiaaliseen konstruktionismiin, joka näkee todellisuuden sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvana. Samaan oletukseen pohjaa myös edellä eritelty postmoderni käsitys sukupuolesta tekojen sarjana. Sosiaalinen konstruktionismi katsoo, ettei niin sanottua alkuperäistä todellisuutta ole olemassa sellaisenaan, vaan se syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Berger & Luckmann 1994, 63–64)

Sosiaalinen konstruktionismi näkee kaiken kielenkäytön rakentavan, muovaavan ja ylläpitävän käsitystämme todellisuudesta, jota ei ole sellaisenaan olemassa. Todellisuus ei ole olemassa kielestä riippumatta, vaan siitä johtuen. Kaikki merkitykset tuotetaan kielenkäytössä. Merkitykset eivät ole abstrakteja, joten ei ole myöskään yhtä, puhdasta totuutta tai todellisuutta, vaan joukko tuotettuja merkityksiä. (Lehtonen 1996, 67.)

Koska tarkastelen sukupuolen esittämistä nekrologeissa, aineistoani on luontevaa lähestyä diskurssiivisesti. Keskeinen työkaluni tässä tutkimuksessa on kriittinen diskurssianalyysi, joka pohjaa ajatukseen todellisuuden sosiaalisesta rakenteesta. Diskurssianalyysia ei voi määritellä yksiselitteiseksi tutkimusmenetelmäksi. Se on pikemminkin väljä teoreettinen viitekehys, jolla on selkeitä teoreettisia lähtökohtaoletuksia. Diskurssianalyysi olettaa kielen käytön rakentavan sosiaalista todellisuutta ja tiedostaa, että toiminta on sidottu kontekstiinsa. Se näkee useat rinnakkaiset ja keskenään kilpailevat merkityssysteemit ja tiedostaa toimijoiden kiinnittymisen niihin. (Jokila, Juhila, Suoninen 1993, 17–18.) Diskurssianalyysiä voi määritellä monin tavoin, mutta kaikki diskurssianalyysi on kuitenkin kielenkäytön tutkimusta, joka korostaa todellisuuden tulkinnallisuutta ja analysoi yksityiskohtaisesti, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 9–10).

Kielenkäyttö on kontekstiin sidottua, ja merkitykset tuotetaan diskursseissa, jotka ovat sosiaalisia, historiallisia ja institutionaalisia. Kieli ja yhteisö ovat kietoutuneet yhteen. Kielen ymmärtäminen on yhteistä, sosiaalista tietoisuutta (Lehtonen, 53). Kulttuurit sisältävät merkityskarttoja,

jotka tekevät maailmasta ymmärrettävän jäsenilleen ja joita omaksumalla todistamme kuulumamme yhteisöön. Tuotamme itse merkityksiä, mutta olemme silti myös kulttuurimme tuotoksia. (Lehtonen, 17–18).

Kielenkäyttö merkityksellistää kohteet, joihin se viittaa. Kielenkäyttö on siis luonteeltaan konstruktivistista. Kieltä jäsennetään sosiaalisesti jaettuina merkityssysteemeinä, jotka muodostuvat suhteessa toisiinsa. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 18–19.) Kun valitsemme sanoja ja ilmauksia, lataamme niitä kuvaaviin kohteisiin oletuksia siitä, mikä käsitetään luonnolliseksi. Kieli ei ole ikkuna todellisuuteen, vaan pikemminkin rakennuselementti sen muokkaamisessa. Näin ollen myös kieli itse on rakennettu ja alati muuttuva. Kieli muokkaa maailmaa, ja maailma kieltä. Tuota todellisuutta tuottaa myös tutkija itse omalla toiminnallaan. Vaikka tutkijakaan ei pääse pakoon kielen luonnetta, on tärkeää pitää mielessä se, miten kielenkäyttö tuottaa todellisuutta.

Kriittisen diskurssianalyysin avulla etsin aineistosta nekrologeja yhdistäviä puhetapoja. Pyrin tekemään tutkimusta aineistolähtöisesti, eli annan aineiston kuljettaa minua omaan suuntaansa. Erittelen aineistosta yhtenäisiä teemoja, joiden avulla voin muodostaa aineistosta esiin kumpuavat diskurssit. Tarkastelen myös, saako jokin diskurssi muita tärkeämmän aseman. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 29.) Diskurssianalyysissä tarkastelun kohteena ei ole yksilö, vaan sosiaaliset käytännöt. Tavoitteena on tarkastella kielenkäyttöä ja merkityssysteemejä, joita kielenkäyttäjät toiminnallaan luovat. Tarkoitus ei siis ole eritellä minän olemusta, vaan minän rakentumista tekstissä. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 37.)

Diskurssin määritelmään sisältyy ajatus toiminnasta. Se viittaa vuorovaikutukseen, jossa merkityksiä tuotetaan, mutta myös tuon tapahtuman lopputulokseen. Diskurssi määrittää, millä tavalla on soveliaista puhua, ja asettaa puheelle ehtoja. Sen, mikä on soveliaista, määrää joukko ääneen lausumattomia sääntöjä. (Lehtonen 1996, 68–69.)

On hyvä tiedostaa, että kielenkäyttö tuottaa seurauksia. Lausumat eivät vain kuvaa asioita, vaan ne ovat tekoja. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 41.) Kielenkäytöllä voi tilannekohtaisten funktioiden lisäksi olla ideologisia seurauksia, jotka liittyvät diskurssien ja vallan liittoon. Kielenkäyttö

voi pitää yllä alistussuhteita tai legitimoida valtaa. Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii jäljittämään näitä seurauksia. (Jokinen, Juhila, Suoninen 1993, 43.)

Myös kriittistä diskurssianalyysia kehitellyt Norman Fairclough painottaa toiminnan olevan diskurssin keskiössä. Hänen mukaansa diskurssi on yhteiskunnallinen käytäntö, joka on rakentunut tietystä sosiaalisesta ja historiallisesta näkökohdasta käsin. (Fairclough 2002, 54, 94.)

Hyödynnän työssäni Faircloughin diskurssianalyysin mallia, joka erittelee viestintätilannetta kolmelta eri kannalta tekstin, diskurssikäytännön ja sosiokulttuurisen käytännön näkökulmasta. Merkityksiä analysoidaan representaatioiden, identiteettien ja suhteiden avulla. Representaatiot viittaavat tekstin ideologioihin ja tekstin esittämiin tulkintoihin asioista, mitä Fairclough kutsuu ideationaaliseksi funktioksi. Identiteetti ja suhteet viittaavat niin tekstissä rakentuviin identiteetteihin ja suhteisiin kuin tekstin tuottajan tai tuottajien sekä yleisön identiteetteihin sekä niiden välisiin suhteisiin. Tätä Fairclough kutsuu interpersonaaliseksi funktioksi. (Fairclough 2002, 78–80, 166–167.)

Riippuu tutkimuksen näkökulmasta, mitkä Faircloughin tasot siinä painottuvat. Omassa tutkimuksessani erityisen tärkeä on Faircloughin ensimmäinen taso, joka tarkastelee tekstejä muodon ja merkityksen kannalta analysoimalla muun muassa sanastoa, lauseranteita ja tekstin rakentumista. Oleellista on tarkkailla sekä tekstin sisältöä että sitä, mikä siitä jää puuttumaan. (Fairclough 2002, 78–80.) Kun alan etsiä aineistostani nekrologeja yhdistäviä puhetapoja, ryhdyn analysoimaan nekrologeja juuri sanaston, lauserakenteen ja koko tekstin rakenteen kannalta. Niiden avulla pystyn kiinnittämään huomiota sanavalintoihin ja esimerkiksi siihen, kuka teksteissä esittää aktiivisena toimijana. Tässä lähestyn representaatioita, eli tekstin tulkintoja esittämistään asioista. Tutkimuskohteenani oleva nekrologien tuottama naiseus liittyy juuri representaatioihin.

On kiinnostavaa pohtia, pääsevätkö naiset toimimaan nekrologeissa vai näyttäytyvätkö he passiivisina. Ovatko miehet naisista kertovissa nekrologeissa läsnä ja jos ovat, esitetäänkö heidät aktiivisia toimijoina, kuten heidän hallitsemassaan julkisessa tilassa voisi olettaa? Mielenkiintoista on tarkastella myös miesten ja naisten saamia rooleja nekrologeissa. Millaisiin toimijapaikkoihin miehet ja naiset asetetaan? Tavoitteenani on eritellä aineistostani kumpuavat diskurssit, jotka

saattavat myös kilpailla keskenään. Pyrin erittelemään nekrologeista siis tiettyjä puhetapoja, jotka aineistostani nousevat esille.

Omassa työssäni merkitystä on myös kirjoittajan ja lukijan välisellä suhteella. Se, onko teksti epämuodollinen vai muodollinen, ohjaa, millaisia asioita tekstiin valitaan kerrottavaksi ja millaiseen kielelliseen muotoon asiat puetaan. Esimerkiksi kolmannessa luvussa esittelemäni in memoriam -tyyppinen, sävyltään henkilökohtainen nekrologi eroaa merkittävästi kuolinuutista lähenevästä kuivan asiallisesta nekrologista. In memoriam -tyyppisen nekrologin lukijasuhde on epämuodollisempi verrattuna asiatekstiseen nekrologiin, ja epämuodollisessa tekstissä voi luonnollisesti tuoda esiin erilaisia asioita muodolliseen verrattuna. Oletankin, että tässä suhteessa Tehyn järjestölehden aineisto erottuu muusta aineistosta selvästi epämuodollisempana ja intiimimpänä tekstinä muihin verrattuna.

Toisessa vaiheessa Fairclough siirtyy diskurssikäytäntöjen tasolle, jossa suhteutetaan tekstin asema muihin teksteihin ja lajityyppeihin, eli genreihin. Kyse on siis intertekstuaalisesta tulkitsevista analyysistä, jossa etsitään vakiintuneita kielenkäyttötapoja suhteessa muihin teksteihin. (Fairclough 2002, 84.) Työssäni minun on oltava tietoinen tästä ja osattava erottaa nekrologeista tekstityyppeihin vakiintuneet kielenkäyttötavat.

Nekrologi on paljon säädellympi tekstityyppi vaikkapa uutiseen verrattuna huolimatta siitä, että nekrologin määrittäminen on hyvin hankalaa. Kaikille nekrologeille yhteinen piirre näyttää olevan vainajan saavutusten listaaminen. Mitä sen lisäksi kerrotaan ja miten se kerrotaan, sitä säätelee julkaisukanavan mukaan toimiva muodollisuusaste. Se sanelee viime kädessä, millainen nekrologista lopulta muotoutuu, joten myös Faircloughin kolmannella tasolla on oma merkityksensä tutkimuksessani.

Kolmannella tasolla Fairclough tarkastelee tekstiä kontekstissa, jossa se on tuotettu. Konteksti voi olla välitön tilannekonteksti tai tilanteen ympärillä olevat institutionaaliset käytännöt tai jopa yhteiskunnan kokonaiskehys. Sosiokulttuurisen käytännön aspekteja voi olla monia, mutta Fairclough jakaa aspektit karkeasti kolmeen osaan: taloudelliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen. (Fair-

clough 2002, 85.) Oma työni nivoutuu mediasta kootun aineiston kautta yhteiskunnan kokonais-
kehykseen, johon tutkimukseni onkin tärkeä liittää, sillä viime kädessä olen kiinnostunut yhteis-
kunnan tuottamasta naiseudesta.

Seuraavaksi kerron, miten olen koonnut aineistoni, ja määrittelen aineistoni rajat. Samalla tarken-
nan, miten käsitän nekrologin tässä tutkimuksessa. Koska yleispätevän määritelmän koostaminen
osoittautui mahdottomaksi tehtäväksi, nekrologin määritelmä on sidottava ennen kaikkea medi-
aan, joka vastaa nekrologin julkaisemisesta. Luvussa tarkastellaan siis myös STT:n, Helsingin
Sanomien ja Tehy-lehden nekrologikäytäntöjä.

6. AINEISTO JA SEN KOLME TASOA

6.1. Aineiston rajat

Aineistoni koostuu 23 nekrologista (ks. liite 1). Ne on kerätty sosiaali- ja terveysalan ammattijärjestön Tehyn omasta lehdestä, Helsingin Sanomien (HS) Muistot-verkkopalvelusta sekä STT-Lehtikuvan (STT) arkistosta, joka on nimeltään Mediapankki. Kokosin jokaisesta mediasta 8 nekrologia lukuun ottamatta STT-aineistoa, johon sain kasaan vain 7 nekrologia. Aineistoon valitut nekrologit ovat ilmestyneet vuosina 2000–2014.

Aineistoni rajat eivät ole ajalliset, vaan määrittävät pikemminkin naisen elämänpiirien kautta. Halusin päästä käsiksi siihen, millaista naiseutta nykypäivän nekrologit tuottavat, joten etenin aineiston keräämisessä nykyhetkestä (helmikuu 2014) menneisyyteen aina siihen saakka, kunnes sain kokoon relevantit nekrologit. Tiukka aikarajaus olisi voinut tuottaa köyhemmän aineiston.

Etsin tietyntyyppisiä narratiiveja naisen elämästä. Sosiaalitieteitä lainaten puhun makro-, meso- ja mikrotasosta. Makrotasosta puhuttaessa sosiaalitieteet tarkastelevat yhteiskunnan rakenteita, mesotaso taas viittaa hieman pienempiin yhteisöihin, kuten kaupunkeihin tai kyliin. Mikrotaso keskittyy suppeimpana tarkastelemaan yksilöä tai pieniä ryhmiä, kuten perhettä. (Niemelä 2008, 20.) Omassa tutkimuksessani makrotasoa edustaa STT, mesotasoa HS ja mikrotasoa Tehy-lehti: STT on valtakunnallinen media, HS valtakunnallinen maakuntalehti ja Tehy-lehti järjestölehtenä medioista lukijakunnaltaan rajatuin. Tasot näkyvät paitsi median tyypeissä myös nekrologeissa ja niihin valikoituissa vainajissa. Oletuksena on, että mikrotaso tuottaa aineistooni kokemuksellisen näkökulman, zoomaahan se ikään kuin lähimmäs ihmistä muihin tasoihin verrattuna.

Maan ainoana tietotoimistona STT:n voi nähdä edustavan yhteiskunnan kontekstia. Valtakunnallisena medianana STT tarkastelee koko Suomea ja julkaisee nekrologeja lähinnä hyvin nimekkäistä henkilöistä, jotka tunnetaan koko maassa laajasti. STT:n arkistosta olenkin koonnut aineistooni nekrologeja naisista, jotka ovat mahdollisimman tunnettuja, suorastaan aikansa ilmiöitä. Näitä naisia kutsun ilmiönaisiksi.

Myös HS on valtakunnallinen media, mutta palvelee maakuntalehtenä myös kohdennetusti uusmaalaisia. Mediana HS siis asettuu paikallisen ja valtakunnallisen välimaastoon ja tarjoaa näin mahdollisuuden löytää nekrologeja elämänpiiriltään erilaisista naisista kuin STT. Jos STT:n arkistosta etsin hyvin nimekkäitä ilmiönaisia, HS-aineistoon kokoon nekrologeja naisista, jotka ovat tunnettuja vain paikallistasolla. Näitä naisia kutsun vaikuttajanaisiksi, sillä tyypillinen paikallisjulkis käyttää valtaa: hän on korkeasti koulutettu ja/tai toiminut luottamus- tai johtotehtävissä. HS tarjoaa maakuntalehdistä rikkaamman maaperän nekrologien kokoamiseen, sillä maan ainoana valtakunnallisena sanomalehtenä se julkaisee eniten nekrologeja ja vieläpä keskittää ne Muistot-verkkopalveluunsa, joka on toistaiseksi ainoa suomalainen nekrologien verkkosivusto.

Mikrotasolla tarkastelen rajatuinta elämänpiiriä tunnettuusmielessä. Halusin kerätä aineistoon narratiiveja ”ihan tavallisista” naisista, joita ei tunneta oman elämänpiirinsä ulkopuolella ja jotka eivät käytä asemassaan valtaa. Mikä olisikaan luontevampi lähde sellaisten löytämiseen kuin naisvaltaisen sosiaali- ja terveysalan ammattijärjestölehti. Siinä nainen vieläpä joutuu kiinnostavasti ammattinsa puolesta jokseenkin väistämättä hoivaajan rooliin, johon hänet on vanhastaan yhteiskunnassa herkästi muutenkin asetettu.

Selasin aluksi läpi Suomen lähi- ja perushoitajaliiton (SuPer) lehtiä parin vuoden ajalta, mutta löysin vain muutaman muistokirjoituksen. Päädyin Tehy-lehteen, koska siinä nekrologeja ilmestyi selvästi enemmän, joskin silti harvakseltaan. Tehy-aineiston naiset ovat niin sanottuja tavallisia palkkatyöntekijöitä, joilla ei ole asemansa puolesta valtaa, joten kutsun heitä puurtajanaisiksi. Koska puurtajanaisilla ei ole yhteiskunnallisesti merkittäviä saavutuksia, nekrologien luulisi keskittyvän enemmän ihmiseen itseensä, paljastavan ihmisen pelkkien saavutusten listaamisen sijasta. On kiinnostavaa nähdä, mihin muihin kuin hoivaajan rooleihin naiset Tehy-lehden nekrologeissa asettuvat.

Elämänpiirirajauksen lisäksi aineistoni rajoja piirtävät sukupolvet, koska halusin saada kokoon mahdollisimman rikkaan aineiston. J. P. Roos jakaa sukupolvet neljään osaan: sotien ja pulan sukupolveen (syntyneet vuosina 1900–1924), sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolveen (syntyneet vuosina 1925–1939), murroksen sukupolveen (syntyneet 1940-luvulla) sekä lähiöiden sukupolveen (syntyneet 1950-luvulla). (Roos 1987, 53–56; Roos 2002, 119.)

Pro gradun -kokoiseen tutkimukseen päädyin keräämään jokaisesta mediasta kaksi nekrologia sukupolvea kohden lukuun ottamatta STT-aineistoa, johon sain kasaan vain 7 nekrologia. Saadakseni aineistosta mahdollisimman kattavan pyrin keräämään narratiiveja naisista, jotka ovat syntyneet eri vuosina sukupolven sisällä. Tätä kriteeriä käytin kuitenkin vain, jos valinnanvaraa oli ja jos vaihtoehdot oli julkaistu ajallisesti lähellä toisiaan.

Roosin ensimmäisen sukupolven, sotien ja pulan sukupolven, muistissa ovat säilyneet kansalais-, talvi- ja jatkosota, joiden välillä he ovat eläneet elämänsä aktiivivaiheen. Olosuhteita leimasivat sodat, puute, köyhyys ja epävarmuus. Kaikilla ei ollut koulutusta tai se keskeytyi, ja työhön siirryttiin hyvin nuorena. Toinen sukupolvi, sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi, muistaa maailmansodan elävästi ja eli aktiivisia vuosiaan sodan aikaan tai heti sen jälkeen. Sukupolven kokemukset ovat kahtiajakoisia: nuoruudessaan he kokivat hätää ja puutetta, mutta sodan jälkeen vaurastuminen alkoi vähitellen. Ensimmäinen ja toinen sukupolvi voivat limittyä eri ihmisten elämäkokemuksissa, ja niiden välinen raja on joustava. (Roos 1987, 53–55.)

Kolmannen, murroksen sukupolven aktiivisin vaihe sijoittuu 1960-luvun loppupuolen murroksen tienoille. Yhteisiä kokemuksia heille ovat maaltamuutto, koulutusmahdollisuuksien lisääntyminen, asuntosäästäminen, työttömyys ja ongelmat lasten päivähoidon järjestämisessä. Kokemukset eroavat jyrkästi edellisen sukupolven kokemuksista. Neljäs, lähiöiden sukupolvi ei Roosin mukaan poikkea paljoakaan edellisestä. Tyypillisin yhteinen seikka on sukupolven nimen mukaan juuri 1970-luvun lähiössä asuminen. Roos huomauttaa, että tutkimuksen tekoaikaan kyseinen sukupolvi oli kovin nuori ja siksi sitä on mahdoton luonnehtia perusteellisesti. 1950-luvun jälkeen syntyneitä Roosilla ei aineistossaan ollutkaan. (Roos 1987, 55–56)

Tehy-aineistosta jäivät pois merkittävässä esimiesasemassa olleet naiset, koska tarkoitus oli saada mukaan puurtajanaisia, jotka eivät käytä valtaa. Merkittäviksi laskin esimiehet alkaen osastonhoitajasta, jota sosiaali- ja terveysalalla kutsutaan osastonhoitajaksi. Tätä alemmilla esimiehillä on vain niukasti valtaa⁸.

Tällä rajauksella en kuitenkaan saanut kokoon nekrologeja kaikkein vanhimman sukupolven osalta. Niinpä tein poikkeuksen ja otin mukaan kaksi vanhinta sukupolvea edustavaa osastonhoitajaa, jotka nekrologien sisällön perusteella näyttävät lukeutuvan puurtajanaisiin⁹. Selattuani Tehy-lehtiä vuoteen 2000 saakka löysin nekrologeja vain vähintään osastonhoitajan asemassa toimineista vuosina 1900–1924 syntyneistä naisista. Vuotta 2000 kauemmas en enää edennyt, sillä ajallinen raja tuntui järkevältä sijoittaa vuosituhaten vaihteeseen huolimatta nekrologin hitaasti muuttuvasta luonteesta. Aineistoni aikaikkunan laajentaminen vielä kolmannelle vuosikymmenelle olisi venyttänyt ikkunan liian suureksi.

Osastonhoitajien nekrologit ovat molemmat vuodelta 2007: toinen on kirjoitettu sädehoitokodin osastonhoitajasta ja toinen osastonhoitajasta, joka on edennyt urallaan yölihoitajaksi. Nekrologeista ei ilmene erityistä vallankäyttöä, joskin sädehoitokodin osastonhoitajan kerrotaan luoneen pohjan syöpähoitotyölle. Hoitajan merkitystä alan kehittämisessä ei kuitenkaan avata tarkemmin. Myöskään yölihoitajan saavutuksia ei nekrologissa avata tittelistä huolimatta. Hänen mainitaan

⁸ Osastonhoitajankaan valta ei ole yksiselitteistä. Heidän asemansa on alkanut vahvistua merkittävästi vasta 1990-luvulta lähtien (Surakka 2006, 21, 31). Lisäksi osastonhoitajan työnkuva vaihtelee yksikön ja osaston mukaan (Surakka 2006, 150). Koska osastonhoitajalla voi olla valtaa enemmän tai vähemmän, päädyin jättämään heidät pois aineistostani. Pääsen naisten elämään käsiksi vain yhden tekstin kautta, joten ollakseni varma naisen statuksesta, päätin tehdä näin selkeän rajauksen, joka varmistaa, ettei mukaan lipsahda vaikuttajanaisia.

⁹ Vanhimman sukupolven osastonhoitajien hyväksyminen aineistoon on perusteltua myös, koska sotien ja pulan sukupolvi on tehnyt työuransa ennen 1990-luvun osastonhoitajan roolin merkityksen kasvamista. Tiina Surakka (2006, 31–32) luonnehtii väitöskirjassaan 1990-lukua osastonhoitajan roolimutoksen vuosikymmeneksi: osastonhoitajat alkoivat muun muassa hoitaa myös taloushallinnon tehtäviä ja saivat enemmän vaikutusvaltaa. Surakan mukaan eurooppalaisen osastonhoitajan rooli oli pysynyt 1980-luvulle asti samanlaisena vuosisadan takaa saakka (emt., 23). Voidaan siis olettaa, että vanhimman sukupolven edustajat eivät olleet merkittäviä vallankäyttäjiä osastonhoitajan asemastaan huolimatta. Molemmat aineistoni osastonhoitajat jäivät eläkkeelle 1980-luvun alussa.

vain saaneen työnkuvaansa lisävastuuta, kun sairaalaan perustettiin keuhkotutkimus- ja sisätauti-reumaosastot. Lisäksi tekstistä selviää, että yöylihoitajalla on ollut alaisina lähinnä perushoitajia, mikä viittaa hänen esimiesvaltansa olleen hyvin rajattua¹⁰.

Voidaan siis olettaa, että kyseisten osastonhoitajien rooli ei ollut niin merkittävä, että heidät tulisi lukea vaikuttajanaisiin. Muutoin heidän saavutuksensa mainittaisiin nekrologeissa yksityiskohtaisesti tarkkoja kehitysalueita nimeten, sillä nekrologin luonteeseen kuuluu tuoda selvästi esiin vainajien merkittävimmät saavutukset. Näin tehdään esimerkiksi kaikissa HS-aineiston vaikuttajanaisten nekrologeissa.

6.2 Tehy-lehden, Helsingin Sanomien ja STT:n nekrologit aineistona

Tehy-lehden aineiston kokoaminen oli lähdemedioistani yksinkertaisinta, koska muistokirjoitukset ilmestyvät aina in memoriam -vinjetillä varustettuna, vaikka vinjetin muoto ja ulkonäkö vaihtelikin vuosien varrella. Myös nekrologien paikka vaihteli, mutta aina ne oli sijoitettu lehden loppuosaan Tehyn jäsensivuille joko tapahtumien yhteyteen tai niiden läheisyyteen, vaikka myös tapahtumasivun nimi muuttui välillä. Vanhin Tehy-lehdestä poimittu nekrologi on peräisin vuodelta 2005, kun tuorein ilmestyi helmikuussa 2014.

Rajasin puurtajanaisten ulkopuolelle esimiesten ohella alan merkittävät kehittäjät ja akateemisen uran luoneet. Lisäksi kelpuutin Tehy-lehdestä mukaan vain naiset, jotka eivät olleet toimineet merkittävässä luottamustehtävissä. Pelkkä rivijäsenyys kerho- tai yhdistystoiminnassa ei rajannut henkilöä aineiston ulkopuolelle, sillä näin tiukka raja oli tehnyt aineiston kokoamisesta liian vaikeaa. Pelkkä jäsenyys ei myöskään mielestäni tee henkilöstä vielä vallankäyttäjää: enemmän

¹⁰ Esimiesvallan rajallisuuteen viittaa myös se, että nykyiset sairaanhoitopiirit eivät tunnista yöylihoitaja-titteliä: sairaanhoitopiirien omien nettisivujen hakukone tuottaa useita tuloksia ylihoitajahauulla, mutta yöylihoitajahaku ei anna lainkaan tuloksia yhdenkään sairaanhoitopiirin sivuilla. Titteliä voidaan siis pitää vanhentuneena, eikä sitä voida rinnastaa ylihoitajan titteliin, joka hierarkiassa asettuu osastonhoitajan yläpuolelle. Nekrologin sisällön perusteella kyse on selvästi alemman tason esimiehestä verrattuna hallinnollisia tehtäviä hoitavaan ylihoitajaan.

valtaa on nimetyissä tehtävissä toimivilla jäsenillä tai hallituksen jäsenillä. Kaikki tällaiset henkilöt ja ylipäänsä kunnallispolitiikassa toimineet rajasin aineistostani pois.

Vaikka nekrologien kokoaminen Tehy-lehdistä oli yksinkertaista menetelmänsä puolesta, rajaukset saivat aikaan sen, että lopulta lehtien selaamisessa oli edettävä niinkin kauas kuin vuoteen 2000. Tehy-lehdessä nimittäin ilmestyy muistokirjoituksia melko niukalti, ei läheskään joka lehdessä ja joinakin vuosina vain muutamissa numeroissa, joten rajaukseni mukaiset nekrologit olivat harvassa. Katsoin tämän kuitenkin pienemmäksi pahaksi kuin rajausten höllentämisen, sillä 14 vuoden takaistenkin nekrologien voidaan katsoa edustavan nykypäivää tekstityypin neljäsataa-vuotista historiaa vasten (historiasta ks. luku 3.1). Myös Marttinen (1997, 49) on todennut, että nekrologien tyyli muuttui hämmästyttävän vähän vuosina 1935–1995. Historiansa aikana nekrologi on muovautunut sisällöllisesti lähes universaaliksi (Encyclopedia of Death and Dying 2013, 334).

HS oli aineistolähteenä asteen haasteellisempi verrattuna Tehy-lehteen. HS julkaisee kaikki nekrologinsa Muistot-verkkopalvelussa, joten se tarjoaa medioistani rikkaimman aineistolähteen. Verkkopalvelu oli luonteva valinta lähteeksi myös, koska se on rikkaampi verrattuna HS:n paperilehteen. Sivulla ei kuitenkaan voi selata nekrologeja kovin pitkälle ilman erillistä hakua. Palvelussa voi tehdä vain yksinkertaisia hakuja yhden hakukentän avulla; tarkennetun haun mahdollisuutta ei ole. Ainoa haun lisätyökalu on hakulausekkeen katkaiseminen. Esimerkiksi fraasihaku ei onnistu.

Selattuani ensin Muistot-sivun näkyvissä olleet nekrologit tein haun vuosikymmen kerrallaan käyttäen apuna hakulausekkeen katkaisua. Esimerkiksi hakulausekkeella *195?* saa näkyviin kaikki nekrologit, joissa mainitaan näin alkava vuosiluku. Nekrologeissa esiintyy paljon muitakin vuosilukuja kuin syntymävuosi, joten hakutulos oli laaja. Kävin kunkin vuosikymmenen tuloksia läpi niin pitkälle, että löysin aineistoni rajauksen kannalta edustavat nekrologit.

Koska tarkoitus oli löytää vallankäyttäjänaisia, jotka tunnetaan lähinnä paikallistasolla, kelpuutin mukaan akateemisen uran tehneet sekä naiset, jotka olivat toimineet merkittävissä luottamustehtävissä, kansalaisaktiiveina, alansa kehittäjinä, johtajina tai vastuutehtävissä. Valtakunnallisesti

tunnetut isot nimet rajasin pois samoin kuin naiset, jotka eivät elämänsä aikana olleet nekrologin perusteella vallankäyttäjän asemassa. HS-aineiston vanhin nekrologi on ilmestynyt vuoden 2013 maaliskuussa. Tuoreimmat ovat peräisin vuoden 2014 helmikuulta, eli haun suorituskuukaudelta, ja niitä on aineistossa kaikkiaan neljä kappaletta.

Kaikkein ongelmallisinta oli koota nekrologiaineisto STT:n arkistosta, eli Mediapankista, jonka pitäisi periaatteessa sisältää kaikki STT:n jutut vuodesta 1995, niin sähköiset versiot kuin lehti-versiot. Mediapankissa on sitäkin vanhempaa aineistoa, mutta *kaikki* jutut löytyvät Mediapankista vasta alkaen vuodesta 1995. STT:n uutispäätoimittajan Minna Holopaisen mukaan siitä lähtienkin juttujen siirrossa Mediapankkiin voi olla katveita ja suomenkielisen aineiston kattavuudesta on talossa hieman eri käsityksiä. Versioita tehtiin 1990-luvulla paljon vähemmän kuin nykyään, ja nykyisen kaltainen jako sähköisiin versioihin ja lehtiversioihin on muodostunut 2000-luvulla vaiheittain. Nykyään samasta aiheesta voidaan kirjoittaa radiosähke, nettiversio ja lehtiversio tai näistä useita versioita. (Holopainen 2014)

STT-aineiston keräämistä vaikeutti etenkin se, että STT ei määrittele missään, miten se ymmärtää nekrologin. Nekrologi ei saa määrittelyään edes julkaisukontekstissa, koska STT ei julkaise itse mitään. Ei ole palstaa tai vinjettiä, joka leimaisi tekstin nekrologiksi. Toisin kuin HS ja Tehylehti STT ei julkaise lukijoiden kirjoittamia nekrologeja¹¹. Niinpä STT:n nekrologit asettuvat hyvin lähelle uutista, sillä toimittajan kirjoittamasta nekrologista jää pois henkilökohtainen pohjavire, joka usein hallitsee läheisten kirjoittamia muistokirjoituksia¹².

¹¹ Uutispäätoimittaja Minna Holopaisen (2014) mukaan joskus aiemmin, useita vuosia sitten muidenkin kirjoittamia nekrologeja on saatettu julkaista, mutta nykyään linja on tiukka, eikä vastaavaa enää tehdä.

¹² Tyyli on aikojen saatossa muovautunut neutraaliksi jo siksi, että uutistoimiston toiminnassa korostuvat nopeus, tarkkuus ja kattavuus. STT:n juttuja julkaisevat mediat eivät myöskään halua ulkopuolisen organisaation tuottaman sisällön korostuvan tai erottuvan liikaa omasta materiaalistaan, joka on jokaisen median kilpailuvaltti.

Mediapankkiin on käytännössä mahdoton tehdä haku, joka rajaisi tulokset nekrologeihin. Nekrologihaun tekeminen on vaikeaa jo siksi, että sanaa *nekrologi* ei käytetä jutuissa tai jutun saatekaavioissa kuin yksittäisissä satunnaistapauksissa.

Ainoa vihje STT:n nekrologikäsituksesta on STT:n tyylikirjassa, joka linjaa STT:n journalistisia tavoitteita ja antaa ohjeita talon omille toimittajille. Nekrologi mainitaan tyylikirjassa vain kerran henkilökuvan yhteydessä:

Kirjoita yhden henkilön taustasta ja elämäntyöstä yleensä enintään 2000 merkkiä, poikkeuksellisen merkittävistä henkilöstä 3000 merkkiä. Valitse jutun saatekaaviossa juttutyypiksi henkilökuva. Myös nekrologi on henkilökuva. Sen lisäksi kirjoitetaan yleensä erikseen uutinen henkilön kuolemasta ja sen aiheuttamista reaktioista tai seurauksista. (STT:n tyylikirja 2014)

Kun valitsee jutun saatekaaviosta juttutyypiksi henkilökuvan, jutun yhteyteen tulee Mediapankissa merkintä `///HENKILÖKUVA///`¹³. Kaivellessani Mediapankkia huomasin kuitenkin, että merkintä oli vain harvassa nekrologityyppisessä jutussa. Niinpä nekrologihaussa ei voi luottaa myöskään henkilökuva-sanahakuun.

Tyylikirjan ohjeesta saa kuvan, että merkkihenkilön kuollessa hänestä kirjoitetaan ainakin nekrologi, jonka lisäksi useimmiten kirjoitetaan myös uutinen kuolemasta ja sen seurauksista. Lisäksi voi päätellä, että STT:n nekrologissa keskitytään vainajan taustaan ja elämäntyöhön. Mediapankkia kaiveltuani huomasin kuitenkin, että nekrologikäytännöt horjuvat melkoisesti.

Tyylikirjastaan huolimatta STT nimittää merkkihenkilön kuolemasta kirjoitettua juttua harvoin nekrologiksi. STT pitää asiakkaansa ajan tasalla tekeillä olevista jutuista lähettämällä viestejä osastokoodilla *toimituksille tiedoksi*. Koodilla lähetetään useita viestejä joka päivä. Toimituksille

¹³ Vuoden 2011 huhtikuun loppuun saakka kyseinen merkintä piti kirjoittaa saatekaavioon itse. Uutispäätoimittaja Minna Holopaisen (2014) mukaan uusi toimitusjärjestelmä, joka muutti merkintäkäytännöt, otettiin käyttöön toukokuussa 2011. Itsekin STT:ssä työskennelleenä tiedän, että puutteellinen saatekaavion täyttäminen on toimittajan kiireisessä arjessa tavallista, joten merkintä puuttunee jopa valtaosasta Mediapankin nekrologeja.

tiedoksi -osastoon rajattu nekrologihaku tuottaa sanakatkaisulla kuitenkin vain reilut 50 tulosta (haku tehty 23.2.2014). STT on siis informoinut asiakkaitaan tekeillä olevasta nekrologista vain reilut 50 kertaa vuodesta 1995 lähtien. Toisinaan termiä kuitenkin käytetään, eikä sitä voi pitää vanhentuneena. Haku tuottaa nekrologiosumia tasaisesti jokaiselle vuodelle aina viime vuosikymmenen alkupuolelle saakka.

Tuorein nekrologiosuma toimituksille tiedoksi -osastossa on kuluvin vuoden tammikuulta. Tammikuun 11. päivänä vuonna 2014 STT kertoi asiakkailleen kirjoittavansa Israelin entisestä pääministeristä Ariel Sharonista nekrologin. Tyylikirjan ohjeen mukaisesti Sharonin kuolemasta ja sen seurauksista tehtiin nekrologin lisäksi erikseen uutinen.

Näyttääkin siltä, että Tyylikirjan ohjetta noudatetaan erityisesti ulkomaalaisten merkkihenkilöiden kuollessa. Sharonin lisäksi sekä nekrologi että uutinen oli tehty esimerkiksi teknologiayhtiö Applen perustajasta Steve Jobsista vuonna 2011. On kuitenkin huomattava, että olen käynyt läpi lähinnä suomalaisnaisten nekrologeja. Miesten ja ulkomaalaisten nekrologeja olen vain silmäillyt aineistoa kootessani. Silmäilyn perusteella voin kuitenkin puhua vaikutelmasta.

STT:n nekrologikäytännöt näyttävät muuttuneen melkoisesti reilussa 10 vuodessa. Arkistosta löytyy useita 2000-luvulla laadittuja perinteisiä nekrologeja myös suomalaisista merkkihenkilöistä. Sen sijaan 2010-luvulla näyttää olevan tavallista, että perinteinen nekrologi jätetään tekemättä suomalaisjulkiksesta ja yhdistellään sen sijaan nekrologityyppiseen tekstiin haastatteluita, jolloin jutusta tulee pikemminkin uutinen. Muutos on siinä mielessä luonteva, että suomalaisvainajien läheisiä on helppo tavoitella kommentteja varten, mikä luonnostaan ohjaa kotimaisen nekrologin muotoa toiseen suuntaan. Kommentteista on 10 vuodessa tullut yhä tärkeämpiä, kun kilpailu mediayleisön ajasta kiristyy. Tänä päivänä uutinen (tai nekrologi) ilman kommentteja on seuraavan päivän lehdessä vanhaa tietoa. Niinpä kommenttien hankkimista pidetään nykyään itsestään selvänä, kun erittäin tunnettu henkilö kuolee. Ulkomaalaisista sitä vastoin on edelleen luontevaa kirjoittaa myös perinteinen nekrologi, koska heidän läheisiään on vaikea tavoittaa ja he lienevät myös suomalaisille vieraampia kuin kotimaiset merkkihenkilöt. Heistä siis kaivataan yksinkertaisesti myös enemmän elämäkertatyypistä tietoa, joten vainajasta on tarkoituksenmukaista kirjoittaa niin uutinen kuin nekrologi.

Myös uutispäätoimittaja Minna Holopainen kertoo, että kymmenisen viime vuotta jutut on pyritty suunnittelemaan uutissivuja varten, mikä on muuttanut nekrologikäytäntöjä. On alettu tehdä uutinen kuolemasta, kommenteista ja keskusteluista, minkä lisäksi kirjoitetaan mahdollisesti erillinen henkilökuva, joka tyylikirjassakin mainitaan nekrologin yhteydessä. Nämä kaikki voidaan Holopaisen mukaan myös kirjoittaa samaan uutisjuttuun. (Holopainen 2014)

Holopaisen kuvailemat nekrologin aineksia sisältämät uutisjutut rajasin aineistoni ulkopuolelle, sillä mielestäni ne asettuvat tekstityyppinä huomattavasti lähemmäs uutista kuin nekrologia. Perinteisiä nekrologeja löytyi kuitenkin STT:n aineistosta paljonkin etenkin viime vuosikymmeneltä. Uusin teksti, jonka kelpuutin aineistooni, on ilmestynyt vuonna 2011. Tämä viittaa siihen, että nekrologien muutosprosessi tuskin on STT:ssäkään vielä päätöksessään, vaikka vähitellen voidaankin alkaa olettaa klassisen nekrologin tippuneen pois uutistoimiston sisällöistä.

Päädyin etsimään nekrologeja Mediapankista vuosikymmen kerrallaan samaan tapaan kuin HS-aineistoa kootessani. Koska tällä kertaa haku ei kohdistunut nekrologiarkistoon, tarvitsin vuosikymmenen lisäksi tarkennusta. Yhdistin hakuun fraasihaun *"on kuollut"*. Perfekti on radiosähkeen aikamuoto, jolla sain rajattua Mediapankin hakutulokset kaikkein tunnetuimpiin merkkihenkilöihin. Hyvin tunnetun henkilön kuolema on näet niin iso uutinen, että ennen muita versioita kirjoitetaan radiossa luettava sähke. Näin sain rajattua hakutuloksia merkittävästi. Esimerkiksi haku *"on kuollut"* + 194* tuottaa 120 tulosta, kun vastaavasti haku *kuoli* + 194* tuottaa lähes tuhat tulosta (haku tehty 23.2.2014). Näin sain tietää merkkihenkilön kuolemasta, ja hain hänestä kirjoitetun nekrologin Mediapankista erikseen, ellei se jo ollut mukana hakutuloksissa.

Hyvin lyhyet nekrologit tai pikemminkin muutaman rivin kuolinuutiset rajasin aineistoni ulkopuolelle. Jutun pituus määrittelee asian uutisarvoa, ja etsin aineistooni nimenomaan hyvin tunnettuja naisia. Jos henkilön kuolema huomioidaan vain lyhyellä jutunpätkällä, häntä ei voi lukea aikansa ilmiöihin. Tämä mainitaan myös STT:n tyylikirjassa, jonka mukaan poikkeuksellisen merkittävästä henkilöstä voi kirjoittaa enintään 3000 merkkiä. Näin pitkiä nekrologeja en kuitenkaan juuri Mediapankista löytänyt, eikä 3000:a merkkiä voi pitää poikkeuksellisen merkittävästä henkilöstä kirjoitettavan nekrologin ohjenuorana *enintään*-sanana vuoksi, sillä myös lyhemmät jutut

ovat sallittuja. Voidaan kuitenkin ajatella, että mitä pidempi juttu, sen merkittävämpi henkilö, ja tätä rajausta olen soveltanut STT-aineiston kokoamisessa.

Onnistuin kokoamaan STT:n arkistosta kaksi nekrologia sukupolvea kohden lukuun ottamatta uusia sukupolvea. Vaikka kävin läpi kaikki Mediapankin tulokset haulla ”*on kuollut*” + 195* sekä haulla *kuoli* + 195*, onnistuin löytämään kyseisen sukupolven edustajia käsitteleviä kriteerieni mukaisia tekstejä vain yhden, joka on koko aineistoni vanhin teksti: yleisurheilija Mona-Lisa Pursiaisen nekrologi vuodelta 2000. Koska hakumenetelmäni ei ollut täysin aukoton, kävin lisäksi läpi Wikipedian syntymävuoden mukaan jaotellut listat merkkihenkilöistä 1950-luvulta. En kuitenkaan onnistunut löytämään puuttuvaa nekrologia tälläkään menetelmällä. Niinpä voin pitää selvänä, että toista 1950-luvulla syntyneitä ilmiönaista ei ole saatavilla aineistooni.

Aineistoa kootessani huomasinkin, että naisista kirjoitetaan yhä huomattavasti vähemmän nekrologeja kuin miehistä. STT:n ja HS:n nekrologeista naisia käsittelee vain murto-osa, mikä teki aineiston kokoamisesta entistä haasteellisempaa. Luonnollisesti Tehy-lehden suhteen tilanne on toinen. Naisvaltaisen alan järjestölehtenä suurin osa sen nekrologeista käsitteli naisia. Tehy-lehdestäkin oli kuitenkin haastavaa löytää vainajia, jotka lukeutuisivat ihan tavallisiin puurtajanaisiin vailla mahdollisuutta minkäänlaiseen vallankäyttöön. Elämäarvostusten pohjalta rakentuva nekrologi kirjoitetaan Tehy-lehdessäkin useimmiten naisista, jotka ovat toimineet esimiehinä, luottamustehtävissä tai muuten alansa kehittäjinä. Erityisesti tämä korostui vanhimman sukupolven kohdalla.

Kiinnitin huomiota myös siihen, että STT:n ja HS:n arkistosta oli haastavaa löytää nekrologeja 1950-luvulla syntyneistä, mutta Tehy-lehdessä niitä julkaistiin runsaasti. Tämä johtuu luonnollisesti lähinnä lehden luonteesta ja julkaisukynnyksestä, joka Tehy-lehdessä on matalampi kuin STT:ssä ja HS:ssa. Tehy-lehti kertoo julkaisevansa jäsentensä muistokirjoituksia saapumisjärjestyksessä, mikä viittaa siihen, että karsintaa ei juuri tehdä (Tehy-lehti 2011). Myös HS julkaisee nykyään lähes kaikki toimitukseen lähetetyt nekrologit, mutta valtakunnallisena mediana se eroaa lukijakunnaltaan rajatusta järjestölehdestä, joten voidaan olettaa, että HS:iin lähetetyissä nekrologeissa painottuvat vaikuttaja- ja ilmiönaiset. 1950-luvulla syntyneet ovat kuolleet verrattain nuo-

rina ja heidän työuransa ovat jääneet muita sukupolvia lyhemmiksi ja siten etenemismahdollisuuksiltaan epäsuotuisammiksi, joten vaikuttajia on heidän joukossaan vähemmän kuin vanhempien sukupolvien joukossa. Puurtajanaisia olikin helpoin löytää juuri 1950-luvulla syntyneiden joukosta verrattuna muihin sukupolviin. Myös nekrologien määrä näyttää Tehy-lehdessä selvästi kasvaneen viime vuosina, mikä osaltaan selittää 1950-luvulla syntyneiden suurta osuutta puurtajanaisista.

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan aineistoani diskurssianalyttisesti. Käytän analyysissäni esimerkkejä, joiden yhteydessä ilmaisen pelkällä järjestysnumerolla, mihin sukupolveen kyseinen vainaja kuuluu (1. sukupolvi s. 1900–1924, 2. sukupolvi s. 1925–1939, 3. sukupolvi s. 1940-luvulla, 4. sukupolvi s. 1950-luvulla). Lyhennän Tehy-lehden nimen käyttämällä siitä vain alkukirjainta T.

Mainitsen esimerkeissä sukupolven ja median lisäksi vainajan nimen. Makro- ja mesotasolla käytäntö on luonteva, koska vainajat ovat enemmän tai vähemmän tunnettuja henkilöitä. Tasapuolisuuden nimissä päädyin samaan ratkaisuun myös mikrotasolla, vaikka puurtajanaiset eivät ole julkisuuden henkilöitä. Käytäntö on hyvä pitää samanlaisena kaikilla tasoilla myös selkeyden vuoksi. Lisäksi tiedot ovat periaatteessa julkisesti saatavilla, sillä vainajien nimet on kerran jo julkaistu, vaikkakin vain lukijakunnaltaan rajatussa järjestölehdessä. Etiikan kannalta on hyvä pitää mielessä myös se, että analyysini kohdistuu tekstin tuottamaan naiseuteen, ei vainajiin itseensä.

7. AINEISTOSTA KUMPUAA NELJÄ DISKURSSIA

Aluksi kuvailen aineistoani yleisesti, ennen kuin siirryn yksityiskohtaisempaan diskurssien analysointiin. Eri medioista kootun aineiston luonteesta on tärkeää saada tuntuma ennen varsinaisten diskurssien jäsentelyä. Aineistoni koostuu STT:n, Helsingin Sanomien (HS) ja Tehy-lehden nekrologeista, ja jokainen media edustaa tutkimuksessani eri tasoa sosiaalitieteitä lainaten (ks. luku 6.1.). STT edustaa valtakunnallisena medianä makrotasoa, HS valtakunnallisena maakuntalehtenä mesotasoa ja Tehy-lehti lukijakunnaltaan rajatuimpana järjestölehtenä mikrotasoa.

Erot lähdemedioideni nekrologien välillä ovat selviä ja noudattelevat edellä mainittuja tasoja. Tassot näkyvät paitsi medioiden yleisön tai kohderyhmän laajuudessa myös median tuottamassa sisällössä ja näin myös nekrologeissa ja niiden tyylissä. STT:n nekrologit ovat aineistoni etäännytetympiä tekstejä, kun Tehy-lehden nekrologit edustavat henkilökohtaisinta tekstityyppiä. HS:n muistokirjoitukset sijoittuvat tyylillisesti näiden kahden välille.

Tehy-lehden muistokirjoituksissa mainitaan syntymä- ja kuolinaika otsikkona toimivan vainajan nimen alla. Samoin on HS:ssa. STT:n nekrologeissa vastaavaa käytäntöä ei ole, mutta lähes kaikissa otsikoissa mainitaan vainajan nimi ja kuolema. Vain kahdessa STT:n nekrologissa otsikko on erilainen ja kuvailee vainajan uraa.

STT pysyttelee kerronnassaan kolmannessa persoonassa ja laittaa likipitäen kaiken nekrologeissa puhutun jonkun muun kuin kirjoittajan suuhun, mutta Tehy-lehti ja osin myös HS käyttävät lisäksi rohkeasti monikon ensimmäistä persoonaa ja yksikön toista persoonaa. Ero on luonnollinen jo siksi, että STT:n nekrologit ovat toimittajien käsialaa ja siten niiden kirjoittajat tarkastelevat vainajia etäämpää ammatillisen positionsa vuoksi. Heillä ei myöskään ole samanlaista henkilökohtaista sidettä vainajaan kuin HS:n ja Tehy-lehden nekrologien kirjoittajilla, jotka ovat kaikki joko vainajan läheisiä, tuttavvia tai kollegoja. Näin HS:n ja Tehyn nekrologeihin rakentuu luonnostaan henkilökohtaisempi sävy. Esimerkiksi vainajien luonnetta kuvaillaan STT:n nekrologeissa huomattavasti vähemmän kuin HS:n ja Tehy-lehden nekrologeissa.

Tehy-lehden nekrologit ovat aineistoni kaikkein vähiten etäännytettyjä tekstejä, joissa kirjoittajat ottavat eniten vapauksia. Vaikka ainekset ovat pitkälti samoja kuin STT:n ja HS:n nekrologeissa, niiden järjestys on vapaampi ja kirjoitusten tyyli selkeästi henkilökohtaisin. Tehyn nekrologeissa käytetään niin ensimmäistä, toista kuin kolmatta persoonaa. Vainajaa puhutellaan yksikön toisessa persoonassa kaikkiaan neljässä nekrologissa, jotka on kirjoitettu enemmän tai vähemmän kirjeen muotoon. Osuus on siis kaikkiaan puolet Tehy-lehdestä kerätystä aineistosta.

Kirjemuoto vaikuttaa olevan Tehy-lehdessä melko yleinen paitsi sen suuren osuuden puolesta aineistossani myös havaintojeni perusteella: selaillessani lehtiä huomasin, että kirjemuoto esiintyi jokseenkin tiuhaan Tehyn sivuilla. Myös Marjo Dahlin (2013, 66) nekrologien tekstilajia tarkastelleen pro gradun aineistossa oli yksi kirjemuotoinen muistokirjoitus. Tällaista nekrologityyppiä ei ole aiemmin eritelty Suomessa. Sellaista ei mainita sanakirjoissa, käytös- tai elämäntapaoppaissa eikä nekrologeista tehdyissä opinnäytetöissä. Dahlkin tyytyy kuvailemaan tyyppiä vain kahdella virkkeellä. Kirjemuotoisella nekrologilla on mielenkiintoinen yhtymäkohta islantilaisiin nekrologeihin, joissa kirjemuoto on yleistynyt 1980-luvun jälkeen. Árnason, Hafsteinsson ja Grétarsdóttir liittävät muutoksen hengellisyyden saamaan painoarvoon ja hyväksyntään Islannissa, mikä sallii elävien ja kuolleiden välille samankaltaisen kontaktin. (Árnason, Hafsteinsson, Grétarsdóttir 2003, 269.)

HS:n nekrologit ovat aineistoni pisimpiä tekstejä. Tähän vaikuttaa varmasti se, että aineisto on kerätty juuri Muistot-verkkopalvelusta, jossa tila ei ole rajallinen kuten paperilehdessä. HS:n nekrologit ovat kirjoittajasuhteessaan STT:n ja Tehy-lehden välimuoto. Myös HS:n kerronnassa korostuu kolmas persoona, mutta kolmessa muistokirjoituksessa käytetään myös ensimmäistä persoonaa. HS:n teksteissä viljellään anekdootteja ja pyritään selvästi tekemään tekstistä elävä ja mieleenpainuva huolimatta siitä, että tyyli on melko toteava, jopa asiallinen. Vaikka Muistot-palvelun nekrologit ovat verraten värikkäitä tekstejä, ne eivät salli kirjoittajalleen kovin vapaata ilmaisua rakenteensa ja tyylinsä puolesta toisin kuin Tehy-lehden tekstit.

HS:n muistokirjoituksissa on itse asiassa kaikkein jäykin rakenne verrattuna STT:n ja Tehy-lehden nekrologeihin. Ne alkavat poikkeuksetta tiedolla siitä, kuka on kuollut, milloin ja missä. Tämän jälkeen ne jatkuvat tiedolla vainajan syntymäajasta ja paikasta, mistä on vain yksi poikkeus:

Aune Laaksosen nekrologissa toinen virke sisältää syntymäajan sijaan vainajan iän. Laaksosenkin nekrologissa jo kolmas virke on identtinen muiden nekrologien toisen virkkeen kanssa ja sisältää vainajan syntymäajan ja paikan. Dahl (2013) kutsuu vainajan kuoleman sisältävää nekrologin tekstiosuutta kuolinuutiseksi, jota termiä itsekkin käytän tämän jälkeen kuolemasta ilmoittavasta tekstiosuudesta.

Lähes yhtä jäykkä on STT:n nekrologien aloituskäytäntö. Myös STT:n nekrologit alkavat kahta poikkeusta lukuun ottamatta kuolinuutisella. Kahdessa poikkeustapauksessa kuolema puuttuu nekrologeista kokonaan, mikä vaikuttaa sikäli vahvasti kirjoittajan unohdukselta etenkin, kun ottaa huomioon nekrologien muuten vakiintuneen aloitustavan. Tosin poikkeustekstit eroavat muista nekrologeista myös siinä, että niissä ei mainita vainajan ikää, kuten muissa STT-aineiston nekrologeissa, joissa ikä kerrotaan viimeistään toisessa virkkeessä. Muissa nekrologeissa myös kuolinsyy mainitaan viimeistään toisessa virkkeessä, mistä tosin kahden edellä mainitun tekstin lisäksi on vielä kolmas poikkeus. 95-vuotiaana kuolleen Mirjam Helinin nekrologissa kuolinsyytä ei mainita lainkaan luultavasti vainajan korkean iän vuoksi, joka itsessään vihjaa kuolinsyytä. Vaikka myös STT:n nekrologien rakenne on aloituksensa puolesta jähmeä, HS:n nekrologi on tässä mielestä vieläkin kiteytyneempi, koska niissä aloitusvirkkeiden sisällöt ovat keskenään lähes sana sanalta identtisiä. STT:n nekrologeissa on tässä kuitenkin jonkin verran vaihtelua.

Huolimatta STT:n ja etenkin HS:n kiteytyneestä aloitusrakenteesta kuolinuutisen paikka nekrologeissa ei kuitenkaan ole kovin vakaa koko aineistoani tarkastellen. Tehy-lehdestä kerätty aineisto muuttaa asiaa radikaalisti. Tehyn nekrologeissa aloituskäytännöt vaihtelevat suuresti. Huomio on erityisen mielenkiintoinen, kun sitä vertaa Dahlin (2013) löydöksiin, jotka on tehty vähän samantapaisesta aineistosta. Dahlin aineistossa oli kaikkiaan 37 HS:n ja 67 Opettaja-lehden nekrologia. Myös oman aineistoni Tehy-lehti on ammattijärjestölehti, joskin melko erityyppisen ammattikunnan verrattuna Opettaja-lehteen. Joka tapauksessa Dahl (2013, 59) havaitsi, että kuolinuutinen aloitti aina nekrologin varsinaisen tekstiosuuden. Omassa aineistossani on peräti yhdeksän nekrologia, jossa näin ei ole, mikä tekee selvästi yli kolmasosan koko aineistosta. Tämä rakenteellinen poikkeama painottuu Tehy-lehteen, jonka nekrologeista vain yksi alkaa kuolinuutisella. Lisäksi poikkeuksia ovat jo aiemmin mainitut kaksi STT:n nekrologia, joista kuolema puuttuu kokonaan.

Yhdessä Tehy-lehdenkin nekrologissa jätetään kuolema kokonaan mainitsematta, joskin se käy selväksi puhuttaessa vainajan viimeisistä kuukausista. Kahdessa Tehyn nekrologissa kuolinuutinen sijoittuu peräti tekstin loppupuolelle. Muissa Tehyn teksteissä alku on eräänlaista introa, ennen viimeistään toisen kappaleen alkuun sijoittuvaa kuolinuutista. Mielenkiintoinen yhteneväisyys Tehyn kolmessa nekrologissa on aloitus, joka viittaa yhteiseen tapaamiseen tai aikaan vainajan kanssa. Yksi nekrologi alkaa viimeisen yhteisen illan muistelulla, toinen hiljattain vietyistä vainajan 60-vuotisjuhlista. Kolmannessa palautetaan mieleen viime kevät, jolloin vainaja tuli työtovereidensa hoitoon.

Seuraavaksi siirryn analysoimaan nekrologeja. Aloitan analyysini tarkastelemalla aineistoani sukupolvien näkökulmasta. Näyttää siltä, että aineistoni nekrologien välillä ei ole sukupolvierityisiä eroja. Pohdin tätä seuraavassa alaluvussa. Toisessa alaluvussa tarkastelen lyhyesti nekrologeihin rakentuvaa kollektiivista identiteettiä. Sen jälkeen ryhdyn analysoimaan diskursseja, jotka nousivat esiin aineistostani. Muutoin käsittelen diskursseja omissa alaluvuissaan, mutta kahta heikointa diskurssia tarkastelen samassa luvussa, joka on alaluvuista viimeinen.

Kaikkiaan erotin diskursseja aineistostani neljä, joista selvästi vahvin, työn diskurssi, jakautuu kolmeen aladiskurssiin ja samalla kolmeen alalukuun. Osin diskurssit ovat päällekkäisiä ja limityvät toisiinsa. Sama tekstipätkä voi tuottaa merkityksiä useisiin eri diskursseihin. Diskurssi-analyttistä menetelmää soveltaen aloitan jokaisen diskurssialaluvun pohtimalla, mistä kulloinkin käsiteltävänä oleva diskurssi juontaa juurensa. Tämän jälkeen etenen erittelemään diskurssille ominaisia piirteitä esimerkkien avulla.

Kohdistan analyysini nekrologien tekstin osasiin ja erittelen muun muassa ilmaisuja, sanavalintoja, metaforia ja sitä, millaisiin rooleihin naiset nekrologeissa asettuvat. Lähiluen tekstejä ja annan aineistoni puhua kiinnittäen huomiota seikkoihin, jotka nousevat aineistosta esiin. Lähiluvun avulla etsin teksteistä yhtenäisiä teemoja, jotka liittyvät yhteiseen yläkäsitteeseen, joiden avulla muodostan diskurssit. Nimeän diskurssit tuon yläkäsitteen mukaan. Diskurssit ikään kuin saavat hahmonsia tekstissä toteutuvissa teemoissa, jotka asettuvat teksteissä rinnan.

Koska aineistoni koostuu nekrologeista, diskurssien nimet kumpuavat vainajasta. Nekrologit tuottavat kuvan vainajasta, tarkemmin sanottuna häneen ja hänen elämäänsä liitetyistä arvostuksista, joihin diskurssitkin kietoutuvat. Niinpä diskurssien nimet kuvailevat vainajaa. Merkittävä osa diskursseista nivoutuu niin selkeästi työhön, että ne on niputettava yhteisen nimittäjän alle. Työn diskurssin voidaan ajatella yläkäsitteenä erottavan vainajan kuvasta työn ja vapaa-ajan mi-
nän, jotka tosin osin sulautuvat toisiinsa. Erotan aineistostani seuraavat neljä diskurssia vahvuusjärjestyksessä: työssään taitava, vahva ja ahkera sekä uskollinen, vaatimaton ja huolehtivainen, positiivinen sekä persoonallinen.

7.1. Sukupolvien väliset erot liudentuvat nekrologeissa

Kokosin aineistoni J. P. Roosin sukupolvijaottelun perusteella saadakseni kasaan mahdollisimman erilaisia narratiiveja naisen elämästä (ks. luku 6.1.). Näin varmistin, että aineistostani tuli hyvin rikas. Vaikka tutkimusotteeni on laadullinen eivätkä löydökseni ole yleistettävissä, voin silti pohtia aikakauden vaikutusta naiseuden tuottamiseen ja sitä, miten makrotason historia nivoutuu elämän narratiiveihin. Pohdin, määrittävätkö sukupolvet jollakin tavoin diskursseja.

Analyysissa paljastui, että aineistossani ei ole sukupolvierityisiä piirteitä. Naiseuden tuottaminen ei omassa aineistossani eroa sukupolvien välillä, vaan sukupolvien väliset erot näyttävät liudentuvan, kun elämää tarkastellaan henkilön kuoleman jälkeen.

Ensimmäiselle sukupolvelle yhteisiä kokemuksia ovat sodat ja sodanjälkeinen puute, köyhyys, sairaudet ja epävarmuus (Roos 1987, 54). Nämä eivät kuitenkaan näy kyseisen sukupolven nekrologeissa lukuun ottamatta sotia, jotka mainitaan kahdessa mikrotason nekrologissa ohimennen: Eeva Äijälästä kerrotaan, että hän sai ylioppilaslakin sotavuonna 1940 ja Hellä Larssonista, että hän toimi sota-aikana Viipurin sotilassairaalassa ja ajoittain myös haavoittuneita kuljettaneissa junissa. Tämän enempää sotia ei näissäkään nekrologeissa ruodita, vaikka Larssonin sota-aikaiset toimet voisivat antaa kaikupohjaa jonkinmoisen sotasankaruudenkin rakentamiseen.

Sotakokemukset ovat ominaisia myös seuraavalle sukupolvelle, jonka kokemuksia leimaa kah-
tiajakoisuus nuoruuden puutteen ja aikuisuuden vaurastumisen välillä (Roos 1987, 54). Tämän

sukupolven nekrologeissa sota esiintyy mainintana evakkomatkaista yhteensä kahdessa nekrologissa makro- ja mesotasolla. Makrotasolla evakkomatka mainitaan kirjailija Elina Karjalaisen nekrologissa ja mesotasolla toimittaja Pirkko-Liisa Summan nekrologissa. Jälkimmäisessä maininta on hyvin lyhyt: ”Hän oli syntynyt Uudellakirkolla 22. elokuuta 1938 maanviljelijäperheeseen, jonka evakkomatka vei aikanaan Paraisille.”

Karjalaisen nekrologissa sota käy ilmi paitsi termistä *evakkoperhe* myös huomautuksena kriisistä, joka yhtenä tekijänä laukaisi tarpeen kirjoittaa. Tämän enempää ei sota Karjalaisenkaan nekrologissa eritellä. Myös Roos (1987, 54) huomauttaa, että sotakokemuksia kuvataan elämäkertaineistossa hyvin vähän, mutta evakkotaipaleet muistetaan. Muuten sotakokemuksille katsotaan löytyvän kirjallisuudesta paremmat vastineet.

Kolmannelle sukupolvelle yhteisiä kokemuksia ovat maaltamuutto, koulutuksen merkityksen korostuminen, asuntosäästäminen, työttömyys ja lasten päivähoito-ongelmat (Roos 1987, 56). Tällaisia kokemuksia ei nekrologeissa eritellä lukuun ottamatta vainajan koulutusta, joka mainitaan yleensä mikro ja mesotason nekrologeissa sukupolveen katsomatta. Koulutus liittyy aineistoni laajimpaan diskurssiin, työn diskurssiin, ja nousee esiin aineistoni kaikilla tasoilla.

Viimeistä, lähiöiden sukupolvea, Roos (1987, 55–56) kuvailee vain löyhästi, koska se oli vielä nuori tutkimusentekoaikaan. Viimeisen sukupolven kokemukset ovat paljolti yhteiset edellisen sukupolven kanssa, mutta lisäksi leimaava piirre on Roosin mukaan 1970-luvun lähiössä asuminen. Lähiöitä tai edellisen sukupolven yhteydessä kuvattuja kokemuksia koulutusta lukuun ottamatta ei nekrologeissa kuitenkaan mainita.

Osaltaan sukupolvikokemusten puuttuminen johtuu nähdäkseni nekrologien muistelutekstin luonteesta, jolle on ominaista jokseenkin kunnioittava sävy. Edellä eriteltyt sukupolvikokemukset liittyvät usein vaikeuksiin, eikä muistelutekstissä haluta tuoda esiin vaikeita aikoja. Ylipäänsä elämänkulun kerronnassa on taipumus punoa elämälle ja sen tapahtumille jälkikäteen yhtenäinen

juoni, kertoa elämä eheäksi¹⁴ (Vilkko 2000, 81–82). Se ei sinänsä poista vaikeuksista kertomisen mahdollisuutta, mutta kivettää elämänkulun tarinaksi, joka etenee loogisesti vaikeuksien kautta voittoon. Nekrologissa ikään kuin jätettäisiin vaikeudet kertomatta ja keskityttäisiin muistelemaan vain voittoja kunnioittamisen nimissä. Kaikki sukupolvikokemukset eivät kuitenkaan liity vaikeuksiin, mutta uupuvat nekrologeista silti.

Lisäksi on huomattava, että vaikeuksistaikin voi kertoa kunnioittavasti korostamalla henkilön selviytymistä niistä. Tämä olisi myös jokseenkin odotuksenmukaista nekrologeissa, sillä aineistossani erottuu vahvuuden diskurssi, jota tällainen kerronta vahvistaisi. Lisäksi esimerkiksi New York Timesin muistokirjoituksia tutkineet Moses ja Marelli (2004, 128) huomauttavat, että muistokirjoituksessa läheisillä on viimeinen mahdollisuus ylistää julkisesti vainajaa. Kaksikon havaintojen mukaan nekrologeihin listatut arvostukset liittyivät muun muassa maahanmuuttajien vaikeuksiin ja sotilaiden rohkeuteen.

Tässä mielessä on jokseenkin yllättävää, että sukupolvikokemukset eivät juuri näy omassa aineistossani. Huomio antaa viitteitä siitä, että taustalla voi olla kulttuurinen ero amerikkalaisten ja suomalaisten nekrologien välillä. Amerikkalaiseen nekrologiin verrattuna suomalainen nekrologi ei näytä olevan taipuvainen rakentamaan ainakaan naisvainajasta vaikeudet päihittäneen sankarin kuvaa ja käymään läpi sukupolville ominaisia kokemuksia. Suomalainen nekrologi näyttää tyytyvän vahvan naisen kuvaan, jossa sankaruus on pikemminkin arjen sankaruutta ja pärjäämistä. Osin piirre liittyynee myös retorisen kulttuurin eroihin: suomalaiselle retoriikalle sankaruuden rakentaminen ei ylipäänsä ole ominaista samalla tavalla kuin amerikkalaiselle retoriikalle.

Aineistoni nekrologit ovat melko yhteneväisiä tekstejä sukupolvesta riippumatta. Sisältö on kaikissa teksteissä samantyyppinen, mikä on osaltaan odotettavaa, sillä tekstit on tuotettu samana

¹⁴ Vilkko huomauttaa, että tähän klassiseen, lähinnä rousseaulaiseen omaelämäkertakäsitykseen liitetään nykyään myös tilanteisuus ja ajatus elämäkuvauksen jatkuvasta muokkaamisesta sekä identiteettikertomuksen näkemisestä yksilön elämänhallinnan välineenä.

aikakautena, joskin aikahaarukka ulottuu vuodesta 2014 vuoteen 2000. Vainajan sukupolvikokemukset eivät kuitenkaan näytä vaikuttavan nekrologien sisältöön, joka noudattelee omia konventionia riippumatta vainajan elämästä. Esimerkiksi sota, olkoonkin sukupolvikokemus, näyttää pyyhkiytyvän pois nekrologin konventionaalisen rakenteen tieltä. Tämä ei tarkoita, ettei muistokirjoituksella ja vainajan elämällä olisi yhteyttä, mutta tuo yhteys näyttäisi muodostuvan toisenlaiseksi kuin vainajan oma kokemus elämästään.

Onkin muistettava, että nekrologi kirjoitetaan muistelutekstinä eläviä varten, vaikka se käsittelee vainajaa. Niinpä se tuottaa elämän narratiivin ennen kaikkea eläville ja näin ajatellen ikään kuin tulevaisuutta varten. Toisin sanoen nekrologiin rakennetaan sellainen elämä, joka ajatellaan hyväksi tuleville sukupolville. Siitä tulee eräänlainen elämänohje, jossa tuotetaan tulevaisuuden ihanteita. Stuart Hall (1999, 224–226) huomauttaa, että ”kätkeyillä historioilla” on ollut keskeinen rooli useiden tärkeiden liikkeiden, kuten feminismin, synnyssä. Kätkeyillä historioilla Hall tarkoittaa essentialistisen kulttuurisen identiteetin ja kansan ykseyden niin sanottua uudelleen löytämistä, jossa Hallin mukaan on kyse pikemminkin identiteetin tuottamisesta ja menneisyyden kertomisesta uudelleen. Palaan nekrologin tulevaisuuden ihanteita tuottavaan ominaisuuteen ensimmäisen diskurssin alaluvussa.

7.2 Kollektiivinen identiteetti

Nekrologeissa rakennetaan aina jossakin määrin paitsi vainajan identiteettiä myös nekrologien kirjoittajien identiteettiä. Kun kirjoittajat puhuvat nekrologeissa vainajista, he puhuvat samalla ikään kuin itsestään tai ihanteistaan. Koska nekrologi kirjoitetaan julkiselle yleisölle ja vainajan muistoksi, identiteetistä muodostuu ennen kaikkea kollektiivinen. Stuart Hall puhuu kulttuurisesta identiteetistä, joka nähdäkseni on kollektiivisen identiteetin laajin muoto. Erilaisten ja erikokoisten yhteisöjen sisällä muodostuu erilaisia kulttuurisia identiteettejä, joita voidaan kutsua kollektiivisiksi identiteeteiksi. Ne hahmotetaan kollektiivisen minän kautta, kuten Hall (1999, 224) muotoilee. Hall painottaa, että myös kulttuurisen identiteetin tuottaminen on jatkuva ja alati muuttuva prosessi, jossa on kyse pikemminkin joksikin tulemisesta, ei vain jonakin olemisesta. Kulttuurista identiteettiäkin tuotetaan erojen avulla. Myös kääntöpuoli murtumiseen määrittää kulttuurista tai kollektiivista identiteettiä. (emt., 227.)

Kollektiivinen identiteetti voi nekrologissa olla vahva tai heikko, mutta aina sellainen nekrologiin rakentuu vähintään suomalaisuuden viitekehyksessä. Mitä tarkkarajaisempi kollektiivisen identiteetin viitekehys, eli yhteisö, on, sitä voimakkaampi identiteetistä rakentuu tekstissä. Mitä selvempi on yhteisöön kuulumisen ehto, sitä vahvempi on kollektiivinen identiteetti. Usein pienet yhteisöt ovat tarkkarajaisimpia, joten jossakin määrin voidaan ajatella, että pienimmissä yhteisöissä on myös vahvimmat kollektiiviset identiteetit. Jos kuvitellaan tilanne, jossa saman osaston työntekijät kirjoittavat nekrologin, he rakentanevat vahvempaa kollektiivista identiteettiä verrattuna vaikkapa eri yksiköissä työskenteleviin kirjoittajiin. Toisaalta myös julkaisupaikka vaikuttaa kollektiivisen identiteetin muotoutumiseen, sillä se rajaa strategioita, joita kirjoittajilla on käytössään. Esimerkiksi Tehy-lehteen kirjoittava voi ottaa enemmän vapauksia kuin Helsingin Sanomiin kirjoittava. Ammattijärjestön lehti avaa myös eri tavalla mahdollisuuden vahvistaa tekstissä ammatillista identiteettiä, koska myös lukijat ovat pitkälti kirjoittajien kollegoja ja tämä rajoiltaan melko tarkka yleisö on kirjoittajien tiedossa.

Nekrologeissa yleisin kollektiivinen identiteetti lienee työyhteisön rakentama, mutta periaatteessa teksteihin voi rakentua myös muita kollektiivisia identiteettejä vaikkapa harrastusten tai ystäväporukoiden kesken. Nekrologin historiaa ajatellen työ- ja opiskelutoverit ovat kuitenkin varmasti yleisin nekrologeja kirjoittava ryhmä ja voi olla, ettei muita edes ole lukuun ottamatta ystäväryhmiä. Silmäiltyäni melko suuren määrän nekrologeja vaikuttaisi kuitenkin siltä, että ystävien kirjoittamat nekrologit ovat useimmiten yhden tai korkeintaan kahden ihmisen käsialaa, jolloin kollektiivinen identiteetti harvoin kumpuaa tekstiin ystävydestä käsin. Muutoinkin nekrologi tekstityyppinä vaatii nähdäkseni raameikseen yleisesti arvostetun asian, jonka kirjoittaja ja vainaja jakavat. Useimmiten tämä asia on juuri työ tai yhteinen ala, hyvin laajasti sen voidaan ajatella olevan suomalaisuus.

Omassa aineistossani vahvimmat kollektiiviset identiteetit rakentuvat työ- ja kurssitovereiden kirjoittamiin nekrologeihin, eikä aineistossani olekaan muiden yhtenäisten ryhmien yhdessä kirjoittamia tekstejä. Vahvimmat kollektiiviset identiteetit rakentuvat Tehy-lehden kahden Maritan, Widingin ja Liekosen nekrologeihin. Näissä teksteissä kirjoittajaryhmä vaikuttaa hyvin tarkkarajai-

selta. Kirjoittajat lienevät saman osaston työntekijöitä, vaikka sitä ei tarkkaan tekstissä kerrota-
kaan. Se ei käy myöskään ilmi nekrologien allekirjoituksista, joka Widingin nekrologissa on
”työtoverit” ja Liekosen nekrologissa ”sairaala Lapponian työkaverit”.

Näissä kahdessa nekrologissa vainajaa puhutellaan niin yksikön toisessa kuin monikon ensim-
mäisessä persoonassa. Monikon ensimmäinen persoona on erityisen voimakas kollektiivisen
identiteetin rakentamisen väline, sillä se lukee niin kirjoittajat kuin vainajan samaan ryhmään ja
oikeastaan luo kirjoittajista ja vainajasta yhteisen subjektin. Yksikön toisessa persoonassakin on
voimaa, sillä se puhuttelee vainajaa suoraan ja henkilökohtaisesti. Puheena olevat nekrologit on-
kin kirjoitettu enemmän tai vähemmän kirjeen muotoon.

Kollektiivista identiteettiä voidaan lujittaa myös adjektiivein tai kertomalla asioita, jotka avautu-
vat vain kyseiselle työyhteisölle. Liekosta kutsutaan nekrologissa rakkaaksi ja yhdeksi omista,
lisäksi mainitaan esimerkiksi tyttären tekemä kyyhky. Palaan esimerkkeihin tarkemmin uskollisuu-
den aladiskurssin yhteydessä (ks. s. 82–83).

Kollektiivista identiteettiä lujitetaan myös rakentamalla eroa toisiin yhteisöihin, Liekosen nekro-
logissa lääkäreihin ja Widingin nekrologissa HYKS Diagostiikkaan, jonne vainajan kerrotaan
siirtyneen fuusion yhteydessä. Lääkäreistä ja HYKS Diagostiikasta piirretään kuva selkeästi toi-
sina yhteisöinä. Niistä tulee se Toinen, josta Stuart Hall puhuu (ks. s. 30). Näihin esimerkkeihin
palaan tarkemmin ammattilaisuuden aladiskurssin yhteydessä (ks. s. 71, 81–82).

Seuraavaksi siirryn analysoimaan teksteistä esiin nousevia diskursseja. Aloitan analyysini aineis-
toni vahvimhasta diskurssista, jonka olen nimennyt työn diskurssiksi. Laaja diskurssi jakautuu
kolmeen aladiskurssiin ja samalla alalukuun, jotka ovat taitava ammattilainen, vahva ja ahkera
sekä uskollinen. Laajan alaluvun lopuksi kokoan vielä ajatuksiani yhteen.

7.3. Diskurssi I: Työssään taitava, vahva ja ahkera sekä uskollinen

Aineistoni nekrologeissa korostuvat työ ja saavutukset niin makro-, meso- kuin mikrotasolla. Koska työn diskurssi hallitsee aineistoani yksiselitteisesti, jaan laajan diskurssin omiin aladiskursseihinsa, joita käsittelen omissa alaluvuissaan. Aluksi kuitenkin tarkastelen työn diskurssia yleisesti.

Työn on havaittu hallitsevan suomalaisia nekrologeja Marjo Dahlin (2013, 65), Virve Marttisen (1997, 6) ja Teemu Hallamaan (2013, 30) pro graduissa. Myös Sanne-Mari Laaksonen (2014, 67) huomauttaa erilaisia juttutyyppejä sisältäneestä aineistostaan, että ura korostuu eniten nekrologeissa. Oman havaintonsa lisäksi Hallamaa lainaa nekrologeja keräilevää toimittajakirjailijaa Minna Lindgreniä, joka on eritellyt nekrologin rakennetta Aristoteleen kantapää -radio-ohjelmassa (27.5.2011). Myös Lindgrenin mukaan työ on nekrologien pääsisältö ja lisäksi painotetaan ahkeruutta (ks. Hallamaa 2013, 29–30). Ulkomailla saman ovat havainneet muun muassa Moses ja Marelli (2004, 128), joiden New York Timesista kerätyssä nekrologiaaineistossa viitattiin elämänhistoriasta eniten työhön. Kaksikon mukaan elämän alkamisen paikka ja ajankohta olivat tärkeitä kuten myös koulutukselliset ja uraan liittyvät virstanpylväät. Lisäksi esimerkiksi Encyclopedia of Death and Dying (2013, 334) kertoo, että nekrologi alleviivaa yleensä vainajan elämää ja saavutuksia ja toteaa nekrologin muodosta, että se on lähes universaali.

Ensiksi on todettava, että työn korostumiseen aineistossani vaikuttaa varmasti osaltaan se, että lähes puolet aineistoni nekrologeista on työtoverin, työtovereiden, kurssitoverin tai kurssitovereidensä kirjoittamia¹⁵. On hyvin odotuksenmukaista, että työkaverit ja myös kurssitoverit muistelevat vainajaa nimenomaan työn kautta. Kaikkiaan mikro- ja mesotasolla on 11 tällaista nekrologia. Makrotasolla niitä ei ole yhtään, koska koko STT-aineisto on toimittajien käsialaa.

¹⁵ Kurssitoverit ovat ryhmänä lähellä työkavereita, mutta rajautuvat siitä kuitenkin pois. He ovat tulleet vainajan elämään yhteisen ammatin kautta, joten odotuksenmukaisesti myös heidän kirjoituksissaan työ korostuu. Kurssitoverit eivät kuitenkaan ole osa vainajan työyhteisöä samaan tapaan kuin työkaverit.

Työ korostuu myös niissä aineistoni viidessä nekrologissa, jotka ovat vainajan ystävien tai omaisten kirjoittamia.

Omaisten kirjoittamia nekrologeja aineistossani on vain kaksi, toisen ovat kirjoittaneet vainajan tytär ja ystävä yhdessä, toinen on vainajan sisarenpojan käsialaa. Huolimatta läheisten laatimien nekrologien pienestä määrästä aineistossani työn korostuminen myös omaisten nekrologeissa on mielenkiintoinen huomio etenkin, kun sen yhdistää Dahlin (2013, 55) havaintoon. Dahl havaitsi, että omaisten kirjoittamat nekrologit ovat tyyliltään virallisempia kuin muut nekrologit. Virallisuuden tavoittelun voisi ajatella ohjaavan kirjoittajia erittelemään nekrologeissa etenkin vainajan työuraa. Dahlin mukaan omaisten laatimat nekrologit ovatkin usein ansioluetteloita. Kyse voi siis olla suomalaisen nekrologin piirteestä, sillä esimerkiksi Moses ja Marelli (2004, 125) päätyivät päinvastaiseen päätelmään tarkastellessaan New York Timesin muistokirjoituksia: omaisten kirjoittamat nekrologit olivat heidän aineistossaan nimenomaan henkilökohtaisimpia ja värikkäimpiä tekstejä. Suomalaisten omaisten taipumus laatia tyyliltään virallisia nekrologeja juontunee ainakin siitä historiallisesta seikasta, että vielä 1960- ja 1970-luvuilla käytösoppaat pitivät omaisten pyytämiä nekrologeja sopimattomina ja katsoivat, ettei omainen voi kirjoittaa in memoriam -tyyppistä nekrologia (Elmgren-Heinonen 1961, 231; Seppälä 1977, 228). Suomeen ei ole kehittynyt vastaavaa nekrologikulttuuria kuin englanninkielisiin maihin, joissa muistokirjoituksia julkaistaan myös maksua vastaan.¹⁶

Nekrologiteksti kallistuu menestyksen erittelyyn ja sitä kautta työuraan myös kunnioittavan vivahteensa vuoksi, mikä nekrologia yhä muistelutekstinä leimaa huolimatta siitä, että nekrologin laatimisessa korostetaan rehellisyyttä (ks. s. 21). Useimpien suomalaismääritelmiensä mukaan nekrologi tiivistää vainajan elämänkaaren tai elämäkerran. Perinteisesti elämää on jäsennetty

¹⁶ Britti- ja yhdysvaltalaiskirjoittajien yhteisjulkaisu Encyclopedia of Local History (2013, 428) kertoo, että kuolinilmoituksen ja muistokirjoituksen välinen raja voi olla hyvinkin häilyvä, ja etenkin suurista sanomalehdistä voi löytää muistokirjoitusmaisia kuolinilmoituksia. Usein ne ovat omaisten kirjoittamia, eikä lehti editoi niitä. Myös Wikipedia (2014) kertoo maksetuista muistokirjoitustyyppisistä teksteistä.

juuri työn kautta, joskin virstanpylväiksi lasketaan myös monet etenkin ihmisen sosiaaliseen asemaan vaikuttavat asiat yksityiselämässä (esimerkiksi häät ja lapsen saaminen).

Työllä on perinteisesti ollut suuri painoarvo suomalaisessa kulttuurissa. Esimerkiksi Roosin (1987, 70) mukaan työtä arvostetaan Suomessa elämänsisältönä poikkeuksellisen paljon. Kulttuurihistorian tutkija Anne Ollila (2010, 170) taas huomauttaa, että erityisesti miehille työ on ollut myös tapa osoittaa menestymistä ja maskuliinisuutta. Sosiaaliseen statukseen liittyvänä työ puonoutuu neljään kuuluisaan toiveeseen, jotka W. I Thomas (1923, 31) on listannut ihmisen toiveisiin elämästään: toive uusista kokemuksista, toive turvallisuudesta, toive vastarakkaudesta ja toivo tunnustuksesta. Työn voi nähdä liittyvän uusien kokemusten ja turvallisuuden toiveeseen, mutta ennen kaikkea se liittyy tunnustuksen toiveeseen. Ihminen toivoo elämältään tunnustusta, joka voidaan saavuttaa lähinnä työn kautta. Monelta kantilta työn hallitsevuus nekrologeissa näyttää siis hyvinkin odotuksenmukaiselta.

Toisaalta työn korostumisen voi nähdä yllättävänäkin piirteenä. Perinteisesti naisten itse kirjoittamissa elämäkertoissa on korostunut ihmissuhteiden tärkeys (Ollila 2010, 170). Tämän päin merkille myös Roos (1987, 62) omassa tutkimuksessaan. Miehet kertoivat Roosin mukaan esimerkiksi perheestään hyvin harvoin, kun naisille perheen ja sen jäsenten kuvaaminen oli keskeisintä elämäkertasisältöä. Lisäksi Roosin (1987, 70–71) erittelemien sukupolvien välillä keskeinen elämäalue on muuttunut suhteessa työhön: kun Roosin määrittelemän ensimmäisen sukupolven elämäntarinoissa työ on itsestään selvästi tärkein kuvattu asia, kahdella viimeisellä sukupolvella työn tilalle ovat hieman kärjistäen tulleet vaikeat ihmissuhteet. Toisaalta ihmissuhteet korostuvat Riitta-Liisa Heikkisen (2000, 198–199, 212) artikkelissa niin miehillä kuin naisilla, jotka ovat syntyneet vuonna 1910. Heikkisen aineisto kuitenkin eroaa Roosin aineistosta kokonsa ja muotonsa puolesta: Heikkinen erittelee 10 naisen ja 10 miehen elämäkertoja, jotka on tuotettu suullisesti haastatteluissa, kun Roos tarkastelee noin sataa eri vuosina syntyneiden ihmisten itse kirjoittamia elämäkertoja. Edellä esitetyn perusteella voisi siis olettaa, että myös ihmissuhteet nousevat nekrologeissa hallitsevaan asemaan. Silti työ hallitsee tekstejä yksiselitteisesti.

Näyttääkin siltä, että ihminen itse on taipuvainen arvottamaan ihmissuhteet elämänsä tärkeimmiksi osiksi, mutta arvioitaessa ihmiselämää kokonaisuutena ulkopuolelta käsin työ nousee

hallitsevaan asemaan. Nekrologin työtä korostava luonne vaikuttaisikin kietoutuvan kysymyseen näkökulmasta. Kun kirjoittaja arvioi vainajan elämää ulkopuolelta käsin ja pyrkii kertomaan siitä merkittäviä asioita, hän arvottaa elämää pikemminkin yhteiskunnan näkökulmasta kuin yksilön näkökulmasta. Yhteiskunnan kannalta kyse on ikään kuin perinnöstä, jonka vainaja jättää jälkeensä. Tästä perspektiivistä katsottuna ihmissuhteilla ei ole yhteiskunnallista merkitystä etenkään enää henkilön kuoltua, eikä niitä näin ollen ole mielekästä eritellä nekrologeissa. Sen sijaan yhteiskunnalliselta kantilta kiintoisa on juuri vainajan elämäntyö. Näin on siitä huolimatta, että tuo elämäntyö ei erityisesti ”jäisi elämään” vainajan kuoltua. Yhteiskunnallisesti mitattuna elämämme arvo on silti yhtä kuin elämämme aikana tehty työ, hieman kärjistäen sanottuna. Varmistamme elämämme aikana paikkamme yhteiskunnassa tekemällä työtä. Työttömäksi jouttuamme olemme vaarassa syrjäytyä ja rajautua yhteiskunnan ulkopuolelle.

Tähän liittyy myös aiemmin esittämäni huomio siitä, että nekrologi kirjoitetaan ennen kaikkea eläville ja tulevaisuutta varten (ks. s. 58). Nekrologeissa tuotettu elämäntarina rakennetaan tuleville sukupolville ikään kuin elämänohjeeksi tavoittelemisen arvoisesta elämästä yhteiskunnan näkövinkkelistä. Elämän osasten arvostukset näkyvät nekrologeissa sen mukaisesti. Elämää siis arvotetaan nekrologeissa etenkin yhteiskunnan näkökulmasta, mikä ainakin suomalaisittain nostaa työn täysin suvereeniin asemaan muihin elämän osa-alueisiin nähden.

7.3.1. Taitava ammattilainen

Työn aladiskursseista vahvin on taitavan ammattilaisen diskurssi. Se pyrkii todistamaan vainajan ammattitaidon ja samalla ikään kuin lunastamaan vainajan muistokirjoitusoikeuden. Yksinkertaisimmillaan jo pelkän työhistorian listaamisen voi nähdä taitavan ammattilaisen diskurssia tuottavana, joten diskurssi läpäisee aineistoni kaikki nekrologit. Kaikissa nekrologeissa listataan vainajan työvuosia ja luodaan jonkinlainen katsaus vainajan työhistoriaan.

Useimmiten ammattitaito tuodaan esiin juuri vainajan teoilla ja työhistorialla niin, että se ikään kuin loistaa rivien välistä (esimerkit 3–7). Ammattitaito voidaan tuoda esiin myös viittaamalla suoraan taitavuuteen adjektiivein (esimerkit 1–2) tai lahjakkuuteen ja huikeisiin ominaisuuksiin

(esimerkit 8–9). Ammattitaidon diskurssia voidaan tuottaa myös puhumalla vainajan muista, yleisesti positiivisiksi katsotuista ominaisuuksista, kuten opettajan taidoista tai turvallisuudesta (esimerkit 3–4). Taitavuuden suora kuvaileminen painottuu mikrotasolle, jossa vainajilla ei puurtajainaisina ole yhteiskunnallisesti merkittäviä saavutuksia. Meso- ja makrotasolla ammattilaisuutta taas korostetaan ennen kaikkea juuri yhteiskunnallisesti enemmän tai vähemmän merkittävien saavutusten listaamisella. Lisäksi saavutuksiin on ehkä päästy jo nuorena tai ensimmäisenä Suomessa (esimerkit 5–9), mikä korostaa taidon painoarvoa. Nuorena taitamista saatetaan lähinnä makrotasolla korostaa myös lahjakkuuden ilmaisemisen yhteydessä, mikä niin ikään liittyy taitavuuden painottamiseen (esimerkit 8–9).

1. Työskentelysi kaikilla osastoilla teki sinusta äärimmäisen joustavan ja taitavan hoitajan. (T, 4. Marita Liekonen)
2. Laaksonen oli PT-työn ja varojen hankinnan ammattilainen, [...]. [...] [...] Museonjohtajana hän oli ammattimainen ja asiansa tunteva. (HS, 2. Aune Laaksonen)
3. Hän loi vahvan pohjan hoitotyölle. [...] Hän opetti kunnioittamaan potilasta [...]. (T, 1. Eeva Äijälä)
4. Työssään potilaiden parissa sekä henkilökunnan keskuudessa Hellä oli hyvin pidetty. Hän oli turvallinen ja toiset huomioonottava. Yölihoitajana hän työskenteli perushoitajien kans[s]a ja sai heidän arvostuksensa ja kunnioituksensa. (T, 1. Hellä Larsson)
5. [Hän] vei monin tavoin lastenpsykiatrian kehitystä eteenpäin maassamme. [...] [...] Arajärvestä tuli Suomen ensimmäinen lastenpsykiatrian dosentti 1968 ja alan ensimmäinen professori 1974. (HS, 1. Terttu Arajärvi)
6. Pylkkäsen ansiosta ymmärrämme paremmin mekanismeja, jotka yhdistävät sukupuolta, oikeutta ja valtaa. [...] Kirjan teema oli tuore ja väittelijä nuori [...]. (HS, 4. Anu Pylkkänen)
7. Ensimmäinen Suomessa teologian tohtoriksi väitellyt nainen, professori Eira Paunu kuoli [...]. Professori Paunu teki elämäntyönsä kasvattajana, tiedenaisena, koulutuksen kehittäjänä ja aktiivisena vaikuttajana [...]. (HS, 1. Eira Paunu)
8. Uransa aikana sopraano Vålke esiintyi maailman johtavien oopperatalojen lavoilla. [...] [...] [Hän] tapaili jo parivuotiaana korvakuulolta säveliä, joita isä soitti haitarilla. [...] [Hänellä] oli tarkka sävelkorva ja huikea lauluääni [...]. (STT, 2. Anita Vålke)

9. Suomen kaikkien aikojen menestyksekkäimpiin naisyleisurheilijoihin kuulunut Mona-Lisa Pursiainen [...]. [...] nousi kansallisestlin pinnalle vain 14-vuotiaana Kokkolan GIF:n huippulahjakkaana pikajuoksijana (STT, 4. Mona-Lisa Pursiainen)

Koska työhistoriaa listataan nekrologeissa taajaan, tittelit korostuvat vainajien nimeämisessä. Näin titteleiden viljelykin vahvistaa osaltaan ammattitaidon diskurssia nekrologeissa. Vainajiin viitataan teksteissä ylivoimaisesti eniten ammattinimikkeellä tai tittelillä oman nimen ja pronominien jälkeen. Muita nimityksiä esiintyy vain muutamia. Näin on siitä huolimatta, että iso osa naisista on ollut jo pitkään eläkkeellä ennen kuolemaansa. Naiset ovat nekrologeissa ennen kaikkea hoitajia, tutkijoita, professoreita, opettajia, johtavia lääkäreitä, laulajia, estraditähtiä, kasvattajia, vaikuttajia ja niin edelleen. Työhön liittyen muutamissa mikrotason nekrologeissa käytetään myös nimityksiä kollega tai työkaveri. Mitä enemmän titteliä tai titteleitä nekrologissa toistetaan, sitä vahvemaksi ammattitaidon diskurssi muuttuu. Titteleiden viljely on ominaista etenkin akateemisen uran tehneiden tai johtotehtävissä toimineiden vainajien nekrologeissa.

Erityisen paljon ammattilaisuuden diskurssia vahvistetaan professorin tittelillä. Aineistossani on kaikkiaan neljä professoria, kolme mesotason aineistossa ja yksi makrotason aineistossa.

Mesotason professorien nekrologeissa titteli mainitaan nekrologin aluksi ikään kuin informatiivisessa mielessä, joskin ammattilaisuuden diskurssi lujittuu jo silloin. Myöhemmin ammattilaisuuden diskurssia saatetaan vahvistaa toistamalla titteli, jolla ei enää tässä vaiheessa ole informatiivista arvoa.

10. Ensimmäinen Suomessa teologian tohtoriksi väitellyt nainen, professori Eira Paunu kuoli Jyväskylässä 7. toukokuuta 2013. Hän oli syntynyt Tottijärvellä 22. toukokuuta 1908. Professori Paunu teki elämäntyönsä kasvattajana, tiedenaaisena [...]. (HS, 1. Eira Paunu)

Teologian tohtori Eira Paunusta käytetään professorin titteliä vielä myöhemminkin kerrottaessa hänestä eläkeläisenä. Sisarenpoika kertoo 104-vuotiaana kuolleesta Paunusta näin: ”Professorilla oli pitkään ikäänsä selkeä resepti: ’Hyvään vanhuuteen tarvitaan ainakin nämä kolme asiaa: joka

päivä pitää lukea sanomalehtiä, [...], käydä ulkona kävelemässä, tavata edes yksi ihminen kasvokkain.” Paunu on tässä jo selkeästi eläkeläisen tai vanhuksen roolissa, vaikka kirjoittaja tituleeraa häntä edelleen professoriksi. Käyttötavassa on jollakin tapaa lempeän ironinen sävy, vaikka samalla tittelistä muistuttaminen vahvistaa Paunun ammattilaisuutta. Tekstiin syntyy hyväntahtoista ironiaa vanhuuden ja professuurin yhdistämisestä vähän samaan tapaan kuin syntyisi lapsuuden ja professuurin liittämistä toisiinsa. Tämä lempeä ironia saa merkityksensä suhteessa Paunun poikkeuksellisen korkeaan ikään ja virkkeessä mainittuun selkeään reseptiin. Merkitys muotoutuu siitä ajatuksesta, että professori jäsentää elämänsä vielä satavuotiaanakin samalla tarkkuudella kuin huippuvuosinaan ja ikään kuin soveltaa professorin tietojaan vanhuudesta selviämiseen. Paunun vanhuudesta tulee eräänlainen empiirinen tutkimus, joka vielä kaiken päälle osoittautuu onnistuneeksi. Lempeä ironia muodostuu asetelman epätavallisuudesta. Äkkiseltään satavuotiaan naisen kuvittelisi vähintäänkin höppänäksi, mutta Paunu on kaikkea muuta.

Nekrologin kolmanneksi viimeisessä kappaleessa ammennetaan samasta ”satavuotias nainen ei ole sitä, miltä näyttää” -asetelmasta: ”Huikea elämänkaari [...] teki Paunusta elävän tietosanakirjan. Keskustelut hänen kanssaan olivat usein sukelluksia Suomen historiaan, mutta Paunu ei vierastanut uusiakaan asioita. Hän keskusteli yhtä luontevasti nuorisomuodista, binomeista, mainonnan vaikutuksesta, tietokoneista kuin subprime-kriisistä.” Elävä tietosanakirja lienee korkein mahdollinen titteli, jonka ihmiselle voi antaa, ja näin Paunun ammattiaito huipentuu metaforaan, jossa hänestä annetaan kuva kaiken tietävänä. Tietosanakirjan tapaisesta hakuteoksestahan voi etsiä melkein mitä vain vastauksen toivossa. Samalla on kuitenkin huomattava, että kirjoittaja liittää metaforan nimenomaan Paunun elämänkaareen, ei hänen persoonallisiin ominaisuuksiinsa. Ikään kuin pelkästään huomattavan vanhaksi eläminen riittäisi tekemään ihmisestä kaikkietävän ilman, että tiedon kartuttamiseen tarvittaisiin mitään muita ominaisuuksia, kuten tiedonjanoa tai älykkyyttä. Epätavallisesta asetelmasta kumpuava lempeä ironia kärjistyy listaan, joka sisältää mahdollisimman erilaisia ja mahdollisimman kauas vanhusten tavallisesta kokemuspiiristä miellettyjä asioita. Näin Paunun asiantuntemus saa taas uusia mittasuhteita ja ammattitaidon diskurssi lujittuu.

Paunu on aineistoni ainoa henkilö, jota kutsutaan tittelillä tai ammattinimikkeellä nimenomaan vanhuksen roolissa. Paunun nekrologissa asetelman epätavallisuus lienee houkutellut kirjoittajan

käyttämään titteliä näin ja tuottamaan tekstiinsä lempeää ironiaa. On myös muistettava, että professorin titteli eroaa muistokirjoitusten muista titteleistä tai ammattinimikkeistä siinä, että se todella on myös elinikäinen arvonimi. Muissa harvoissa nekrologeissa, joissa vainajaa kuvataan vanhana tai eläkeläisenä, hän ei ole enää ammattinsa edustaja. Tosin yhdessä mikrotason nekrologissa terveydenhoitajan uran tehnyttä vainajaa nimitetään eläkkeelle jääneeksi työkaveriksi ja näin hän saa määritelmänsä työroolinsa kautta, vaikka nimitys ei suoraan viittaakaan vainajan ammattiin.

Etäisesti Paunun titteliviittausta muistuttaa katkelma Mirjam Helinin makrotason nekrologissa: ”Vuonna 1981 professori Helin perusti lahjoituksellaan Suomen Kulttuurirahaston yhteyteen Mirjam ja Hans Helinin nimikkorahaston. Sen varoilla tuetaan lahjakkaita nuoria laulajia ja järjestetään kansainvälinen Mirjam Helin -laulukilpailu.” Koska nekrologin alussa on kerrottu Helinin syntyneen vuonna 1911, tiedämme hänen olevan jo iäkäs vuonna 1981, vaikka Helin ei asetu titteliviittauksen yhteydessä samaan tapaan eläkeläisen tai vanhuksen rooliin kuin Paunu. Tittelin mainitseminen korostaa Helinin ammattitaitoa. Tieto lahjoituksesta on erimerkityksinen kuin silloin, jos lahjoituksen olisi tehnyt pelkkä Helin. Lahjoitus saa suuremman arvon, kun se on peräisin asiansa läpikotaisin tuntevalta professorilta. Katkelma on otsikon lisäksi nekrologin ainoa kohta, jossa Heliniin viitataan professorin tittelillä. Tittelin maininta lahjoituksen yhteydessä enakoikin tekstin loppua, jota hallitsevat laulukilpailu ja nimikkorahasto osin Helinin kautta kerrottuna ja osin yleisesti. Oikeastaan Helinin nekrologista vain noin kolmasosa käsittelee Heliniä ja hänen uraansa, ja tittelistä muistutetaan vainajaa käsittelevän osuuden lopuksi. Sen jälkeen nekrologissa riittää vielä paljon tekstiä, mutta se ei enää keskity Mirjam Heliniin.

Lastenpsykiatrian professorin Terttu Arajärven nekrologissa heti aluksi mainitusta tittelistä muistutetaan aivan nekrologin lopuksi. Nekrologin viimeinen virke alkaa näin: ”Professori Terttu Arajärvi sai suuren määrän huomionosoituksia [...]” Titteliin palaaminen viimeisessä virkkeessä korostaa ammattitaitoa aivan erityisesti. Katkelmassa se liitetään vielä huomionosoitusten listaamiseen, johon nekrologi päättyy. Näin loppukaneetti kivettää Arajärven muiston ansioituneen professorin kuvaksi.

Arajärven nekrologissa käytetään myös johtavan lääkärin titteliä samaan tapaan kuin professorin titteliä. Johtavan lääkärin titteli mainitaan tekstin alkupuolella informatiivisessa mielessä, ja myöhemmin siihen palataan ammattitaidon diskurssia lujittaen: ”Johtavan lääkärin ovisummeria saattoi aina soittaa [...]” Katkelmassa Arajärvi voitaisiin nimetä toisinkin, mutta kirjoittajat ovat päättäneet kutsua häntä johtavaksi lääkäriksi. Nimeäminen korostaa Arajärven korkeaa asemaa ja liittää sen paradoksaalisesti huomaavaisuuteen, jota tuotetaan rakentamalla Arajärvestä kuva helposti lähestyttävänä ihmisenä. Tarkasti ottaen lauseen merkitys on siis se, että huolimatta korkeasta asemastaan Arajärvi oli helposti lähestyttävä, mikä taas liittyy vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssiin, josta kerron myöhemmin.

Aineistoni nuorimmasta professorista piirtyy erilainen kuva verrattuna kolmeen muuhun professoriin. Vuonna 1959 syntynyt Anu Pylkkänen ehti toimia professorina vain lyhyen aikaa, sillä hän kuoli jo nimitystään seuraavana vuonna. Hänet nimitettiin professoriksi Uumajan yliopistoon vuonna 2012 Helsingin yliopiston dosentuurin jälkeen. Pylkkäsen nekrologissa tittelit ”oikeushistorioitsija, professori” mainitaan aivan alussa, kun luonnehditaan, kenestä on kyse. Professorin titteli toistetaan vain kerran vähän myöhemmin, kun kerrotaan Pylkkäsen nimityksen ajankohta. Tittelit esiintyvät siis nekrologissa lähinnä informatiivisina elementteinä, joskin niillä on aina myös ammattitaidosta todistava ominaisuutensa. Toisessa muodossa titteli esiintyy vielä viimeisen kappaleen aluksi: ”Anu Pylkkänen toivotettiin lämpimästi tervetulleeksi professuuriin Uumajaan. Virkaanastujaisjuhlassa työtoverit lauloivat ja tanssivat hänen kunniakseen. Häntä kaivataan nyt Pohjanlahden molemmin puolin.” Kappale muistuttaa Terttu Arajärven nekrologin viimeistä kappaletta, joka niin ikään alkaa vainajan nimellä. Arajärven nekrologissa mainitaan kuitenkin kappaleen aluksi professorin titteli, kun Pylkkäsestä mainitaan pelkkä nimi, vaikkakin professuuri mainitaan virkkeessä toisella tavalla. Myös loppukaneetti on hyvin erilainen verrattuna Arajärven huomionosoitusten listaamiseen. Kun Arajärven nekrologi jättää mieleen muiston ansioituneesta professorista, Pylkkäsen nekrologi jättää mieleen muiston professorikautensa alussa olleesta tutkijasta. Pylkkäsen muistokirjoituksen loppu muistuttaakin enemmän puurtajanaisten nekrologien lopetuksia, jotka useimmiten päättyvät kaipauksen tai kiitollisuuden ilmaisemiseen. Puurtajanaisilla tai vasta professuurinsa alussa olleella Pylkkäsellä kun ei ole huomionosoituksia listattavaksi nekrologin loppuun. Näyttääkin siltä, että jos loppuun ei voida maalata kuvaa ansioituneesta hengenperinnön jättäjästä, ilmaistaan vainajan jättämä ikävä.

Nuoren Pylkkäsen ammattitaitoa korostetaan nekrologissa kuitenkin sen verran kuin on mahdollista. Kirjoittaja mainitsee esimerkiksi, että ”Pylkkäsen viime vuonna ilmestynyt Vaihtoehto avioliitolle kuvasi avioliiton säätelyä ja tarjosi ratkaisua aikamme tasa-arvoista avioliittoa koskeviin erimielisyyksiin tavalla, jonka merkitys ymmärretään ehkä vasta vuosien kuluttua.” Lisäksi kirjoittaja mainitsee nuoren professorin ammatillisesti hienoja ominaisuuksia, kuten laajan sivistyksen, kielitaidon ja yhteistyökyvyn. Todisteita ammattitaidosta haetaan myös lainaamalla kahta pohjoismaalaista professoria, jotka kuvaavat yhteistyökokemusta hienoimmaksi elämänsä varrella. Kirjoittaja pyrkii todistamaan ammattitaidon vielä lopuksi kertomalla, että ”Anu Pylkkänen toivotettiin lämpimästi tervetulleeksi professuuriin Uumajaan”. Vaikuttaa siltä, että ammattitaito on todistettava nekrologissa tavalla tai toisella ja nimellisten saavutusten puuttuminen on korvattava ammatillisuuden diskurssissa, joka näyttää olevan nekrologille välttämätön.

Oman äänensä nekrologeilla luovat aina niiden kirjoittajat, jotka neljän professorin tapauksissa ovat kaikki erilaisessa suhteessa vainajaan. Mirjam Helinistä on kirjoittanut toimittaja, Eira Paunusta sisarenpoika, Terttu Arajärvestä kaksi nimeltä mainittua henkilöä sekä joukko lasten- ja nuorisopsykiatreja ja Pylkkäsestä vertailevan ja yleisen oikeustieteen professori Kevät Nousiainen, jonka suhdetta vainajaan ei tarkenneta. Sen sijaan Arajärven nekrologissa allekirjoituksen alla tarkennetaan, että kirjoittajat ovat Arajärven oppilaita, työtovereita ja ystäviä.

Kirjoittajien suhteet vainajiin näkyvät teksteissä. Paunun sisarenpojan ja Arajärven oppilaiden teksteissä professuuri korostuu ja tekstiin tulee näin vielä hiukan kunnioittavampi sävy verrattuna Pylkkäsen nekrologiin, joka on professorin laatima. Jollakin tapaa Arajärven ja Paunun nekrologeista huokuu asetelma, jossa nuoremmat kirjoittavat heitä vanhemmista henkilöistä, joita ehkäpä pitävät esikuvinaan. Erityisen paljon esikuvallisuus korostuu opettajan ja oppilaan välisessä suhteessa, joka vallitsee Arajärven nekrologissa. Se onkin sisarenpojan laatimaa Paunun nekrologia huomattavasti virallisempi ja siitä puuttuu lempeä ironia. Pylkkäsen ja Nousiaisen suhde on toisenlainen, sillä he ovat henkilöinä tasavertaisempia tietojensa ja saavutustensa puolesta. Ehkä osin myös tästä syystä professuuri ei korostu tekstissä, vaikka siinä mainitaankin Pylkkäsen saavutuksia ja vahvistetaan monin muunlaisin tavoin ammatillisuuden diskurssia.

Myös kollektiivisen identiteetin lujittamisella voidaan tuottaa ammattilaisuuden diskurssia. Työyhteisö lujittaa identiteettiään seuraavassa ilmauksessa mikrotason nekrologissa (Marita Liekonen), jossa rakennetaan eroa lääkäreihin nähden: ”[O]tit hoidettavat aina tosissasi ja painosit tarvittaessa lääkäreitä tehostamaan hoitoa.” Lääkärit ovat selkeästi toinen yhteisö, johon hoitajat eivät kuulu. He ovat tekstissä se Toinen, josta Stuart Hall puhuu. Peilaamalla itseään lääkäreihin hoitajat rakentavat omaa kollektiivista identiteettiään. Samalla ammattilaisuuden diskurssi lujittuu. Hoitaja esiintyy virkkeessä ikään kuin todellisena asiantuntijana, jonka ansiosta potilas saa oikeaa hoitoa. Hoitaja todella kuuntelee potilasta, toisin kuin lääkäri, joka ei välttämättä huomaa potilaan todellisia tarpeita. Hoitaja on paremmin perillä siitä, mitä potilas todella tarvitsee. Näin hoitaja näyttäytyy virkkeessä huippuammattilaisena.

Myös pitkän uran korostaminen on osaltaan osoitus ammattitaidosta, vaikka limittyikin päällekkäiseksi ahkeruuden ja uskollisuuden diskurssien kanssa, joita käsittelen seuraavissa alaluvuissa. Nekrologeissa korostuvat pitkät virat tai työrupeamat, joita selkeästi pidetään menestyksen merkkinä ja samalla todisteina vainajan ammattitaidosta. Pitkä ura korostuu niin aineistoni makro-, meso- kuin mikrotasoilla.

Yleensä työrupeamasta todetaan ykskantaan sen pituus ja annetaan vuosien puhua puolestaan (esimerkit 11–12). Yhdessä mikrotason nekrologissa korvataan vuosikymmenien kertominen puhumalla vakinaisesta virasta (esimerkki 13), joka tavallaan rinnastuu pitkään työuraan. Vakinaista virkaa tuskin annettaisiin työssään osaamattomalle ja työntekijällä on periaatteessa mahdollisuus olla virassa määräämätön aika. Pitkä työrupeama saattaa tulla esiin myös hyvänä onnena tai työnantajan laupeutena (esimerkit 13–14), jonka taustalla niin ikään ammattitaito väikkyi. Eihän kukaan pitäisi vuosikymmeniä töissä ammattitaidotonta työntekijää.

11. Arajärvi toimi Lastenlinnan sairaalassa yhtäjaksoisesti kaikkiaan 28 vuoden ajan, josta johtavana lääkärinä vuodet 1969–1985. (HS, 1. Terttu Arajärvi)
12. Vuonna 1960 Eeva tuli Lappeenrantaan ja aloitti Kaakkois-Suomen sädehoitokodin osastonhoitajana. Tuosta virasta hän jäi eläkkeelle vuonna 1980. (T, 1. Eeva Äijälä)
13. Sait vakituisen viran Raisiosta, [...]. (T, 3. Leena Pohjola)
14. Sait palvella tätä työnantajaa eläkkeelle siirtymiseesi saakka. (T, 2. Irma Malinen)

Esimerkissä 11 näkyy myös ammattilaisuuden korostaminen korkea-arvoisella tittelillä. Pitkä ura on jo sinällään todiste ammattitaidosta, mutta tarkennus pitkää johtavan lääkärin pestistä on vielä sitäkin vahvempi taidon takuu.

7.3.2. Vahva ja ahkera

Työn diskurssissa nainen näytetään vahvana ja ahkerana. Ahkeruuden lukee nekrologin sisältöihin myös nekrologikeräilijä Minna Lindgren (ks. s. 61). Vahva ja ahkera nainen nousee esiin niin aineistoni makro-, meso- kuin mikrotasolla. Se on työn aladiskursseista toiseksi vahvin, joskin se laajenee työn alta pienissä määrin muuallekin. Aina vahvuus ja ahkeruus eivät nivoudu työhön, vaan nainen voidaan näyttää vahvana ja ahkerana muissakin konteksteissa (esimerkiksi perheen piirissä) tai kyseiset ominaisuudet voidaan lukea naisen luonteeseen yleisesti ottaen. Pääasiassa vahvuuden ja ahkeruuden diskurssi kuitenkin sijoittuu aineistossani työn diskurssin sisälle. Lisäksi pieniltä osin puheena oleva diskurssi nivoutuu edellisessä alaluvussa eriteltyyn ammattilaisuuden diskurssiin.

Olen nimennyt diskurssin vahvaksi ja ahkeraksi, koska ahkeruus liitetään tiiviisti puheeseen vahvasta suomalaisesta naisesta. Lisäksi kyseiset adjektiivit voidaan nähdä ikään kuin saman asian eri puolina: ahkeruus edellyttää tietynlaista vahvuutta, sillä se vaatii ponnistelua.

Kuten jo aiemmin totesin, Suomessa työteliäisyyttä pidetään yleisesti arvossa, ja suomalaiseen naiseen ahkeruus tiivistyy nimenomaan vahvuuden kautta. Naiseus on kansallisuuden symboli tai ikoninen representaatio (vrt. Suomi-neito), ja puhe vahvasta suomalaisesta naisesta on yksi tapa tuottaa kansallisuutta performatiivisesti (Gordon 2002, 47; Markkola 2002, 75). Suomessa on rakennettu kuvaa vahvasta suomalaisesta naisesta, josta käytiin vuosituhannen vaihteen aikoihin kiivasta keskusteluakin naistutkimuksen nationalistisuuteen nivoutuen (ks. esim. Markkola 2002). Pirjo Markkolan (2002, 79) mukaan puhetta suomalaisen naisen vahvuudesta tuotetaan niin tutkimuksessa kuin arkipuheessakin. Hän siteeraa navettapiikaäitiä 1960-luvulta, joka vakuuttaa, ettei ”ykskään isäntä tai emäntä mua moiti, minä olen tyäni tehny kyllä”, ja kuvailee yli

80-vuotiaista kaupunkilaistitiään, joka ylpeänä kertoo pilkkoneensa polttopuut omin käsin kesämökkillään.

Markkolan (2002, 83) mukaan vahvuus nousee puheessa esiin pärjäämisenä, jaksamisena sekä syrjinnän ja sukupuolisen häirinnän vähättelynä. Markkola (2002, 85) arvioi, että suomalaisessa puheessa vahvuudesta on tuotettu kulttuurinen resurssi, josta ammennetaan voimaa niin työn kuin kodin ongelmatilanteissa. Hän huomauttaa, että kansallisten kertomusten ja vahvuuden limittymien toisiinsa on kiinnostavaa. Hänen mukaansa myös esimerkiksi Kanadan italialaiset määrittelevät itsensä ahkeriksi, vahvoiksi pärjääjiksi.

Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että vahvuusdiskurssi korostuu nekrologeissa. Osallistuvat-han nekrologit kansallisten kertomusten luomiseen ja tuottavat niin sanottua hyvää suomalaisuutta. Niinpä ne pitävät yllä myyttiä vahvasta suomalaisesta naisesta.

Nekrologeissa mainitaan vainajan ahkeruudesta ja vahvuudesta usein suoraan adjektiivein:

15. Elina Karjalainen oli kirjailijana ahkera. (STT, 2. Elina Karjalainen)
16. Olit kiltti, sydämellinen, tunnollinen ja ahkera. (T, 4. Marita Liekonen)
17. Muistamme Maritan työlleen omistautuneena, vastuuntuntoisena laboratoriohoitajana ja hyvänä ystävänä. (T, 3. Marita Widing)
18. Arajärvi oli laaja-alainen ja tarmokas alansa voimahahmo, joka vei monin tavoin lastenpsykiatrian kehitystä eteenpäin maassamme. (HS, 1. Terttu Arajärvi)

Suoran ahkeruus- tai vahvuusviittauksen sijoittaminen nekrologin loppuun tuo sille suuren painoarvon. Esimerkissä 17 työyhteisö piirtää Marita Widingistä lopuksi kuvan vastuuntuntoisena työntekijänä ikään kuin muistuttaakseen lopuksi, että se on tärkein hänestä muistettava seikka. Ahkeruuden ja vastuuntunnon painotusta korostaa vielä mainittujen asioiden järjestys ja niiden saama tila viimeisessä virkkeessä. Ensin mainitaan vuolassanaisesti vastuuntuntoinen työntekijä, mikä korostaa piirteen tärkeyttä, ja sitten vasta hyvä ystävä hyvin lyhyesti. Mikrotason nekrolo-

gissa hoitaja Hellä Larssonista hahmotellaan nekrologin lopuksi suorastaan vahvan suomalaisnaisen perikuva, joka jätetään viimeiseksi lukijan mieleen: ”Muistamme Hellän määrätietoisena ja vahvana persoonana. Tuon mahtavan ja itsenäisen naisen muisto säilyy mielissämme.”

Kuten aiemmin totesin, vahvuuden diskurssi limittyy osin ammattilaisuuden diskurssiin. Edellisessä luvussa eritellyt esimerkit uranuurtajanaisista, jotka ovat tehneet ensimmäisenä jotakin merkittävää tai olleet alansa kehittäjiä, tuottavat myös vahvuuden diskurssia. Esimerkiksi syöpähoitaja Eeva Äijälä (ks. esimerkki 3) näyttäytyy paitsi ammattilaisena myös vahvana naisena, kun hänen kerrotaan luoneen vahvan pohjan hoitotyölle aikana, jolloin syöpäpotilaiden hoitoa ei arvostettu, samoin alansa kehittäjiksi profiloituneet professorit Eira Paunu ja Terttu Arajärvi (ks. esimerkit 5 ja 7).

Mielenkiintoista on myös se, että kulttuurivaikuttaja Aune Laaksosesta (ks. esimerkki 2) mainitaan erikseen, ettei Laaksoella ollut taidealan koulutusta, mutta hän oli perusteellisesti itseoppinut ja että kuvataide oli hänelle sydämenasia. Näin Laaksonen näyttäytyy tietyllä tavalla entistäkin etevämpänä (vrt. ammattilaisuuden diskurssi) ja ennen kaikkea vahvempana. Kokonaisen alan itsenäiseen haltuunottoon tarvitaan melkoista tarmokkuutta, joka kuuluu myös toisessa katkelmassa Laaksosesta nekrologista: ”[Hän teki kaiken] rakkaudesta taiteeseen, palkatta, huimapäisesti ja epäsovinnaisesti.” Laaksosesta tuntuu olevan jonkinlaista sisältä kumpuavaa alkuvoimaista lujuuutta. Tässä työ muuttuu silkaksi rakkaudeksi, kun siitä ei saa palkkaakaan. Vaikka teksti mainitsee sanan epäsovinnainen, itse asiassa Laaksosesta toiminta näyttäytyy perinteisen feminiinisenä, sillä hänen vaikuttimekseen esitetään sydän, tunne ja tahto tehdä hyvää jopa ilman palkkaa. Taustalla voi nähdä patriarkaalisen dikotomian järjestä ja tunteesta, joista jälkimmäinen kietoutuu essentialistiseen näkemykseen tunneherkstä naisolemuksesta (ks. s. 28, 80, 91).

Joskus ahkeruudesta ja vahvuudesta kerrotaan kuvailemalla muuten henkilön tilannetta (esimerkki 19). Joissakin nekrologeissa ahkeruus vahvistetaan pelkällä maininnalla pitkästä urasta (esimerkki 20), joissakin taas esitellään todisteena henkilön lukuisia aikaansaannoksia (esimerkki 21).

19. Pian hän huomasi kuitenkin olevansa työssä aamusta iltaan ja jopa viikonloppuisin. (HS, 3. Kristiina Roos-Rimpinen)
20. Oman laulajanuransa jälkeen Helin toimi vuosikymmeniä arvostettuna laulupedagogina. (STT, 1. Mirjam Helin)
21. [...] hän toimi musiikinopettajana Kaarinassa ja Turussa noin kolmenkymmenen vuoden ajan. Opettajan työnsä ohella hän suoritti teatteripedagogiikan erikoistumisopinnot ja opetti draamaa sekä kehitti draamapedagogiikkaa Turun normaalikoulussa. [...] [...] Lappalainen tunnettiin myös Kustannusosakeyhtiö Otavan lukion musiikin oppikirjailijana. [...], ja hän toimi monen kuoron johtajana. Hän myös kirjoitti ja ohjasi monia näytelmiä sekä kouluissa että harrastajateattereissa. Lisäksi hän sävelsi ja sovitti musiikkia. (HS, 4. Eija Lappalainen)

Lasken ahkeruuden aladiskurssiin myös aineistosta nousevan aktiivisen eläkeläisen tai vireän vanhuksen, sillä eläkkeelle jääminen nähdään nekrologeissa ikään kuin työn jatkumona. Vanhuus tai eläkkeellä oleminenkin on ikään kuin työtä, joka vain sisältönsä puolesta on hyvin erilaista verrattuna palkkatyöhön. Nekrologien naiset ovat eläkeläisinä yhtä ahkeria ja toimeliaita kuin palkkatyöläisinä, vaikkakin toimet liittyvät eläkepäivinä eri asioihin, kuten ihmisten tapaamiseen, juttelemiseen, erilaisiin rientoihin ja harrastuksiin.

22. Aktiivisena eläkeläisenä olit vielä mukana työkavereidenkin juhlissa ja yhteisillä matkoilla. (T, 2. Irma Malinen)
23. Sairaalassa ollessasikin teit käsitöitä. [...] Sairaalan henkilökuntaa jaksot piristää usein kertomalla hauskoja juttuja. (T, 3. Leena Pohjola)
24. Hän osallistui edelleen aktiivisesti myös erilaisiin tilaisuuksiin, kunnes sairaus pakotti vetäytymään julkisuudesta. (STT, 1. Kyllikki Virolainen)
25. Mirjam Helin eli kaikissa kilpailuissa mukana täysin sydämin ja seurasi voittajien uraa matkustamalla vielä viime vuosina kuulemaan heitä eri puolille maailmaa. (STT, 2. Mirjam Helin)
26. Vasta kaatumistapaturma vei hänet sairaalaan ja vanhainkotiin. Sielläkin hän vastaanotti vieraita ja keskusteli mielellään niin ajankohtaisista kuin ajattomista aiheista. (HS, 1. Eira Paunu)

Toisaalta eläkeajan aktiivisuuden tai vireän vanhuuden voi nähdä merkinä menestyksestä ja sitä kautta nekrologeille tärkeänä ikään kuin ammattilaisuuden diskurssin kautta. Vireistä vanhuksista

tulee vanhuuden ammattilaisia ja asiantuntijoita. Mahdollisimman pitkään terveenä ja toimintakykyisenä pysyvä vanhus on menestynyt ennen kaikkea medikalisoituneen vanhuuden näkökulmasta. Taina Rintalan (2005, 403) mukaan vanhusten palvelujärjestelmän medikalisoituminen on voimistunut Suomessa, kun EU:ssa vanhuspolitiikka on katsottu osaksi terveyspolitiikkaa. Tämä on vienyt vanhuspalveluita Suomessakin terveyspalvelujen suuntaan, kun aiemmin esimerkiksi vanhusten kotihoito luokiteltiin meillä sosiaalipalveluksi. Tästä näkökulmasta sairastelu ja passiivisuus ovat merkkejä epäonnistuneesta vanhuudesta, kun taas aineistostani kumpuavat aktiivisuus ja toimeliaisuus osoittavat ihmisen onnistuneen vanhuudessaan. Näin vireä vanhuus lukeutuu niin ahkeruuden kuin ammattilaisuuden diskurssiin.

Joissakin nekrologeissa ahkeruus ikään kuin kärjistyy. Siitä tulee joko ponnistelua viimeiseen asti (esimerkit 27–28) tai töiden jatkamista silloin, kun töitä ei enää tarvitse tehdä (esimerkit 27–32). Nekrologien naiset ahkeroivat vielä eläkkeellä tai sairainakin ja kantavat työstään huolta jopa kuolinvuoteella (esimerkki 29). Samasta kärjistymisestä on kysymys myös edellä aktiivisen eläkeläisen esimerkeissä 23 ja 26, joissa Leena Pohjola ja Eira Paunu jaksavat vielä sairaalassakin jatkaa aktiivisia puuhiaan.

27. [...] tiesit varmaan jo aiemmin sairautesi olevan vakavaa, mutta kävit silti työssä ja yritit selviytyä. (T, 4. Marita Liekonen)
28. Karjalainen työskenteli aivan viimeiseen saakka näön heikkenemisestä huolimatta. (STT, 2. Elina Karjalainen)
29. Vielä eläkepäivillään hän opetti kirjallisuutta englannin opiskelijoille, kunnes sairaus pakotti hänet vetäytymään työelämästä. [...] Vielä viimeisinä viikkoinaan, taistellessaan sairauttaan vastaan, Kristiina Roos-Rimpinen kantoi huolta vapaan sivistystyön tulevaisuudesta. (HS, 3. Kristiina Roos-Rimpinen)
30. Hän oli hyväkuntoinen ja vitalinen ja jäi eläkkeelle vasta vuonna 1982, kaksi vuotta eläkeiän jälkeen. (T, 1. Hellä Larsson)
31. Hän [toimittaja] jäi eläkkeelle täysinpalvelleena 65-vuotiaana. Uusi foorumi oli Matkailulehti, jota hän avusti sanoin ja kuvin. (HS, 2. Pirkko-Liisa Summa)
32. Jäätyään eläkkeelle professorin virasta hän pyrki edelleen aktiivisesti edistämään lastenpsykiatrista tutkimustyötä ja sen mahdollistavaa tutkimusrahoitusta. (HS, 1. Terttu Arajärvi)

33. Hänen suhtautumisensa potilaisiin oli ystävällistä. [...] Monet pitkäaikaiset potilassuhteet jatkuivat vielä hänen eläkkeellä ollessaankin. (T, 2. Rauni Pälvimaa)

Esimerkki 33 on mielenkiintoinen siinä mielessä, että lukijalle jää epäselväksi, ovatko eläkeajan potilassuhteet todella potilassuhteita vai hoidossa olleisiin ihmisiin muodostuneita ystävyysuhteita. Teksti rakentaa kuvaa Pälvimasta vastuuntuntoisena ja ahkerana ihmisenä puhumalla vain potilaista, joita Pälvimaa ikään kuin hoitaa vielä eläkkeelläkin. Lisäksi teksti tekee näkyväksi eron potilaan ja ystävän välillä toteamalla, että vainajan suhtautuminen potilaisiin oli ystävällistä. Potilaisiin pidetään siis tietty välimatka, koska kyse ei ole ystäväystymisestä, vaan pelkästään ystävällisyydestä. Potilassuhde on virallinen ja muodollinen. Potilas on etäännytetty, kasvoton hahmo, jolle voi tehdä toimenpiteitä. Koska ystävällisestä suhtautumisesta mainitaan erikseen, teksti tekee näkyväksi myös ystävällisyyden vastakohdan. Näyttää siis siltä, että potilas ei ikään kuin automaattisesti ja kyseenalaistamatta ansaitse ystävällistä kohtelua, vaan se lasketaan hoitajan hyveeksi. Teksti alleviivaa Pälvimaan ahkeruutta ja vastuuntuntoa ja toisaalta lempeyttä rakentaessaan kuvaa eläkepäivillään potilaista huolehtivasta Pälvimasta, jonka suhtautuminen potilaisiin oli jo työelämässä ystävällistä.

Edellä kuvatun kaltaista ahkeruuden kärjistymistä muistuttaa myös katkelma musiikkialan vaikuttajan Satu Angervon nekrologista, jonka mukaan Angervo aiheutti johtokunnalle hankaluuksia antamalla liikaa tunteja. Angervokin siis työskenteli silloin, kun ei olisi tarvinnut, vaikka hänen kohdallaan kyse ei olekaan sairastuoteella tai eläkkeellä työskentelemisestä.

Ahkeruuden kärjistymiseen liittyy tavallaan myös mikro- ja mesotason nekrologeista selvästi nouseva viimeiseen asti vireänä pysyminen tai kuolinvuoteella taisteleva, jotka tuottavat myös vahvuuden diskurssia. Esimerkiksi mesotasolla Aune Laaksonen oli ”viimeisiin päiviinsä saakka toimintatarmoinen” ja mikrotasolla Hellä Larssonin ”henkinen vireys säilyi”. Mikrotasolla Leena Pohjolasta kerrotaan, että hän ei luovuttanut sairastuttuaan, vaan taisteli. Vaikka nämä maininnat eivät liity työhön, ne tuottavat selvästi vahvuuden diskurssia, jota rakennetaan myös sairauteen liittyvillä metaforilla. Useimmiten sairauteen kuoleminen ilmaistaan metaforalla, kuten sanomalla, että sairaus vei voimat tai uuvutti vainajan. Toisaalta etenkin meso- ja makrotasolla todetaan usein myös ykskantaan, että vainaja kuoli.

Aiemmin mainittuun ahkeruuden tai vahvuuden kärjistymiseen liittyy oikeastaan myös katkelma musiikinopettaja Eija Lappalaisen mesotason nekrologista, vaikka Lappalainen ei tee töitä viimeisillä voimillaan. Nekrologin mukaan ”Lappalainen eli suurimman osan elämästään vaikean sairauden kanssa, mutta tarttui innolla uusiin kokemuksiin ja haasteisiin”. Lappalainen näyttäytyy erityisen vahvana, sillä hänen rohkeutensa tuodaan esiin rinnan sairauden kanssa. Lappalainen säilytti vahvuutensa vakavasti sairaanakin. Jo pelkkä koettelemuksien esiin tuominen lujittaa vahvuusdiskurssia. Katkelmassa vahvuus ilmenee myös tietynlaisena rohkeutena, uudelle avoimuutena.

Esimerkiksi Elina Karjalaisen makrotason nekrologissa taas kerrotaan, kuinka Karjalainen menetti äitinsä ja kotinsa sodan aikaan lapsena. Vaikka kokemuksia ei Lappalaisen nekrologin tapaan tuoda ilmi rinnakkain innokkuuden tai kyvykkyyden kanssa, on selvää, että Karjalainen on selvinnyt koettelemuksistaan ja luonut niistä huolimatta uran menestyneenä kirjailijana, mikä lujittaa vahvuuden diskurssia.

Edellä mainitun Lappalaisen nekrologin lisäksi monissa muissakin nekrologeissa vahvuus näytetään rohkeutena. Kaikkiaan kuudessa nekrologissa¹⁷ mainitaan rohkeudesta toteamalla, että vainaja oli rohkea, ennakkoluuloton, uskalias, huimapäinen tai uudelle avoin. Hellä Larssonin mikrotason nekrologissa kerrotaan halusta oppia uutta, joka niin ikään limittyy rohkeuteen, onhan sekin avoimuutta uudelle. Paitsi rohkeutta joskus vahvuus voi olla myös vaativuutta. Mesotason nekrologissa musiikkialan vaikuttajasta Satu Angervosta kerrotaan, että hän oli pianonsoitonopettajana vaativa, mikä niin ikään vahvistaa kuvaa vahvasta ja ahkerasta naisesta.

Ahkeruuden ja vahvuuden diskurssi toteutuu muutamassa mikrotason nekrologissa myös eräänlaisena loppukaneettina. Marita Liekosen nekrologi loppuu näin: ”Meillä on iso ikävä, mutta lepää Marita rakas rauhassa, kyllä me työt hoidetaan.” Maritan ahkeruus ja vastuuntunto kantaa vielä kuolemassakin, sillä hänen esitetään muistavan työn ja velvollisuuksien tärkeyden vielä

¹⁷ Yksi makro- ja yksi mikrotason nekrologi, loput ovat mesotason nekrologeja.

haudan levossakin. Kuolema näyttäytyy toivotuksessa väliaikaisena lepotilana, eräänlaisina päivätorkkuina, joilta pian herätään taas päivän töihin. Toivotus sinetöi kuvan jo aiemmin ahkeraksi mainitusta Maritasta vastuunsa kantavana ihmisenä. Samantyyppinen loppukaneetti on Leena Partasen nekrologissa, joskin se limittyy äidin velvollisuuksiin ja sitä kautta myös myöhemmin eriteltävään huolehtivaisuuden diskurssiin, ei velvollisuuksiin työntekijänä: ”Toivomme, että perheesi jaksaa surunkin keskellä uskoa tulevaisuuteen ja siihen, että sinä edelleen olet läsnä huolehtimassa omistasi.” Vastuun kantaminen ei tämänkään nekrologin mukaan lopu kuolemaan, vaan velvollisuudet on hoidettava haudankin takaa. Osaltaan katkelma tuottaa myös uskollisuuden diskurssia, jota käsittelen seuraavaksi.

Nekrologien suomalaisnainen näyttää pysyvän vahvana ja ahkerana muodossa tai toisessa läpi elämänsä oli kyse sitten puurtaja-, vaikuttaja- tai ilmiönaisesta. Nekrologeissa tehdään tiettäväksi, että suomalainen nainen kantaa vastuunsa paikastaan yhteiskunnassa vielä vanhuudessa ja jopa kuolinvuoteella tai haudan takaa. Hän ei luovuta, vaan taistelee viimeiseen asti ja on mahdollisimman aktiivinen vielä sairaanakin. Suomalainen nainen muuttuu passiiviseksi vasta kuolemassa jos silloinkaan, kun fyysiset voimat ovat todella loppu.

7.3.3 Uskollinen

Lasken työn aladiskursseihin myös uskollisuuden diskurssin, joka pienin osin laajenee myös työn diskurssin ulkopuolelle. Suurimmilta osiltaan se kuitenkin asettuu työn alle ja osin myös limittyy edellä käsiteltyjen ammatillisuuden ja ahkeruuden diskursseihin, joiden kanssa samaan tapaan se näkyy aineistoni kaikilla tasoilla. Mainitut diskurssit asettuvat limittäin etenkin pitkien urien sekä eläkkeellä jatkuvan työnteon tai aktiivisuuden yhteydessä (ks. edellä kerrotut esimerkit 11–14 ja 22–33). Pitkä työrupeama on osoitus niin ahkeruudesta, ammatillisuudesta kuin uskollisuudesta. Suurin osa naisista on työskennellyt saman työnantajan palveluksessa vuosikymmeniä. Vaikka uskollisuus työnantajaa kohtaan on ilmeisin uskollisuusdiskurssin muoto, nekrologeissa osoitetaan uskollisuutta myös muita tahoja kohtaan. Esimerkiksi jo mainittu eläkkeellä jatkuva työnteke tai aktiivisuus on pikemminkin uskollisuutta omaa alaa tai oman alan asiakkaita, yleisöä tai muuta yhteisöä kohtaan.

Uskollisuuden aladiskurssi asettuu paljolti päällekkäin vaatimattoman ja huolehtivaisen diskurssin kanssa, sillä usein nainen saa uskollisuuskurssissa essentialistisen naisen piirteitä, jotka ovat erityisen oleellisia vaatimattoman ja huolehtivaisen diskurssissa. Essentialistisen näkemyksen mukaan on olemassa biologiaan perustuva yksi ja alkuperäinen naisolemus, johon liittyy luonnostaan tunneherkkyyttä, empaattisuutta ja huolehtivaisuutta (Rantonen 2001, 43). Aina, kun naiseen liitetään essentialistisia piirteitä tai hänet asetetaan essentialistiseen paikkaansa kodin piiriin vaimon tai äidin rooliin, myös vaatimattoman ja huolehtivaisen diskurssi vahvistuu.

Mesotason nekrologissa Pirkko-Liisa Summan uskollisuudesta kerrotaan seuraavasti: ”Hän aloitti kotimaan 1964 toimituksessa ja oli talolle uskollinen yli neljäkymmentä vuotta. Hänen aikanaan STT:ssä oli viisi päätoimittajaa, valtakunnassa neljä presidenttiä.” Katkelma tuottaa niin ammattilaisuuden, ahkeruuden (ks. luvut 7.3.1. ja 7.3.2.) kuin uskollisuuden diskurssia. Uskollisuudesta kerrotaan katkelmassa ensin suoraan ja sen jälkeen sitä alleviivataan suorastaan mainitsemalla päätoimittajien ja presidenttien lukumäärä. Maininta konkretisoi pitkän uran ja ikään kuin toistaa juuri mainitun työrupeaman pituuden (yli 40 vuotta) konkreettisemmassa muodossa. Toisto tuo tekstiin hämmästelyn sävyä. Se pysäyttää lukijan ajattelemaan ja laskemaan presidenttien ja päätoimittajien lukumäärää. Lukija voi ajatella mielessään, että Summa palveli STT:tä jo sen ja sen presidentin aikana ja peilata sitä kautta ajanjaksoa omaan elämäänsä, tuntea ja tunnistaa vuosikymmeniä jatkuneen palvelusajan henkilökohtaisesti. Näin uskollisuus näyttäytyy suorastaan hämmästyttävässä valossa.

Useammin uskollisuus kerrotaan rivien välistä mainitsematta uskollisuus-adjektiivia, ja usein uskollisuus käy ilmi edellä mainittujen pitkien työurien kautta. Toisinaan uskollisuutta korostetaan vähän samaan tapaan kuin Summan nekrologissa. Esimerkiksi mesotasolla Terttu Arajärven urasta kerrotaan näin (vrt. esimerkki 11): ”Arajärvi toimi Lastenlinnan sairaalassa yhtäjaksoisesti kaikkiaan 28 vuoden ajan [...]”. Uskollisuutta korostetaan mainitsemalla, että Arajärvi työskenteli kyseisen ajan Lastenlinnan sairaalassa *yhtäjaksoisesti*. Katkeamattomat palvelusvuodet ovat osoitus erityisen painavasta uskollisuudesta. Ovathan ne kiistaton todiste Arajärven sitoutuneisuudesta työpaikkaansa. Ennen mainintaa 28 vuodesta tekstistä on käynyt ilmi, että Arajärvi oli Suomen ensimmäinen lastenpsykiatrian dosentti ja professori ja että Lastenlinnan sairaalasta tuli

koko erikoisalan kannalta keskeinen koulutuspaikka. Kun nämä asiat mainitaan juuri ennen palvelusvuosien määrää, Arajärven uskollisuudesta tulee entistä merkittävämpi. Lastenpsykiatrian uranuurtajana hänelle lienee ollut maailma valintoineen avoinna, mutta Arajärvi valitsi juuri Lastenlinnan sairaalan ja pysyi siellä yhtäjaksoisesti vuosikausia edesauttaen paikan kehittymistä alan koulutuskeskukseksi. Arajärven uskollisuus tuo tässä myös Lastenlinnan sairaalan erityisen hyvään valoon, kun alan uranuurtaja on valinnut sen uskollisuuden kohteeksi.

Uskollisuusdiskurssia saatetaan vahvistaa myös avioliittometaforalla. Kieltenopettaja Kristiina Roos-Rimpisen nekrologi alkaa tiedolla siitä, että Roos-Rimpinen teki Espoon työväenopiston johtavana kieltenopettajana vuosikymmenten uran. Myöhemmin hänen suhteestaan opistoon kerrotaan näin: ”Puoliso joskus totesi, että Roos-Rimpinen oli naimisissa opiston kanssa. Jos näin oli, liitto oli ilmeisen intohimoinen ja onnellinen, [...]” Avioliitto lienee monen mielessä ensimmäinen ellei jopa ainoa instituutio, johon uskollisuus automaattisesti vielä nykyäänkin liitetään. Se mielletään jopa avioliiton tärkeimmäksi arvoksi. Kun vainajan työpaikka rinnastetaan aviopuolisoon, tekstissä luodaan äärimmäisen luja uskollisuusside vainajan ja työpaikan välille. Samalla Roos-Rimpinen asettuu suhteessa työhön uskollisen, huolehtivaisen ja ahkeran vaimon rooliin, josta muun muassa Marianne Liljeström puhuu (ks. s. 29). Hänen mukaansa naisen ensisijainen tehtävä on miehen hoivaaminen ja ylläpito, mitä korostaa nekrologissa se, että metafora on juuri puolison toteamus. Työpaikka pääsee ikään kuin nauttimaan Roos-Rimpisen vaimon hyveistä, jotka muutoin koituisivat puolison onneksi.

Etenkin työtovereiden kirjoittamissa nekrologeissa uskollisuus tuodaan esiin myös työyhteisön kautta, mikä osaltaan liittyy uskollisuuteen työpaikkaa kohtaan, mutta on kuitenkin viime kädessä uskollisuutta nimenomaan työyhteisöä kohtaan. Uskollisuusdiskurssilla työyhteisö rakentaa kollektiivista identiteettiään. Mikrotason nekrologissa Marita Widingin uskollisuudesta kerrotaan näin:

34. Valmistumisensa jälkeen syksyllä Marita hakeutui töihin Helsingin kaupungin Auroran sairaalan bakteriologian laboratorioon, missä hän työskenteli vuonna 1997 tapahtuneeseen fuu-

sioon saakka. Silloin bakteriologian osaston toiminta siirrettiin perustettuun HYKS Diagostiikkaan ja fyysisesti laboratorio siirtyi Meilahden kampukselle. Sydämeltään Marita säilyi kuitenkin auralaisena. (T, 3. Marita Widing)

Tekstissä mainitaan erikseen, että Maritan auralaisuuden katkaisi nimenomaan fuusio. Hän ei lähtenyt sairaalasta omasta tahdostaan. Kun päälle lisätään metafora ”sydämeltään auralainen”, uskollisuuden diskurssi vahvistuu jopa enemmän, kuin jos asiasta kerrotaisiin suoraan luonnehtimalla Maritaa uskolliseksi. Termi ”auralainen” tuo tekstiin kokonaisen käsitteellistetyn ihmis-yhteisön pelkän abstraktin osaston tai työnantajan sijasta. Widingin nekrologissa ei mainita, minkä sairaalan työtovereita kirjoittajat ovat mutta heidät voi olettaa Auroran sairaalan työntekijöiksi. Kun kirjoittajat mainitsevat, että Marita oli sydämeltään auralainen, kirjoittajat vahvistavat myös omaa auralaisuuttaan ja lujittavat työyhteisönsä yhteisöllisyyttä ja kollektiivista identiteettiä. Auralaisuus on selkeästi ihan oma juttunsa ja jotakin muuta kuin uuden HYKS Diagostiikan toiminta, jonne Marita joutui fuusion yhteydessä siirtymään. Siirtymä tapahtui kuitenkin vain fyysisesti, sillä Maritan sydämen ja samalla hänen mielensä ja sielunsa kerrotaan jääneen Auroraan. Kirjoittajat rakentavat tekstissä eroa HYKSiin, ja heille pesäero on selvästi tärkeä. Prosessi punoutuu ajatukseen erosta, joka Stuart Hallin mukaan on tärkeää merkitysten tuottamiselle. Auralaisuus saa merkityksensä rajautumalla joksikin muuksi kuin HYKSiläisyydeksi.

Työyhteisön kollektiivisen identiteetin rakentaminen näkyy hyvin myös Marita Liekosen mikrotason nekrologissa, joka kerrotaan sairaala Lapponian työkavereiden kirjoittamaksi. Toteamalla, että ”sairaalamme eli tuskallisia aikoja, olimmehan ottaneet suojimmme yhden omistamme. Sinut Marita”, työkaverit julistavat hyvin henkilökohtaisesti paitsi Maritalle myös omalle työyhteisölleen, että jokainen sen jäsen on ”yksi omista”. Ilmaus on paljon vahvempi kuin vaikkapa työkaveriksi nimittäminen. Oma on jotakin paljon henkilökohtaisempaa ja läheisempää. Näin työyhteisön side näyttäytyy erityisen vahvana. Sidettä vahvistetaan myös käyttämällä kirjoituksessa paljon monikon ensimmäistä persoonaa, mikä korostaa ajatusta siitä, että mukana on koko työyhteisö yksissä tuumin. Toisaalta myös yksikön toista persoonaa käytetään paljon ja Maritaa puhutellaan näin henkilökohtaisesti.

Liekosen nekrologissa on myös erityisen vahva henkilökohtainen vire, jota osaltaan tuottaa toisen persoonan käyttäminen. Lisäksi nekrologissa tuodaan ilmi asioita, joiden merkitys avautuu kokonaisuudessaan vain työyhteisölle, jonka osa Maritakin on. Nekrologin keskivaiheilla tämä muuten mainitaan suoraan toteamalla, että ”olet edelleen osa työyhteisöämme”. Teksti loppuu näin:

35. Kuolemasi vuosipäivänä muistelimme sinua, poltimme kynttilää (totta kai!) oranssissa tuikkulyhdyssä ja silitimme tyttäresi tekemää kyyhkyä. Meillä on iso ikävä, mutta lepää Marita rakas rauhassa, kyllä me työt hoidetaan. (T, 4. Marita Liekonen)

Ensinnäkin lopussa käytetään adjektiivia rakas, joka alleviivaa työyhteisön jäsenten läheisyyttä. Rakas on hyvin vahva adjektiivi, joka monien ”subjektiivisessä kielessä” saattaa olla varattu pelkästään puolisolle. Lisäksi nekrologin lopuksi mainitut asiat tuntuvat olevan osa jotakin isompaa kokonaisuutta, joka on vain työyhteisön tiedossa. Yksityiskohtaisuudessaan se tuntuu viittaavaan johonkin tiettyyn tuikkulyhtyyn, jonka taustalla on ehkä tarina, jonka tietävät vain työyhteisön jäsenet. Myös tyttären tekemän kyyhkyn tarina tunnettaneen työpaikalla, mutta ulkopuoliselle lukijalle maininta jää vieraaksi ja irralliseksi. Viimeisen virkkeen toivotus sinetöi Maritan kuulumi- sen työporukkaan ikään kuin hän olisi vain lepäämässä uupuneena mielessään päivän työt. Samalla toivotus vahvistaa käsitystä aiemmin ahkeraksi luonnehditusta Maritasta työteliäänä ihmisenä, kuten jo aiemmin tuli ilmi. Hänen esitetään kuolemassaankin muistavan työn ja velvollisuuksiensa tärkeyden.

Uskollisuusdiskurssi esiintyy makrotasonkin nekrologeissa, joskaan se ei ole yhtä selvä kuin muilla tasoilla. Ilmiönaiset ovat uskollisia etenkin yleisölleen. Elina Karjalaisen nekrologissa mainittu aivan viimeiseen saakka työskentely näön heikkenemisestä huolimatta (esimerkki 28) voidaan nähdä uskollisuutena lukijoille. Tätä tulkintaa tukee nekrologin luonnehdinta Karjalaisen ”lasten palvelemisen kutsumuksesta”. Näin Karjalaisen kirjoittamisesta viimeiseen asti tulee uskollista elämäntehtävän täyttämistä myyttisen äitihahmon roolissa lasten palvelijana vielä fyysisten edellytystenkin heikentyessä. Nekrologin mukaan Karjalainen saneli viimeiset teoksensa, mikä ikään kuin huipentaa uskollisuuden, sillä Karjalainen jatkoi vielä silloinkin, kun huono näkö jo esti kirjoittamisen.

Vähän samaan tapaan uskollisuusdiskurssi näyttäytyy laulaja-näyttelijä Tamara Lundin nekrologissa, jossa niin ikään uskollisuutta rakennetaan suhteessa yleisöön: ”Hän ei ajatellut itseään, vaan rakasti yleisöään [...]. [...] – vaikkakin hän teki nytkin sosiaalista työtä konserttilavoilla ja konserttien jälkeen ihmisten iloja ja suruja kuuntelemalla.” Esimerkissä Lund rinnastuu ystävään, johon on perinteisesti liitetty uskollisuus ominaisuutena. Lundista piirtyy kuva yleisön ”uskollisena ystävänä”, joka kuuntelee ilot ja surut. Samalla Lundiin kietoutuu essentialistisen naisen empaattisia ominaisuuksia.

Pikajuoksija Mona-Lisa Pursiaisen makrotason nekrologissa uskollisuus ilmenee löyhästi uskollisuutena suvulle: ”Strandvallin suvussa pikajuoksu oli veressä. Mona-Lisan setä Börje ja tämän serkku Bertel Storskrubb olivat aikansa huippujuoksijoita.” Esimerkissä uskollisuusdiskurssi ei ole täysin selvä, mutta perinteinen sukumetafora ”jonkin veressä olemisesta” kertoo kuitenkin niin sanotusta suvun perinnöstä, jota myös Pursiainen on osaltaan halunnut juoksijanurallaan vaa- lia. Pursiaisen nekrologissa luetellaan myös runsaasti hyviä suorituksia, jotka voi löyhästi nähdä uskollisina lupauksen lunastamisina etenkin, kun tekstissä käytetään lupausmetaforaa näin: ”Helsingin EM-kisoissa 1971 ja Münchenissä menestys ei ollut aivan odotettu syksyn 1970 antamiin lupauksiin nähden, mutta jo seuraava kausi oli Mona-Lisan uran paras kilpailuvuosi. Rouva Pursiainen oli silloin maailman nopein naispikajuoksija.” Tavallaan urheilijalta odotetaan uskollisuutta Suomen kansalle, kotimaalle tai yleisölle, minkä hän lunastaa suorituksillaan¹⁸.

Tässä Pursiainen asettuu myös yllättävässä kontekstissa vaimon rooliin. Nekrologissa hänen yksityiselämästään mainitaan vain avioituminen Pauli Pursiaisen kanssa, minkä kirjoittaja lienee nähnyt mielenkiintoiseksi yksityiskohdaksi, koska myös Pursiainen on juoksija. Yhtä kaikki viittaukset avioliittoon kuitenkin vahvistavat osaltaan uskollisuuden diskurssia. Avioitumisesta kerrotaan jo nekrologin ensimmäisessä kappaleessa selvästi ennen rouvaksi tituleeraamista. Rouvaksi ni-

¹⁸ Urheilijan näkymättömän uskollisuusvalan rikkominen lienee pahimmillaan dopingista kärkehtämistä, mikä vaatii urheilijalta aina selityksen. Mitä kuuluisampi urheilija, sen raskaampi selitysvastuu (vrt. Mika Myllylän kirjoittama testamentti Suomen kansalle doping-käryn jälkeen).

mittämisellä haetaan tekstiin ilmeisesti humoristista tai leikillistä sävyä käyttämällä sitä epätavallisessa yhteydessä ikään kuin lempeän ironisesti. Nimityksen epätavallisuus tulee näkyväksi, jos koetetaan kuvitella tilanne, jossa miesurheilijaa tituleerattaisiin vastaavalla tavalla. Kukaan tuskin kertoisi kenenkään herran olevan maailman nopein pikajuoksija. Näin Pursiaisen asettaminen essentialistisen naisen rooliin miehen vastapariksi tulee näkyväksi.

Vähän samaan tapaan kuin ilmiönaiset ovat uskollisia yleisölleen myös puurtajanaiset voivat osoittaa uskollisuutta omalle ”yleisölleen”, hoitajien tapauksessa potilaille. Näin käy aiemmin mainitussa esimerkissä apulaisosastonhoitaja Rauni Pälvimään eläkkeellä jatkuneissa potilassuhteissa (esimerkki 33). Esimerkki voidaan nähdä myös uskollisuuskurssia rakentavana. Teksti rakentaa kuvaa Pälvimästä hoitamassa uskollisesti työuralta tuttuja potilaita vielä eläkkeelläkin. Uskollisuuden diskurssia vahvistetaan myös katkelman jälkeen, kun Pälvimään sydäntä kuvailaan laajaksi: ”Sinne mahtui[vat] niin ystävien ilot kuin surutkin.” Taas tuo ystävyysmetafora, joka mainittiin jo Tamara Lundin yhteydessä. Heti perään nekrologi luonnehtii Pälvimästä suoraan ”todella ystäväksi”. Näin Pälvimä saa paitsi uskollisen hoitajan myös uskollisen ystävän ja samalla essentialistisen naisolemuksen tunneherkkiä piirteitä.

Uskollisuuskurssi ulottuu työn diskurssin alta myös muualle, kuten alaluvun aluksi totesin. Toiseksi yleisin on juuri uskollisen ystävän diskurssi, jonka puitteissa kirjoittaja saattaa kuvailla tai selitellä myös omaa uskollisuuttaan vainajaa kohtaan. Näin tapahtuu lastenhoitaja Leena Pohjolan mikrotason nekrologissa, joka on kurssitoverin kirjoittama: ”Meidän yhteydenpitomme jatkui, vaikkakin joskus meni vuosia[,] vain joulukorttitasolla. Viimeiset 1,5 vuotta[,] olin tukenasi ja kävin usein Raisiossa.” Kirjoittaja luo itsestään uskollisen ystävän kuvaa kertomalla, että hän tuki kurssitoveriaan viimeiset ajat huolimatta siitä, että kaksikon välit viilenivät välillä jopa joulukorttitasolle. Uskollisuus ei silti kirjoittajasta kadonnut mihinkään, sillä hän oli paikalla tuke-
massa ystäväänsä silloin, kun häntä todella tarvittiin.

Samantapaista selittelyä esiintyy niin ikään mikrotason nekrologissa, jonka kurssikaverikaksikko on kirjoittanut Leena Partaselle. Nekrologin mukaan ”matkan varrella pidettiin yhteyttä vaihtelevalla tiiviydellä”. Uskollisen ystävän kuva kuitenkin hahmottuu selittelyn jälkeen, tällä kertaa tosin lähinnä vainajan kautta: ”Maija sai nauttia viime vuosina seurastasi Lappeenrannan upealla

golf-kentällä. Sinä olit iloinen ja opastava pelikaveri. Osait kannustaa surkeidenkin väylien kohdalla ja löysit aina jotakin positiivista.” Tässä golf-harrastus ikään kuin kasvaa vertauskuvaksi elämästä haasteineen, jonka varrella vainaja on hyvänä ystävänä osannut tovereitaan kannustaa. Toisenkin toverin kautta välien palaaminen uskollisen ystävän tasolle kerrotaan: ”Arjan kanssa yhteiset jutut jatkuivat, kun löytyi yhteinen työpaikkaruokailu, jossa aina tavatessamme jaoimme sen hetken ilot ja surut”. Jälleen toistuu tuo sama ystävyysmetafora ilojen ja surujen jakamisesta ja vainaja saa essentialistisen naisolemuksen empaattisia ominaisuuksia.

Vainajista piirretään usein kuvaa myös uskollisina vaimoina ja äiteinä, kuten samassa Leena Partasen nekrologissa tehdään. Jo edellisessä alaluvussa ahkeruuden ja vahvuuden diskurssin yhteydessä mainittu esimerkki voidaan nähdä myös uskollisuuden diskurssia tuottavana: ”Toivomme, että perheesi jaksaa surunkin keskellä uskoa tulevaisuuteen ja siihen, että sinä edelleen olet läsnä huolehtimassa omistasi.” Vainajan kerrotaan jatkavan uskollisesti tehtäviään huolehtivana äitinä ja vaimona myös kuolemansa jälkeen.

Kuvaa uskollisesta vaimosta rakennetaan myös makrotasolla. Kyllikki Virolaisen nekrologissa kerrotaan Virolaisen surutyöstä Johannes Virolaisen kuoleman jälkeen: ”Johannes Virolaisen kuoltua vuonna 2000 Kyllikki Virolainen teki surutyötä kirjoittamalla päiväkirjamerkintöihinsä perustuvan kirjankin Neljännen elämän kynnyksellä, [...]” Kyllikki Virolainen näytetään surevana leskenä, joka kuuluu kuvastoon uskollisesta vaimosta. Aikojen saatossa surevalta leskeltä on odotettu tarkkaan määriteltyä suruaikaa ja surupuvun käyttöä uskollisuuden nimissä. Tekstissä mainittu surutyö tuo mieleen lesken velvollisuudet surijana ja alleviivaa Virolaisen uskollisuutta miestään kohtaan. Koska surutyöstä on syntynyt peräti kirja, Kyllikki Virolainen on ikään kuin onnistunut surijana erityisen hyvin, mikä entisestään vahvistaa uskollisuuden diskurssia. Tekstissä on hiukan hämmästelevä sävy tai urotyön ihastelemisen vire, joka syntyy -kin-päätteen liittämisestä kirja-sanaan. Katkelman jälkeen Kyllikki Virolaisen mainitaan osallistuneen aktiivisesti erilaisiin tilaisuuksiin, kunnes terveyden heikkeneminen pakotti julkisuudesta vetäytymiseen. Osaltaan myös tämä lujittaa uskollisuuden diskurssia, sillä näin Virolaisen kerrotaan tunteneen velvollisuutensa ”aktiivisena osallistujana” ja noudattaneen niitä uskollisesti, kunnes noudattaminen ei ollut enää fyysisesti mahdollista.

Perheen tai puolison lisäksi uskollisuusdiskurssia tuotetaan myös uskollisuutena isänmaata kohtaan. Oopperalaulaja, professori Mirjam Helinin makrotason nekrologissa kerrotaan vainajan uravalinnasta näin:

36. Konsertti Pariisissa vuonna 1950 avasi oven Pariisin Suuren Oopperaan ja Wagner-rooleihin, mutta rakkaus puolisoon ja kotimaahan voitti kansainvälisten estradien kutsut.
– Koskaan en ole päätöstä katunut, hän kertoi vuonna 1994 [...].

Kun teksti kertoo rakkaudesta puolisoon ja kotimaahan, se kertoo samalla uskollisuudesta näitä kahta kohdetta kohtaan. Tekstissä rakennetaan vastakkainasettelua kansainvälisen uran sekä kotimaan ja puolison välille. Helin on tehnyt valinnan näiden ääripäiden välillä ja päätenyt puolisoon ja kotimaahan. Näin hänestä piirtyy niin uskollisen vaimon kuin uskollisen kansalaisen kuva. Helin ei hylkää puolisoaan tai kotimaataan kansainvälisen uran tähden, vaan pysyy uskollisesti puolison rinnalla ja kotimaassa. Uskollisuusdiskurssia vahvistetaan vielä suoralla lainauksella vainajan suusta. Kun Helin itse mainitsee, ettei ole koskaan katunut päätöstään, suora lainaus ikään kuin lunastaa aluksi hahmotellun kuvan uskollisesta vaimosta ja kansalaisesta.

Uskollisuusdiskurssi näyttäytyy Helinin nekrologissa entistä vahvemmassa valossa, kun ottaa huomioon, että todellisuudessa tilanne ei ilmeisesti ollut niin yksinkertainen kuin teksti antaa ymmärtää. Ylen Elävän arkiston mukaan niin Helinin isä kuin kihlattukin vastustivat Helinin oopperalaulajan uraa. Hans Helin uhkasi Ylen mukaan jopa purkaa kihlauksen, jos morsian ryhtyisi oopperalaulajaksi. Vaikuttaa siis siltä, että todellisuudessa Helinin valinnan vaikuttimena ei ollut puhtaasti rakkaus tai uskollisuus, kuten teksti antaa ymmärtää, vaan hän lienee joutunut tekemään valintansa puun ja kuoren välissä. Nekrologi ei kuitenkaan tuo tätä ristiriitaa esille, vaan esittää sen yksinkertaisena ja mieluisaksi osoittautuneena valintana rakkauden ja uskollisuuden sekä kansainvälisen uran ja maineen välillä. Näin vastakkain joutuvat samalla vertauskuvallisesti aineeton ja aineellinen hyvä tai moraali ja maallinen mammona, johon uran voi nähdä tässä rinnastuvan, vaikka se tuokin ihmiselle muutakin kuin rahaa. Jälkimmäisten tavoittelua on vanhastaan pidetty moraalisen heikkouden tai kehnon kristityn merkinä. Samoin maineen tavoittelu asettuu vaatimattomuuden hyvettä vastaan. Niin sanottu hyvä ihminen asettaa rakkauden ja uskollisuuden rahan ja maineen edelle.

Hieman yllättäen uskollisuus voi ilmetä paitsi kotimaata myös lapsuudenkotiä kohtaan. Mikrotason nekrologi Hellä Larssonista kertoo, että vainaja muutti lapsuudenkotiinsä Tainionkosken Ritikanrantaan vuonna 1965. ”Siellä Hellä jäi leskeksi vuonna 1969[,] ja eli kuolemaansa saakka”, nekrologi jatkaa. Katkelman voi nähdä tuottavan uskollisuusdiskurssia, sillä Hellä palasi lapsuudenkotiinsä ja pysyi siellä uskollisesti omaan kuolemaansa saakka, vaikka jäi välillä leskeksikin. Tämä on ainoa nekrologi, jossa kodin sijainti mainitaan näin tarkkaan. Koti-sana ylipäänsä mainitaan vain kolmessa muussa nekrologissa, jotka kaikki edustavat aineistoni eri tasoja. Nämä maininnat eivät kuitenkaan tuota uskollisuusdiskurssia: mikrotasolla Leena Partasesta mainitaan, että hän päätyi terveydenhoitajaksi kotikaupunkiinsa Lappeenrantaan; mesotasolla Eira Paunusta mainitaan, että hän asui kotonaan 104-vuotiaaksi asti ja makrotasolla Elina Karjalaisesta mainitaan, että hän menetti lapsena Viipurin-kotinsa sodan vuoksi. Maininnoista voidaan päätellä, että koti mainitaan vain, jos siihen liittyy jotakin erityistä. Kodista tulee tärkeä, jos ihminen palaa sinne aikuisena, asuu siellä erityisen pitkään tai menettää sen. Hellä Larssonin tapauksessa kotiin palaaminen on erityisen merkityksellinen asia, sillä hän ei palaa vain kotipaikkakunnalleen vaan lapsuutensa kotitaloon, kirjaimellisesti juurilleen. Näin hänen paluustaan tulee osa uskollisuusdiskurssia.

Kodista on kuitenkin todettava, että se näyttää nekrologeissa olevan mainitsemisen arvoinen, jos ihminen kuolee kotonaan tai asuu kotonaan huomattavan pitkään. Tätä havaintoa tukee myös Mosesin ja Marellin (2004, 125–126) tutkimus, jonka mukaan nekrologeissa kerrotaan selkeästi, kuoliko ihminen kotonaan. Tosin kaksikon tutkimissa New York Timesin nekrologeissa koti tuotiin esille selvästi myös niissä muistokirjoituksissa, joissa ihminen kuoli muualla kuin kotonaan. Aineistoni perusteella näin ei näytä olevan suomalaisissa nekrologeissa, joissa kodista tulee merkityksellinen vasta, kun siellä kuollaan tai asutaan poikkeuksellisen pitkään. Kenties suomalainen nekrologi kirjoitetaan vielä vahvemmin yhteiskunnan näkökulmasta kuin amerikkalainen nekrologi. Yhteiskunnallisesta näkökulmastahan kodilla on merkitystä vasta edellä mainituissa tilanteissa, koska kotona kuoleminen on käynyt nyky-yhteiskunnassa harvinaiseksi. Useimmiten viimeisinä hetkinään ihminen on nykyään laitoshoidossa huolimatta siitä, että suomalaisessa sosiaalipolitiikassa on lähdetty siitä, että vanhus asuu kotonaan mahdollisimman pitkään. Näin poik-

keuksellisen pitkään kotona asumisen voi nähdä sosiaalipolitiikan näkökulmasta yhteiskunnallisenä voittona. Toisaalta se on myös osoitus yksilön etevyydestä medikalisoituneen vanhuuden näkökulmasta, joka pitää vanhuksen terveyttä merkinä vanhuuden onnistumisesta (ks. s. 76).

7.3.4. Yhteenveto alaluvusta

Yhteenvetona voidaan todeta, että samalla kun nekrologeja kirjoitetaan vainajan muistoksi ja kunnioitukseksi, kirjoittaja rakentaa tekstissä paitsi vainajan identiteettiä myös omaansa ja kollektiivista identiteettiä vähintään suomalaisuuden viitekehityksessä. Kollektiivisesta identiteetistä muodostuu erityisen vahva, kun kirjoittajat ovat vainajan työtovereita. Nekrologit ovat yleisesti ottaen kollektiivisesti tärkeitä, sillä ne rakentavat kuvaa ideaalista suomalaisesta.

Kulttuurissamme vainaja ansaitsee kunnioituksensa ennen kaikkea työuransa kautta, johon nekrologitekstit painottuvat, olivat ne sitten työtovereiden tai jonkun muun kirjoittamia. Laatiessaan nekrologia kirjoittaja arvottaa vainajan elämää ulkopuolelta, joko kauempaa tai lähempää. Tällöin hän tarkastelee vainajan elämää ennen kaikkea yhteiskunnan näkökulmasta ja arvioi, mikä vainajan merkitys on ollut yhteiskunnalle. Tämä näkyy nekrologeissa ihmissuhteiden käsittelyn niukkuutena. Ihmissuhteista saatetaan mainita, mutta niitä ei eritellä samalla tavalla kuin työtä ja ihmisen työminää. Yhteiskunnan näkökulmasta ihmisen arvokkain lahja yhteiskunnalle onkin hänen elämäntyönsä, oli se sitten millainen tahansa.

Työn diskurssista kumpuava ideaali suomalaisnainen on työssään taitava, vahva ja ahkera. Lisäksi hän on uskollinen niin työnantajalleen, työyhteisölleen, alalleen kuin mahdolliselle yleisölleen. Usein hän on palvellut yhtä työnantajaa kymmeniä vuosia. Työhön kietoutuvissa aladiskursseissa nainen asettuu herkästi essentialistiseen paikkaansa äidiksi, vaimoksi tai hoivaajaksi ja saa essentialistisen naisolemuksen tunneherkkiä piirteitä etenkin uskollisuuden diskurssissa. Työn diskurssista nouseva suomalaisnainen tekee paljon töitä. Hän on toimielias, eikä eläkkeelläkään makaa laakereillaan. Moni jatkaa työn tekemistä vielä eläkkeellä tai sairauden kourissa. Taustalta voi nähdä kumpuavan kuuluisan suomalaisen sisun, joka ei jätä naisia rauhaan vanhoilla päivilläkään tai kuolinvuoteellakaan.

7.4 Diskurssi II: Vaatimaton ja huolehtivainen

Aineistoani hallitsevan työn diskurssin lisäksi nekrologeista nousee esiin vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssi. Tämä on työn jälkeen aineistoni toiseksi vahvin diskurssi, joka esiintyy aineistoni jokaisella tasolla. Selvästi vahvin se on mikrotasolla, joskin hyvin vahvana se esiintyy myös mesotasolla. Vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssi liittyy etenkin uskollisuuden sekä joiltakin osiltaan vahvuuden ja ahkeruuden aladiskursseihin.

Aluksi on todettava, että vaatimattomuus ja huolehtivaisuus lienevät ihmisen ominaisuuksina jokseenkin yleisessä arvossa. Lisäksi jo aiemmin mainitut Moses ja Marelli (2004, 128) havaitsivat, että lämpö, huomaavaisuus, huumori ja anteliaisuus olivat yleisesti arvostettuja piirteitä läheisten kirjoittamissa nekrologeissa. Nämä ominaisuudet korostuivat kuitenkin aineistossani kirjoittajaan katsomatta.

Diskurssin alkuperää ei tarvitse jäljittää kauas. Vaiteliaaseen suomalaisuuteen on tavallisesti liitetty vaatimattomuus ja nöyryys, jonka taustalla voi yhtäältä nähdä vahvan luterilaisen perinteen ja toisaalta (pitkälti tuon perinteen pohjalta luotuja) kansallismyyttisiä hahmoja tai sanontoja. (Oikarinen 2002, 296.) Hahmoista kenties vahvin on kansallisrunoilijamme J. L. Runebergin luoma suomalaisuuden ihanne Saarijärven Paavo. Vahva lienee myös Väinö Linnan luoma Jussi Koskela, joka elää suomalaisten mielissä etenkin sanonnaksi irronneissa Tällä Pohjantähden alla -trilogian alkusanoissa ”aluska olivat suo, kuokka – ja Jussi”. Sanonnoista suomalaisten suussa elää ennen kaikkea Eino Leinon säe ”kell’ onni on, se onnen kätkeköön”. Lisäksi suomalaiset sanovat, että ”vaatimattomuus kaunistaa”. (Härkönen 2005, 25.) Vaatimattomuus ja uhrautuvuus liittyvät toisaalta myös myyttiin hyvästä naisesta, joka antaa eikä vaadi (Koivunen 2006, 99).

Empatia ja huolehtivaisuus puolestaan on vanhastaan liitetty naiseuteen ikään kuin luonnollisina ominaisuuksina. Kuten jo edellisessä luvussa tuli ilmi, essentialistinen näkemys liittää niin sanotun alkuperäiseen naisolemuksen tunneherkyyttä, empaattisuutta ja huolehtivaisuutta biologian perusteella (Rantonen 2001, 43). Essentialistiseen ajattelutapaan pohjaava patriarkaatti on sijoittanut naisen ennen kaikkea kodin ja perheen piiriin etenkin luonnollisiin ominaisuuksiin vedoten (Koivunen, Liljeström 1996, 15). Tämän ajattelutavan purkaminen on ollut yksi feministisen tutkimuksen lähtökohdista.

Olen nimennyt diskurssin vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssiksi, koska samaan tapaan kuin edellisen alaluvun sanapari, myös nämä adjektiivit ovat ikään kuin toistensa eri puolia. Huolehtivaisuus oikeastaan edellyttää vaatimattomuutta. Jotta voi huolehtia toisesta, täytyy unohtaa itsensä. Nekrologeista nouseekin selvästi tietynlainen uhrautuvuus, joka liittyy sekä vaatimattomuuteen että huolehtivaisuuteen. Kun uhrautuu jonkun puolesta, unohtaa itsensä huolehtiakseen jostakusta toisesta.

Oman aineistoni valossa näyttää siltä, että naista sovitetaan yhä ennen kaikkea vaatimattoman ja huolehtivaisen naisen olemusmuottiin. Nekrologien kirjoittajat näyttävät pitävän tärkeänä etenkin näiden ominaisuuksien esiin tuomista. Toisaalta diskurssin vahvuus aineistossani viittaa siihen, että myös naiset itse sovittautuvat elämässään tähän vanhaan muottiin.

Vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssi on selvästi vahvin mikrotasolla puurtajanaisten joukossa. Tämä on odotuksenmukaista ensinnäkin siksi, että aineistoni puurtajanaiset ovat toimineet hoivatyössä, mikä osaltaan ohjaa kirjoittajia tuottamaan puheena olevaa diskurssia. Lisäksi aineistoni muihin tasoihin verrattuna mikrotaso tarkentaa ikään kuin lähimmäs ihmistä, jolloin vainajan olemus nousee tarkimmin esiin. Lisäksi aineistoni mesotason vaikuttajanaiset ovat ainakin osin joutuneet murtautumaan patriarkaatin osoittamista naisen paikoista ulos, joten oletettavasti myös heidän niin sanotut geneeriset naisominaisuutensa ovat mesotasolla heikommat. Rakentuuhan patriarkaatti essentiaalisen sukupuolinäkemykseen pohjalle. Makrotasolla taas vainajasta harvoin mainitaan muuta kuin hänen uransa. Silti on todettava, että vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssi on yllättävän vahva myös meso- ja makrotasolla.

Selkeimmin vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssi ilmenee aineistossani suorissa viittauksissa huolen kantamiseen, lempeyteen tai empaattisuuteen (esimerkit 37–41) tai itsensä unohtamiseen (esimerkit 42–43). Empaattisuus mainitaan ehkä hieman yllättäen myös aineistoni makrotasolla.

37. Tunsimme sinut Leena myös rakastavana, huolehtivana äitinä ja vaimona. (T, 4.
Leena Partanen)

38. Olit kiltti, sydämellinen, tunnollinen ja ahkera. Olit hyvä jo eläessäsi, et muuttunut siksi vain muistoissamme. (T, 4. Marita Liekonen)
39. Vieläpä vaikean sairautensa aikana Rauni jaksoi kantaa huolta ja olla kiinnostunut nuorten asioista. (T, 2. Rauni Pälvimaa)
40. Hän oli empaattinen. [...] Raunilla oli laaja sydän. (T, 2. Rauni Pälvimaa)
41. Ystävät luonnehtivat Karjalaista [...] huumorintajuiseksi ja empaattiseksi. (STT, 2. Elina Karjalainen)
42. Hän ei ajatellut itseään, vaan rakasti yleisöään. (STT, 3. Tamara Lund)
43. Eeva teki pyyteetöntä auttamistyötä [...]. [...] Eeva ei tuonut esille itseään tai aikaansaannoksiaan, [...]. (T, 1. Eeva Äijälä)
44. Lindqvist ei kuitenkaan pitänyt itseään rockhahmona. Hän sanoi tyyliensä olevan kuin kansanlaulun melodia: yksinkertainen ja vaatimaton. (STT, 3. Anki Lindqvist)

Viimeinen esimerkki on mielenkiintoinen siinä mielessä, että siinä mainitaan suoraan vaatimattomuus, mutta se liitetään vainajaan kiertoteitse. Koska ensiksi sanotaan, ettei Lindqvist pitänyt itseään rockhahmona, jälkimmäisen virkkeen voi lukea niin, että merkitykseksi muotoutuu Lindqvistin vaatimattomuus. Virkkeen voidaan nähdä tarkoittavan myös sitä, että Lindqvist itse oli hahmona yksinkertainen ja vaatimaton kuin kansanlaulun melodia.

Huomionarvoinen on myös esimerkin 38 (vrt. esimerkki 16) vakuutus siitä, että vainaja oli jo eläessään hyvä. Tekstissä ikään kuin tuodaan ilmi nekrologin vainajaa kunnioittava ominaisuus tai ylipäänsä muisteluprosessin luonne kunnioittamisen rituaalina. Kirjoittajat tavallaan todistelevat, että vainajan hyve on ollut totta, eikä vain nekrologin vaatimaa sanahelinää. Toisaalta taustalla lienee myös ajatus siitä, että ”aika kultaa muistot”. Tekstissä rakennetaan vainajasta kuvaa hyvänä naisena, mutta mainitaan tämä myös suoraan. Marita Liekonen rinnastuuakin nekrologissaan hyvin vahvasti myyttiseen hyvään naiseen tunneherkkyytensä, empaattisuutensa ja uhrautuvaisuutensa puolesta (vrt. esimerkki 51). Toisaalta hänestä rakennetaan kuvaa myös vahvana suomalaisena naisena mainitsemalla ahkeruudesta ja siitä, että hän painosti ”tarvittaessa lääkäreitä tehostamaan hoitoa”.

Vaativuuden ja huolehtivaisuuden diskurssi asettuu osin päällekkäin uskollisuuden aladiskurssin kanssa, kuten esimerkki 41 osoittaa. Tämä johtuu siitä, että huolehtivaisuuden diskurssia tuotetaan myös hyvän ystävän representaatioilla, jotka tuottavat myös uskollisuuden diskurssia. Esimerkin 40 metafora suuresta sydäimestä mainitaan myös makrotasolla Tamara Lundin yhteydessä, kuten jo edellisessä luvussa tuli ilmi: ”Työtoverit kuvailevat laulajaa positiiviseksi diivaksi, jolla oli suuri sydän.” Näihin kahteen esimerkkiin (40 ja Lund) liittyy ilojen ja surujen mainitseminen, mikä toistuu monessa muussakin nekrologissa empatiasta kertomisen tarkoituksessa (esimerkit 46–47). Usein huolehtivaisuuden diskurssia tuotetaan ystävydestä kertomisen lisäksi mainitsemalla, että vainaja oli hyvin pidetty (esimerkit 47–48). Huolehtivaisuutta ei välttämättä mainita suoraan, vaan se tuodaan ilmi kuvailemalla vainajaa esimerkiksi hyväksi ystäväksi tai tuomalla ilmi hänen muita ominaisuuksiaan (esimerkit 45–49).

45. Hän oli todella ystävä, eikä koskaan sanonut pahaa toisesta, vaan näki kaikissa hyvää. (T, 2. Rauni Pälvimaa)
46. Summa oli avulias, antelias, myötäelävä ystävä, joka lohdutti suruissa ja iloitsi, kun asiat menivät hyvin. (STT, 2. Pirkko-Liisa Summa)
47. [...] [H]änellä oli taito elää ihmisten kanssa niin iloissa kuin suruissakin. [...] [...] Hän oli hyvin pidetty osastonhoitaja, mutta myös hyvä ystävä. (T, 1. Eeva Äijälä)
48. Hellä oli hyvin pidetty. Hän oli turvallinen ja toiset huomioonottava. (T, 1. Hellä Larsson)
49. Opiskeluaikanaamme [...] opimme tuntemaan sinut Leena [...] aina auttavana ja ihana ystävänsä sekä hoitajan alkuna. (T, 4. Leena Partanen)

Nekrologeissa toistuu myyttisen hyvän naisen kuva antajana, joka ei vaadi itselleen mitään. Eri-tyyppisen kiinnostava on syöpähoitaja Eeva Äijälän nekrologin viimeisen kappaleen alkulause, jonka mukaan ”Eeva antoi elämällään meille jotain hyvin kaunista, ainutkertaista ja arvokasta”. Tässä koko Eevan elämästä muotoutuu luovutettava lahja. Nekrologissa ei oikeastaan mainita, mitä Eeva itse olisi elämältään saanut. Nekrologi on ristiriitainen, sillä alkupuolellaan se näyttää Äijälän vahvana ja aktiivisena naisena, joka ”loi vahvan pohjan hoitotyölle”. Nekrologin loppupuolella Eeva muuttuu kuitenkin passiiviseksi auttajaksi, joka pelkästään antaa muille, elää muita

varten ja muiden kautta. Hän teki pyyteetöntä auttamistyötä, ei tuonut esille itseään, eli ihmisten kanssa niin iloissa kuin suruissa sekä vieläpä eli sukulaistensa kautta ja sai heistä voimaa.

Parissa nekrologissa naisen rooli antajana kärjistyy uhrautuvaisuudeksi:

50. Eräs entinen oppilas on todennut: ”Minulla oli sellainen musiikinopettaja, joka teki kaikkensa meidän eteemme. Minä haluan nyt vuorostani tehdä saman muille.” (HS, 4. Eija Lappalainen)
51. Potilaiden hoito oli sinulle tärkeää [...]. Oman hoitosi jätit sen sijaan taka-alalle, tiesit varmaan jo aiemmin sairautesi olevan vakavaa, mutta kävit silti työssä ja yritit selviytyä. (T, 4. Marita Liekonen)

Ensimmäisessä esimerkissä Lappalainen on paitsi uhrautunut oppilaidensa edestä kaikkensa antaen myös antanut itsestään tämän ominaisuuden eteenpäin. Näin hänestä piirtyy myyttinen hyvä nainen. Lappalaisesta kerrotaan vieläpä, että hän on valmis luopumaan elämästään, mikä entises-tään vahvistaa kuvaa myyttisestä hyvästä naisesta vaatimattomana antajana ja luopujana. Jälkim- mäisessä esimerkissä on samoin, sillä siinä uhrautuvaisuus virittyy äärimmilleen. Vainajasta ra- kentuu auttaja, joka ajattelee ensisijaisesti potilaitaan vielä kuolemansairaanaakin.

Toisinaan huolehtivaisuuden diskurssia tuotetaan rakentamalla kuvaa lempeästä opastajasta, joka innostaa ja rohkaisee muita ja on helposti lähestyttävä. Erityisen yleistä tämä on mesotasolla, jonka nekrologeissa vainajaa kuvataan harvoin suoraan pidetyksi, myötäeläväksi, ihanaksi tai aut- tavaksi. Osaltaan näin on siksi, että suuri osa mesotason nekrologeista on kirjoitettu opettajista ja professoreista.

52. Annoit paljon opastusta ja kannustusta meille työn ääreen jääneille! (T, 2. Irma Mali- nen)
53. Hänen rohkaisevan toimintansa avulla moni oppilas löysi oman ilmaisukanavansa ja mahdollisen elämänuransakin. (HS, 4. Eija Lappalainen)

54. Hän ei ollut koskaan niin kiireinen, ettei olisi ehtinyt vastata alaisensa tai väitöskirjaohjattavan konsultaatiotarpeeseen. Johtavan lääkärin ovisummeria saattoi aina soittaa [...]. (HS, 1. Terttu Arajärvi)
55. Meille hänen alaisinaan toimineille opettajille Roos-Rimpinen oli aina kannustava opastaja, joka kunnioitti työntekijöitään ja luotti heihin, antoi vapauden ja rohkaisi toteuttamaan itseään. (HS, 3. Kristiina Roos-Rimpinen)

Huolehtivaisuus saatetaan tuoda ilmi asettamalla vainaja perinteiseen naisen paikkaan kodin ja keittiön piiriin. Näin huolehtivaisuuden diskurssi vahvistuu, vaikka sinänsä vainajan perheestä ei nekrologeissa kerrota paljoakaan. Esimerkiksi vainajan rooli äitinä kuittaantuu seuraavassa nekrologissa pitkälti seuraavalla katkelmalla:

56. Siellä hän keräsi syksyisin marjat ja sienet. Mekin saimme usein nauttia Maritan leipomaa herkullista mamman marjapiirasta. Marita oli kolmen aikuisen pojan äiti ja viime kesänä hänestä tuli pienen tytön onnellinen mummu. (T, 3. Marita Widing)

Huolehtivaisuuden diskurssia vahvistaa marjapiiraan nimeäminen juuri *mamman* marjapiiraaksi. Äidin hellittelynimenä mamma tuo mieleen lempeän ja rakastavan äidin. Kun mainintaa seuraa vielä vainajan sijoittaminen äidin ja mummun rooliin, hänestä rakentuu perinteinen pullantuoksuinen äiti, joka huolehtii perheestään keräämällä itse metsästä sienet ja marjat, eli samalla hänen kerrotaan ahkeroivan perheensä hyväksi.

Huolehtivaisuuden diskurssi limittyikin paitsi uskollisuuden myös ahkeruuden diskurssiin. Esimerkiksi jo aiemmin mainittu Leena Partasen nekrologin loppukaneetti vahvistaa niin ahkeruuden tai vastuuntunnon, uskollisuuden kuin huolehtivaisuuden diskurssia: ”Toivomme, että perheesi jaksaa surunkin keskellä uskoa tulevaisuuteen ja siihen, että sinä edelleen olet läsnä huolehtimassa omistasi.” Vainaja säilyy huolehtivana äitinä ja vaimona vielä kuolemassaankin.

Huolehtivaisuuden diskurssia tuotetaan nekrologissa aina, kun vainaja asetetaan äidin rooliin – silloinkin, kun vainajan omasta perheestä mainitaan vain hyvin lyhyesti. Vainajan oma perhe tuo-

daan esiin noin puolessa aineistoni nekrologeista, mikä on mielestäni yllättävä ja huomionarvoinen seikka, kun ajatellaan essentialistisia käsityksiä naiseudesta ja toisaalta myös muita tutkimustuloksia.

Jenni Linturin (2007, 128) kuolinilmoituksia tarkastelevassa pro gradussa naiset esitettiin stereotyyppisesti sydämellisinä äiteinä perheessä. Virve Marttinen puolestaan havaitsi pro gradussaan, että vielä 1970-luvulla naisia tituleerattiin nekrologeissa usein rouviksi. Marttinen pani merkille myös, että naisista saatettiin tehdä nekrologeja sillä perusteella, että he olivat tunnettujen henkilöiden äitejä, mutta vastaavaa kriteeriä ei käytetty miehistä. (Marttinen 1997, 68 ja 71.)

Sanne-Mari Laaksonen (2014) puolestaan havaitsi pro gradussaan, että yli 65-vuotiaat naiset esitettiin Turun Sanomissa (TS) ja Helsingin Sanomissa (HS) perheen tai puolison kautta. Laaksonen yli 65-vuotiaiden esittämiseen keskittyneessä aineistossa oli mukana myös nekrologeja, tosin vain vähän, eli 16 kappaletta, mikä tekee alle kymmenesosan koko aineistosta. Lisäksi naisia käsitteleviä nekrologeja oli mukana vain neljä, joista vain kolme oli suomalaisia naisia. Nekrologeja ja etenkin naisia käsitteleviä nekrologeja on Laaksosen aineistossa niin vähän, ettei niiden perusteella voi tehdä yleistyksiä nekrologeista. Silti Laaksonen huomauttaa, että vielä 2000-luvulla naisista ja miehistä kirjoitetaan nekrologeja eri tavalla pohjaten väittämään, että perhe on hallitsevassa asemassa naisvainajien nekrologeissa toisin kuin miesvainajien muistokirjoituksissa (emt., 55). Oma havaintoni 23 naisvainajan muistokirjoituksesta on päinvastainen, joskin myös oma aineistoni on liian suppea yleistysten tekemiseen. Silti oma aineistoni käsittää lähes kuusi kertaa enemmän naisia käsitteleviä nekrologeja verrattuna Laaksosen aineistoon. Laaksosen huomio siitä, että yli 65-vuotiaat naiset esitettiin TS:ssa ja HS:ssa perheen tai puolison kautta, on kuitenkin mielenkiintoinen ja Laaksosen koko aineiston perusteella yleistettävissä oleva havainto.

Perhe on havaittu tärkeäksi tekijäksi nekrologeissa myös ulkomailla. Mosesin ja Marellin (2004, 129) mukaan elämää New York Timesin muistokirjoituksissa edustaa etenkin perhe, joka mainittiin kaikissa kaksikon läpi käymissä nekrologeissa. Aineistossa oli niin journalistien kuin läheisten kirjoittamia nekrologeja. Laajimmin perhe määriteltiin läheisten kirjoittamissa teksteissä: niissä kävi selväksi, että sukulaisuussuhteet ja vainajan paikka rakastavassa perheessä ovat kriittisiä ja tärkeitä arvioitaessa elämää.

Tätä taustaa vasten tuntuu yllättävältä, että omassa aineistossani äitiys ja perhe jäävät taka-alalle, vaikka vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssi erottuukin selvästi. Noin puolessa aineistoni nekrologeista vainajan oma perhe tai vähintään lapset jäävät kokonaan mainitsematta. Tosin makrotasolla lasten puuttuminen on myös odotuksenmukaista, sillä ilmiönaisten nekrologit keskittyvät muita tasoja vielä huomattavasti tarkemmin vainajan saavutuksiin ja uraan. Osaltaan mainitsematta jättäminen liittyy siihen, että vainajalla ei ole lapsia. Näin on esimerkiksi Eira Pounun ja Mirjam Helinin nekrologeissa. Lapset saatetaan jättää pois kuitenkin myös sellaisessa nekrologissa, jossa vainajalla on ollut lapsia. Näin käy ainakin Terttu Arajärven, Mona-Lisa Pursiaisen, Elina Karjalaisen ja Kyllikki Virolaisen nekrologeissa. (Wikipedia 2014a, b, d & g, Hs.fi/muistot 2014a, Kansainvälinen Mirjam Helin -laulukilpailu 2014.) Tieto lapsista on saatavilla vain nimekkäistä vainajista, eikä se ole laajemmin oleellinen työni kannalta, mutta on silti kiinnostava huomata, että vainajan omien lasten puuttuminen nekrologista ei liity pelkästään lasten aktuaaliseen puuttumiseen vainajan elämästä.

Vaikka vainajan omia lapsia ei edellä luetelluissa nekrologeissa mainita, niissäkin tuotetaan vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssia. Terttu Arajärvestä kerrotaan, että hän puolusti lastenpsykiatriaa ”kuin tiikeriemo pentujaan”. Lisäksi hänen tavoitteekseen kerrotaan ”lapsen mielen ja tunteiden ymmärtäminen, jota voi nimittää myös rakkaudeksi lasta kohtaan”. Katkelmissa Arajärvi on selvästi äidin roolissa, vaikka hänen omista lapsistaan tai aviomiehestään ei nekrologissa erikseen kerrota.

Elina Karjalaisen nekrologia siteerasin jo aiemmin empaattisuuteen viitaten. Lisäksi nekrologi toteaa jo otsikossa, että Karjalainen oli ”Uppo-Nallen rakastettu äiti” asettaen hänet äidin rooliin tuottaen samalla puheena olevaa diskurssia. Mona-Lisa Pursiaisen (ks. s. 85) ja Kyllikki Virolaisen nekrologeissa kyseistä diskurssia tuotetaan asettamalla vainajat vaimon rooliin, vaikka äidin rooli jääkin rakentamatta.

Kyllikki Virolainen esitetään nekrologissaan pitkälti miehensä Johannes Virolaisen kautta. Heti nekrologin aluksi kerrotaan, että ”Virolainen muistetaan erityisesti aikanaan kansaa kohauttaneesta avioliitostaan valtioneuvos Johannes Virolaisen kanssa”. Suhde valtioneuvokseen on siis

motiivi nekrologin kirjoittamiselle, sillä Kyllikki Virolaisesta tuli ilmiö nimenomaan miehensä kautta. Nekrologin lopussa mainitaan vielä erikseen, että Kyllikki Virolainen teki surutyötä Johannes Virolaisen kuoltua kirjoittamalla kirjan, kuten aiemmin jo mainitsin. Kyllikki Virolainen pysyy siis nekrologissa pitkälti vaimon roolissa, joka korostuu surutyöstä mainittaessa. Nekrologiin rakentuu vahvaho huolehtivaisuuden diskurssi, vaikka sitä ei tällä kertaa rakennetakaan ominaisuuksien luonnehdinnalla, vaan tuomalla ilmi Virolaisten keskinäinen vahva suhde.

Sen sijaan lapsettomien Eira Paunun ja Mirjam Helinin nekrologeissa ei vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssia synny yhtä selkeästi kuin muissa nekrologeissa. Viitteitä diskursista silti näissäkkin nekrologeissa on. Eira Paunulla oli suvun nuorille naisille selkeä ohje (”ensin oma ammatti ja sitten vasta naimisiin”), joka voidaan löyhästi nähdä osana huolehtivaisuuden diskurssia. Häntä ei kuitenkaan kuvailla samalla tavalla empaattiseksi ja ”iloja ja suruja” kuuntelevaksi kuin valtaosaa muita aineistoni naisia. Mirjam Helinistä puolestaan kerrotaan, että hän eli kaikissa kilpailuissa mukana täysin sydämin, ja liitetään sitä kautta löyhästi huolehtivaisuuden diskurssiin. Täysin sydämin eläminen on osa sitä samaa tunneherkkyyttä, joka ”alkuperäiseen naisolemukseen” vanhastaan on liitetty. Lisäksi nekrologissa todetaan sitaatin yhteydessä, että Mirjam Helin hymyili ”kaunista, valoisaa hymyään”, mikä niin ikään voidaan löyhästi nähdä merkinä empaattisuudesta tai huolehtivaisuudesta. Tämä on aineistoni ainoa ulkomuotoon liittyvä viittaus ja nivoutuu selvästi ”alkuperäiseen naisolemukseen” rakastavasta ja hellästä äidistä tai vaimosta. Lisäksi nekrologi kertoo Helinin valinneen rakkauden puolisoon kansainvälisen uran sijasta (ks. s. 87). Silti Paunun ja Helinin nekrologit kytkeytyvät vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssiin vain löyhästi ja niissä on nähtävissä vain kaikuja muissa nekrologeissa vahvasti rakentuvasta diskurssista.

On huomattava, että aineistossani on myös nekrologi, jossa lapseton nainen halutaan selkeästi asettaa äidin rooliin lapsettomuudesta huolimatta. Mesotasolla Eija Lappalaisen nekrologissa todetaan: ”Sukulaisten ja ystävien lapset olivat Eijalle hyvin tärkeitä; omia lapsia hänellä ei ollut.” Vähän vastaavalta vaikuttaa katkelma Eeva Äijälän nekrologissa. Vaikka Äijälää ei luonnehdita nekrologissa suoraan lapsettomaksi, hänen perhettään, mahdollista aviomiestä tai lapsia, ei mainita lainkaan, vaan puhutaan sen sijaan sukulaisista: ”Sukulaiset olivat Eevalle tärkeitä ja läheisiä. Hän eli myös heidän kauttaan ja sai heistä voimaa.” Sukulaiset asetetaan Äijälän nekrologissa

ikään kuin perheen tai lasten tilalle. Vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssi on muutenkin molempien naisten nekrologeissa vahva, kuten jo aiemmista esimerkeistä voi päätellä. Molemmat esitetään ennen kaikkea rohkaisevina, lempeinä opastajina.

Mielenkiintoinen yksityiskohta aineistossani on kesämökin tai kesäpaikan mainitseminen useassa nekrologissa. Kesäpaikka mainitaan kaikkiaan viidessä tekstissä, joista kolme on mesotason ja kaksi mikrotason nekrologeja. Kesäpaikka mainitaan siis yli viidenneksessä aineistoni nekrologeista.

Luen tämän huomion vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssiin, sillä tila merkityksellistetään feminiinisenä (Gordon 2002, 49). Lisäksi kesäpaikka on selkeästi maaseutu- tai luontovastine arkielämälle kaupungissa, ja naiseus on vanhastaan liitetty luontoon myyttisen luontoäitiyden tai Äiti Maan kautta (ks. esim. Käsikirja sukupuoleen 2010). Toisaalta kesäpaikkaan liittyy usein kaipuu menneisyyteen, nostalgia, ja samalla vaatimattomat olot. Näin kesäpaikan voi aineistossani nähdä edustavan vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssia.

Anni Vilkkö (2007, 22–23) muotoilee, että nostalgiassa haikaillaan aikaa, jonka rytmi ja tavat vastustavat nykyajan järjestystä ja joka katkaisee hetkeksi modernin aikapaikallisuuden pakot. Hän huomauttaa, että Suomi on kesämökkeilyn johtava maa ja kesämökki edustaa edellä kuvattua aikapoimua. Mökin olemukseen kuuluu tuottaa ero palkkatyöhön ja sen pakkotahtisuuteen. Vilkkö lisää, että mökillä voidaan kokea myös riippumattomuuden tunnetta, sillä useimmiten alkeellisemmissä oloissa on muitakin energianlähteitä kuin sähkö. Toisaalta Vilkkö muistuttaa, että mökkiin voidaan pysyvänä paikkana luoda jatkumollinen suhde, joka modernisaatiossa on yhä vaikeampi saavuttaa. Tuula Gordonin (2002, 48) mukaan taas rakennukset ja luonto edustavat naisen representaatioita, vaikka niiden symboliikka ei kokonaan olekaan yhteinen. Myös Gordon muistuttaa rakennusten ja luonnon pysyvyydestä.

Tätä taustaa vasten kesäpaikkojen mainitsemisen nekrologeissa voi nähdä feminiinisenä piirteenä sekä vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssia tuottavana. Kesämökit edustavat nekrologeissa feminiinistä pysyvyyttä, pysähtyneisyyttä ja menneisyyttä. Kesämökillä nainen ikään

kuin palaa ”alkuperäiseen tilaansa”, luontoon, ja ”omalle paikalleen” menneisyyteen kodin piiriin, joskin nyt kyseessä on kesämökkinä kakkoskoti. Mökillä nainen saa huolehtia päivän askareista nostalgian siivittämänä.

Onkin kiintoisaa, että mökki nousee nekrologeissa esiin, mutta koti ei, kuten aiemmin tuli ilmi (ks. s. 88–89). Mökki tuo mieleen arkiset askareet, mutta nostalgisessa mielessä. Mökillä puuhastelu tarkoittaa positiivisia puhdetöitä, kun taas kotona puuhastelu voi saada myös negatiivisen kaiun. Kotona ollaan lähempänä palkkatyötä ja kodinhoito kuuluu ihmisen, vanhastaan naisen, velvollisuuksiin. Itse asiassa kotona ei puuhastella, vaan tehdään kotitöitä. Moni nainen sanoo aloittavansa toisen työpäivän saavuttuaan palkkatyöstään kotiin. Jos nekrologeissa korostuisivat kotityöt, naisten elämä näyttäytyisi alituisena raatamisena, mutta mökki palauttaa naisen puuhastelemaan positiivisessa mielessä. Näin ajatellen mökkien korostumisen voi nähdä liittyvän myös vahvan ja ahkeran diskurssiin. Mökillä askareet hoituvat kuitenkin alkeellisemmissä oloissa ja lähellä luontoa. Voidaan siis tulkita, että näiden nekrologien mukaan nainen on onnellisin ”alkuperäisessä tilassaan” luonnossa ja ”omalla paikallaan” kotoisten puhdetöiden piirissä. Näin vahvistuu etenkin vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssi.

57. [H]än oli onnellisin voidessaan olla Padasjoen kesähuvilalla perheensä parissa. (HS, 4. Anu Pylkkänen)
58. Marita viihtyi loma-aikoinaan perheen kesäpaikassa Keski-Suomessa. (T, 3. Marita Widing)
59. Oma kesämökki oli sinulle tärkeä hengähdyspaikka ja myös jokakesäiset retket sisaren mökille Vaasan saaristoon olivat perinne, josta työkaveritkin tiesivät. (T, 2. Irma Malinen)
60. Hänen ”mansikkapaikkansa” oli rantatontti Paraisilla. (HS, 2. Pirkko-Liisa Summa)
61. [T]oiveena oli elää puolisonsa ja Niki-koiransa kanssa kesäisin saareissa puutarhaa hoidellen [...]. (HS, 3. Kristiina Roos-Rimpinen)

Kahdessa esimerkissä mainitaan perhe, joka entisestään vahvistaa puheena olevaa diskurssia ja naisen ”alkuperäistä” paikkaa kakkoskodissa. Erityisen vahvana tämä näyttäytyy esimerkissä 57, jossa mainitaan, että vainaja oli onnellisin juuri kesähuvilalla perheensä parissa. Kolmessa

muussa esimerkissä korostuu naisen paluu ”alkuperäiseen” tilaansa luontoon puhuttaessa saaristosta, mansikkapaikasta ja puutarhasta (esimerkit 59–61). Esimerkissä 59 on kiinnostavaa, että kesämökin omistaminen korostuu: tekstissä tuodaan selkeästi ilmi, kenen omistuksessa mikäkin mökki on. Tämä nivoutuu edellä kuvattuun tarpeeseen luoda jatkuvaa suhdetta pysyviin paikkoihin modernisaation keskellä. Toisaalta kesämökin omistaminen on merkki varallisuudesta ja menestymisestä. Lisäksi kesämökki takaa sieltä havitellun vapauden täysimääräisesti vain, jos mökki on oma.

Lopulta näyttää siltä, että vaikka vainajan oma perhe jää nekrologeissa taka-alalle, nainen ei silti pääse irti ”alkuperäisestä” roolistaan hoivaajana, joka vähintään säteilee kaikkiin, myös lapsettomien naisten nekrologeihin. Kiinnostava kysymys on, mistä naisten omien perheiden vähäinen edustus nekrologeissa johtuu. Osin syynä ovat varmasti nekrologien kirjoittajat, jotka ovat lähinnä työtovereita, kurssitovereita tai toimittajia. Toisaalta työura hallitsee nekrologeja yleisesti, ja naisten ura on siirtynyt kotoa palkkatyöhön: enää naisvainajia ei tituleerata rouviksi eikä heidän saavutuksiaan eritellä kodin piirissä, koska heillä on olemassa ura kodin ulkopuolella. Tästä huolimatta naiset asetetaan nekrologeissa herkästi hoivaajiksi, auttajiksi ja antajiksi. Feministisen tutkimuksen ”alkuperäisen naisolemuksen” purkamisen prosessi näyttää siis olevan vielä pahasti kesken.

7.5 Diskurssit III ja IV: Positiivinen ja persoonallinen

Aineistoni kolmanneksi vahvin diskurssi on positiivisuuden diskurssi. Hieman sitä heikompi on persoonallisuuden diskurssi. Molemmat diskurssit näkyvät nekrologeissa vainajien luonteenlaaduna tai heidän toiminnassaan. Käsittelen positiivisuuden ja persoonallisuuden diskurssit samassa luvussa, koska ne asettuvat aineistossa paljolti päällekkäin. Niin on useimmiten arjessammekin: värikäs persoonallisuus on usein juuri porukan suulas vitsinkertoja. Kaikilta osin positiivisuus ja persoonallisuus eivät kuitenkaan limity aineistossani, joten ne on diskursseina erotettava toisistaan.

Positiivisuus yhdistää aineistosta kumpuavaa, vainajiin liitettyä elämänmyönteisyyttä ja iloisuutta. Erotuksena niin sanotulle julkiselle ja kuplivalle ilolle nekrologeissa esiintyy paljon myös

hiljaista ja vaatimatonta iloisuutta, joka liittyy pikemminkin nöyrän ja askeettisen ilon akselille ja siten niin sanotun ”alkuperäiseen naiseuden” lempeyteen ja kiltteyteen.

Toisen puheena olevan diskurssin olen nimennyt persoonalliseksi, koska kyseinen sana kiteyttää hyvin sellaisen luonteenlaadun, jossa on viehätysvoimaa ja joka jää ihmisten mieliin. Persoonallinen henkilö on useimmiten hyvä puhumaan ja esiintymään, ja hän nousee jollakin tavalla esiin muiden joukosta. Persoonallisuus voi liittyä myös rohkeuteen, mutta tavallisesti silloinkin persoonalliseksi mielletty henkilö on hyvä suustaan. Usein tätä toisista erottumisen ominaisuutta kutsutaan arkipuheessa persoonallisuudeksi yksilöllisyyden tai omaperäisyyden merkityksessä. Useimmiten sanaa käytetään positiivisessa mielessä niin, että se sisältää viittauksen viehätysvoimaan, mutta ensisijaisesti sana viittaa omaleimaisuuteen, joka voi toki olla myös negatiivinen ominaisuus. Nekrologeissa sanaa käytetään kuitenkin selvästi positiivisessa mielessä.

Puheena olevat diskurssit esiintyvät aineistoni kaikilla tasoilla, mutta ovat vahvimpia mikrotasolla puurtajanaisten joukossa. Diskurssit erottuvat aineistostani selvästi, vaikka ovatkin paljon heikompia verrattuna työn sekä vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskursseihin, joiden kanssa ne asettuvat osin päällekkäin. Täsmällisemmin työn aladiskursseista osittain päällekkäisiä ovat vahvan ja ahkeran sekä uskollisuuden diskurssit.

Aluksi on todettava, että positiivinen mielenlaatu ominaisuutena luetaan varmasti yleisesti ottaen ihmisen eduksi. Myös jo aiemmin mainitut Mosesin ja Marelli (2013, 128) huomasivat, että muun muassa lämpö ja huumori olivat arvostettuja läheisten kirjoittamissa nekrologeissa. Persoonallisiksi tai värikkäiksi miellettyillä ihmisillä taas on huomioarvoa, koska he jäävät ihmisten mieliin. Useimmiten he osaavat ottaa yleisönsä. Samalla he nousevat muiden joukosta esiin ja ansaitsevat huomioarvonsa ikään kuin journalismin periaatteiden pohjalta. He ovat yksinkertaisesti kiinnostavia ja kiinnostavaa heissä on juuri heidän niin sanottu persoonallisuutensa, joka tuodaan nekrologeissa ilmi. Positiivisuus ja persoonallisuus puolustavat siis ominaisuuksina yleisesti ottaen paikkaansa huomionarvoisina seikkoina vainajan muistoksi ja kunnioitukseksi kirjoitettavissa nekrologeissa.

Suomalaisessa perinteessä liikaa iloisuutta on kuitenkin katsottu karsaastikin. Seppo Knuuttilan (2005, 24) mukaan yhä vaikuttavan puritaanikristillisen talonpoikaisetiikan näkökulmasta mies voi elää hyvän elämän nauramatta koskaan. Knuuttila huomauttaa, että hyvin nauravaista miestä pidetään epärehellisenä tai vähämielisenä. Suomessa turhaa nauraminen on myös luettu synniksi, ja vanhoissa sananparsissa korostuu pikemminkin itku. Toisaalta sananparsissa kiitetään myös iloisuutta, sillä ”Jumala rakastaa iloista ihmistä, iloista antajaa ja eritoten vähästä iloitsevaa”. Knuuttilan mukaan nauru viittaakin huonoon ja nautinnolliseen elämään, mutta ilo sen sijaan hyvään ja askeettiseen elämään. Nöyrässä muodossaan ilo siis liittyy luterilaiseen vaatimattomuuteen ja hurskauteen.

Kuten Knuuttilan sanoista käy ilmi, nauraminen on erityisen sopimatonta miehelle. Vanhan sananparren mukaan ”mies tulee räkänokastakin, muttei tyhjännaurajasta”. Tätä kautta nauraminen näyttäytyy feminiinisenä ominaisuutena. Ilo ja positiivisuus voidaan nähdä feminiinisinä myös naisen perinteisten roolien kautta: positiivisuus liittyy lempeään äitiyteen ja tunneherkkään empaattisuuteen. Sitä vastoin isän perinteinen rooli on ennen kaikkea vahva ja ankara ja kuten edellä kävi ilmi, miehelle on nähty sopivan paremmin vakavuuden, joka tekee hänestä luotettavan. Historian suurmiehistä on maalattu vakavia kuvia, sillä liika hymyily ei sovi uskottavalle johtajalle. Patriarkaalisessa dikotomia-ajattelussa nauru edustaa tunnetta eli naiseutta ja vakavuus järkeä, joka liitetään mieheen.

Iloisuus liittyy naiseuteen myös stereotyyppien kautta. Mainoksissa ja missikisoissa olemme tottuneet näkemään hymyileviä, iloisia naisia. Kaikkein stereotyyppisimmässä kuvassa nainen hymyilee huulet punattuina. Nainen on iloinen ja kepeä, ehkä jopa typerä tai naiivi tyttö tai lempeä ja hymyilevä nainen verrattuna vakavaan ja vastuuta kantavaan mieheen.

Positiivisuus tuodaan ilmi kaikkiaan yhdeksässä nekrologissa, eli lähes puolessa kaikista nekrologeista. Samoin on persoonallisuuden diskurssin laita, joskin muutamissa nekrologeissa persoonallisuuden diskurssi näkyy varsin heikkona. Lähes kaikissa tapauksissa positiivisuus kerrotaan suoraan adjektiivein, joilla kuvaillaan vainajaa. Persoonallisuuden diskurssia taas rakennetaan etenkin tuomalla ilmi vainajan puhujantaitoja. Positiivisuus näkyy kaikissa seuraavissa esimerkeissä selvästi, mutta persoonallisuus vain lähes kaikissa (esimerkit 62–67) ja osassa varsin heikkona.

62. Arajärvi oli luonteeltaan seurallinen ja valoisa, erinomainen tarinankertoja ja itseoikeutetusti seurueen keskipiste. (HS, 1. Terttu Arajärvi)
63. Kurssitoverina opimme tuntemaan sinut varsinaisena ilopillerinä ja hauskana sanavalmiina ”vitsinkertojana”. (T, 3. Leena Pohjola)
64. [M]uistoissani olet tosi energisenä, iloisena eläkkeelle jääneenä työkaverina. Kanssasi oli helppo jutustella [...]. (T, 2. Irma Malinen)
65. Summa oli avulias, antelias, myötäelävä ystävä, joka lohdutti suruissa ja iloitsi, kun asiat menivät hyvin. Hän oli myös rohkea ja värikäs persoonallisuus, joka jäi ihmisten mieliin. (HS, 3. Pirkko-Liisa Summa)
66. Hänen elämänmyönteisyytensä, viisautensa, energisyytensä ja lämpönsä loivat poikkeuksellista yhteishenkeä joukkoomme. (HS, 4. Eija Lappalainen)
67. Työtoverit kuvailevat laulajaa positiiviseksi diivaksi, jolla oli suuri sydän. (STT, 3. Tamara Lund)
68. Opiskeluaikanamme [...] opimme tuntemaan sinut Leena iloisena ja hymyilevänä sekä aina auttavana ja ihanana ystävänä. [...] [...] [...]

Sinä olit iloinen ja opastava pelikaveri. Osasit kannustaa surkeidenkin väylien kohdalla ja löysit aina jotakin positiivista. (T, 4. Leena Partanen)
69. Optimistisuus ja halu oppia uutta olivat Hellälle ominaisia. (T, 1. Hellä Larsson)

Positiivisuuden ja persoonallisuuden diskurssien päällekkäisyys näkyy erityisen hyvin esimerkeistä 62 ja 63. Arajärveä luonnehditaan tarinankertojaksi ja Pohjolaa vitsinkertojaksi. Arajärvestä myös tuodaan suoraan ilmi hänen persoonansa huomioarvo: hän oli itseoikeutetusti seurueen keskipiste. Sana *itseoikeutetusti* vahvistaa persoonallisuuden diskurssia, sillä se kertoo Arajärven keränneen huomiota sisäsyntyisesti ja luontojaan ilman erityistä ponnistelua ja tavallaan voimatta itsellensä mitään. Pohjolan nekrologissa persoonallisuuden diskurssi puolestaan vahvistuu, kun mainitaan Pohjolan sanavalmiudesta. Tavallisesti sanavalmius liittyy nimenomaan rohkeaan esilläoloon, johon persoonallisuuden diskurssin liitän. Sekä Pohjola että Arajärvi esitetään myös positiivisina. Pohjola on suorastaan ilopilleri, ja Arajärvikin valoisaksi mainittu.

Heikkona persoonallisuuden diskurssi näkyy esimerkeissä 64 ja 66–67. Ensin mainitussa positiivisuus yhdistyy ”jutustelutaitoon”, vaikkakaan Irma Malista ei nimetä suorastaan tarinankertojaksi, eikä hänestä nekrologissa rakennu samanlaista esiintyjän kuvaa kuin Pohjolasta ja etenkin Arajärvestä. Samalla tavalla esimerkissä 66 Eija Lappalainen näytetään ryhmästä erottuvana henkilönä, vaikka häntäkään ei esitetä aivan esiintyjänä. Lappalaisen kuitenkin kerrotaan luoneen poikkeuksellista yhteishenkeä opiskeluporukan joukkoon ja sikäli hänet näytetään selkeästi muista erottuvana henkilönä, joka on vaikuttanut ryhmään voimakkaasti. Siten Lappalaisenkin nekrologissa voi nähdä heikon persoonallisuuden diskurssin.

Esimerkissä 67 persoonallisuuden diskurssi näyttäytyy niin ikään heikkona oikeastaan pelkästään nimityksen *diiva* kautta. Nimitys on luettava persoonallisuuden diskurssiin, vaikka hieman ristiriitaisesti tähän ominaisuuteen yhdistetään nekrologissa suuri sydän ja muiden kuunteleminen. Palvotun laulajattaren lisäksihän diiva tarkoittaa suurieleisesti oikuttelevaa ihmistä (MOT Kieli-toimiston sanakirja 2012). Diiva on kuitenkin esiintyjä, ja palvotun sellaisen merkityksessä ehdottomasti osa hahmottelemaani persoonallisuuden diskurssia.

Esimerkeissä 65–68 rakennetaan lisäksi huolehtivaisuuden diskurssia. Ne liittävät vainajiin vanhaan naiseen liitettyjä tunneherkkiä ominaisuuksia. Lisäksi esimerkeissä 65–68 vahvistuu uskollisuuden diskurssi ystävärepresentaatioiden kautta. Myös esimerkin 64 voi nähdä löyhästi osana huolehtivaisuuden diskurssia, sillä Irma Malisesta rakennetaan kuva helposti lähestyttävänä ihmisenä, mikä yhdistyy lempeyteen.

Esimerkkien 68–69 nekrologeihin ei rakennu persoonallisuuden diskurssia, vaan niissä positiivisuus näyttäytyy pikemminkin askeettisena ilona. Etenkin esimerkissä 68 positiivisuus on hyvyttä ja lempeyttä, jotka vahvistavat vaatimattomuuden ja huolehtivaisuuden diskurssia. Esimerkin 69 halun oppia uutta laskin aiemmin työn aladiskursseista vahvan ja ahkeran diskurssiin viittauksena rohkeudesta (ks. s. 78). Myös esimerkeistä 64 ja 66 käy ilmi puheena olevien diskursien osittainen päällekkäisyys vahvan ja ahkeran diskurssin kanssa. Niissä mainitaan energisyys, joka viittaa vahvuuteen ja jaksamiseen.

Vain kahdessa nekrologissa positiivisuus esitetään toisin, eli muutoin ilmaistuna kuin liittämällä vainajaan suoraan positiivisia ominaisuuksia.

70. Elämäsi oli sattumuksia täynnä, me kaikki työtoverit muistellemme usein kertomiasi tarinoita, jollaisia voi sattua vain sinulle. Jostakin syystä kaikki muistot ovat iloisia ja nauru raikaa niistä puhuessamme. (T, 4. Marita Liekonen)
71. Tyypillistä hänen työnsä oli perusteellinen paneutuminen, opiskelijoita arvostava asenne ja kurssien positiivinen ilmapiiri. (T, 3. Kristiina Roos-Rimpinen)

Myös esimerkissä 70 persoonallisuuden ja positiivisuuden diskurssit limittyvät. Taas mainitaan vainajan kertomat tarinat, vaikka tällä kertaa toiminnan kautta, ei suoraan adjektiivilla (vrt. esimerkit 62–63). Arajärven ja Pohjolan lailla Marita Liekonenkin kuitenkin asettuu tarinankertojan positioon. Myös hänestä rakentuu kuva sanavalmiina vitsinkertojana. Persoonallisuuden diskurssi vahvistuu, kun mainitaan vainajan omalaatuisista sattumuksista. Hänet erotetaan muista persoonalliseksi henkilöksi, jolle sattuu ja tapahtuu ja jolla on sana hallussa. Samalla Liekonen näyttäytyy positiivisuutta levittävänä hahmona.

Kristiina Roos-Rimpisen positiivisuus esimerkissä 71 taas tulee ilmi työn kautta. Kurssien positiivinen ilmapiiri luetaan hänen työnsä ansioksi ja samalla hänkin näyttäytyy positiivisuutta levittävänä henkilönä. Lisäksi toisaalla nekrologissa mainitaan vainajasta suoraan, että hän oli aikuisten opettajana ”innostunut ja innostava”, mikä niin ikään vahvistaa positiivisuuden diskurssia. Persoonallisuuden diskurssia Roos-Rimpisen nekrologiin ei rakennu, vaan positiivisuuden diskurssi asettuu päällekkäin pikemminkin vaatimattoman ja huolehtivaisen diskurssin kanssa. Roos-Rimpisestä muodostuu kuva kannustavana opastajana, mikä muuten mainitaan nekrologissa myös suoraan: ”Meille hänen alaisinaan toimineille opettajille Roos-Rimpinen oli aina kannustava opastaja [...]”

Personallisuuden diskurssi tulee ilmi vain muutamassa nekrologissa ilman positiivisuuden diskurssia.

72. 1980-luvulla Vironperän persoonallinen pariskunta nousi kuitenkin melkoiseen kansansuosi-
oon. (STT, 1. Kyllikki Virolainen)

73. Laaksonen osasi nauttia julkisuudesta. Myös se oli osa hänen värikästä identiteettiään. Tiedotusvälineet seurasivatkin kiinnostuneina originellin museonjohtajan ylläpitämää vilkasta näytelytoimintaa. (HS, 2. Aune Laaksonen)
74. Angervo oli mustan ja satiirisen huumorin ystävä ja hyvien juhlien järjestäjä. Syntymäpäiviä vietettiin kelkkamäessä tai järjestämällä tanssiaiset. (HS, 3. Satu Angervo)

Esimerkeissä 72–73 persoonallisuuden diskurssi liittyy julkisuuteen. Näin kyseinen diskurssi vahvistuu jo esilläolon kautta ja jälkimmäisessä jopa korostetaan, että vainaja nimenomaan nautti julkisuudesta. Molemmissa esimerkeissä tuodaan suoraan ilmi myös vainajien omalaatuisuus. Aune Laaksosta kutsutaan suoraan originelliksi, ja Kyllikki Virolaisen nekrologissa termiä *persoonallinen* käytetään selvästi ainutlaatuisen tai yksilöllisen merkityksessä. Tosin esimerkissä 72 Virolainen luetaan miehensä osaksi, kuten kyseisessä nekrologissa pitkälti muutenkin, kuten jo aiemmin tuli ilmi.

Virolaisesimerkissä näkyy myös persoonallisuuden diskurssin taipumus liittyä jollakin tapaa yleisön viihdyttämiseen, johon sanan positiivinen sävy tavallaan punoutuu. Säilyttääkseen positiivisen kaikkensa *persoonallisen* merkitykseen on sisällyttävä viehätysvoimaa, joka taas edellyttää, että persoonallisen henkilön seurassa viihdytään. Persoonallisuuden diskurssiin lukeutuvan nekrologin vainaja on usein suosittu joko pienemmän tai suuremman piirin sisällä. Aiemmissa esimerkeissä on mainittu pienen piirin viihdyttämisestä tarinoilla, mutta Virolaiset nousivat suoraan kansansuosioon, eli nauttivat näin hyvin suuren yleisön suosiota.

Virolaisten kohdalla positiivisuus tai hauskuus sidotaan kiinnostavasti maalaisuuteen tai synnyinseutuun ja murteeseen. Esimerkissä mainitaan Vironperä, eli pariskunnan kotitalo, jonka Johannes Virolainen nimesi lapsuutensa karjalaisen uimapaikan mukaan (Yle Helsinki 2014). Maininnan kautta viitataan siis tavallaan samalla Karjalaan ja karjalan murteeseen, josta moni etenkin Johannes Virolaisen muistaa. Heti esimerkkiä seuraavassa virkkeessä mainitaan, että ”pariskunta inspiroi myös tv:n sketsiviihteen tekijöitä”, mikä monen muistissa kietoutuu etenkin Johannes Virolaisen karjalan murteen ympärille, sillä Kyllikki Virolainenhan oli kotoisin Päijät-Hämeestä Asikkalasta hämäläismurteiden alueelta (Wikipedia 2014d). Karjalan murteessa on vahva positiivinen leima. Moni mieltää karjalaiset stereotyyppien kautta positiivisiksi ja hyviksi puhujiksi.

Usean korvaan karjalan murre kuulostaa leppoisalta ja hauskalta. Näin ajatellen esimerkkiin 72 rakentuu oikeastaan hyvin löyhästi myös positiivisuuden diskurssi, joka tosin avautuu vain niille, jotka muistavat Johannes ja Kyllikki Virolaisen sketsiviihteestä tai mediasta ja televisiosta yleensä.

Esimerkeissä 73 ja edellä 65 käytetään vainajasta adjektiivia *värikäs*. Usein arkipuheessa persoonallisuus ja värikkyys käsitetään toistensa synonyymeiksi. Onhan värikkyyskin jotain, mikä jää ihmisten mieliin, kuten esimerkissä 65 suoraankin todetaan. Näin kyseinen adjektiivi vahvistaa persoonallisuuden diskurssia.

Myös esimerkki 74 lukeutuu löyhästi persoonallisuuden diskurssiin. Vaikka Satu Angervoa ei mainita tarinankertojaksi tai huomion keskipisteeksi, hyväksi juhlien järjestäjäksi luonnehtiminen asettuu jokseenkin samalle akselille kuin yleisön viihdyttäminen, joka tavallisemmin liittyy persoonallisuuden diskurssiin puhelahjojen muodossa. Angervon omalaatuisuus tuodaan ilmi juhlien kautta, joista mainitaan vieläpä esimerkkejä. Selvästikin Angervo on erottunut muista ihmisistä vähintäänkin ainutlaatuisten juhliensa avulla. Toisaalta myös Angervon huumorintajusta kerrotaan yksityiskohtia, jotka vahvistavat persoonallisuuden diskurssia sekä samalla löyhästi myös positiivisuuden diskurssia. Hänen huumorintajunsa esitetään jokseenkin epätavallisena. Koska Angervo oli nimenomaan mustan ja satiirisen huumorin ystävä, positiivisuuden diskurssi ei rakennu tekstiin yhtä vahvana kuin valoisuuden ja elämänmyönteisyyden kautta tuotetussa positiivisuudessa, vaan jää suorastaan heikoksi.

8. LOPUKSI

Johdantoluvussa asetin työlleni kaksi päätutkimuskysymystä, joista ensimmäisessä kysyin, miten STT:n, Helsingin Sanomien (HS) ja Tehy-lehden nekrologit representoivat suomalaisen naisen. Aineistoni keräsin edellä mainituista medioista, koska halusin löytää mahdollisimman rikkaita narratiiveja suomalaisen naisen elämästä. Sosiaalitieteitä lainaten pyrin kokoamaan narratiiveja makro-, meso- ja mikrotasolta, joita STT ja HS ja Tehy edustivat tässä järjestyksessä. Rajasin aineistoani myös sukupolvijaottelun perusteella etsiäkseni keskenään hyvin erilaisia naisen elämän narratiiveja. (ks. luku 6.1.) Näitä tavoitteita ajatellen sain mielestäni kokoon varsin rikkaan ja aineutlaatuisen aineiston.

Lähdemedioistani STT osoittautui erityisen hankalaksi aineiston kokoamisen kannalta, mutta asettui ainoana suomalaisena uutistoimistona toisaalta luontevasti edustamaan aineistoni makrotasoa. Muut vastaavan tyyppiset valtakunnalliset mediat edustavat sähköisiä välineitä, eivätkä näin ollen juuri julkaise nekrologeja lukuun ottamatta Yleä, joka tuskin olisi ollut lähdemedianan helpommin lähestyttävä.

Aineiston kokoamisen ongelmana oli lopulta pitkälti se, että STT asettui medianan sähköisen ja printtimedia väliin, kun muut mediat edustivat aineistossani printtimediaa. Työni olisi helpottunut, jos olisin pystynyt kokoamaan koko aineiston printtimediasta, joka julkaisee nekrologit yleensä omalla kuolleet-sivullaan. Olisin ehkä voinut jättää STT:n pois ja nostaa Helsingin Sanomat asetelmassani makrotason edustajaksi. Havaitsin nimittäin aineistoa kootessani, että HS näytti julkaisevan pitkälti samat nekrologit kuin STT. Tämä on myös loogista, koska valtakunnallisena medianan HS ei oikeastaan voi jättää julkaisematta Suomessa laajasti tunnettujen naisten nekrologeja.

Tässä asetelmassa ongelmaksi olisi muodostunut mesotason median löytäminen. Suomessa ei ole toista tiedotusvälinettä, joka olisi samaan aikaan sekä valtakunnallinen että paikallinen. Toisaalta kyseisen sosiaali- ja julkisuusluokan olisi ehkä voinut löytää toisenlaisestakin mediasta. Sopiva olisi saattanut olla esimerkiksi Aamulehti, joka on maakuntalehdistä levikiltään toiseksi suurin (Sanomalehtien Liitto 2014). Tällöin mesotason aineistoni olisi kuitenkin luultavasti painottunut

pirkanmaalaisiin vaikuttajaniin ja aineistostani olisi saattanut tulla köyhempi ja liian samanlainen mikrotason aineiston kanssa.

Tehy-lehti tarjosi vapaamuotoisuudessaan ja tyylikirjossaan jopa rikkaimmat nekrologit aineistooni. Erityisen kiinnostava oli tapa, jolla työtoverit rakensivat ammatti-identiteettiään ja ryhmän yhteistä identiteettiä nekrologeissa. Nämä vähiten viralliset tekstit olivatkin aineistoni kiinnostavinta antia.

Tehy-lehdestä keräämäni aineiston suhteen pohdin, teinkö rajauksestani liian tiukan jättämällä osastonhoitajat aineiston ulkopuolelle. Tiukka rajausta nimittäin hankaloitti aineistonkeruuta ja pakotti selaamaan lehtiä aina vuoteen 2000 saakka. Työni olisi helpottunut, jos olisin luottanut vain nekrologien sisältöön ja jättänyt osastonhoitajan tittelin huomiotta. Olisin ehkä voinut kelpuuttaa aineistooni sellaiset osastonhoitajat, joiden nekrologeissa mainitaan pelkästään esimiestason titteli eikä muita vallankäyttömahdollisuuksia. Toisaalta myös sillä on merkitystä, että näin vaivaa ja varmistin, että mukaan tuli vain rivityöntekijöitä.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys pohjasi sosiaaliseen konstruktionismiin, joka näkee todellisuuden sosiaalisesti ja kielellisesti rakentuneena. Kaikki merkitykset tuotetaan sosiaalisessa kielenkäytössä. Tutkimusmenetelmäni oli kriittinen diskurssianalyysi, jonka avulla etsin aineistosta nousevia puhetapoja ja teemoja, joiden avulla muodostin diskurssit. Minua kiinnosti se, millaisen suomalaisen naisen nekrologit representoivat, ja tähän kriittinen diskurssianalyysi oli juuri sopiva menetelmä.

Kriittisen diskurssianalyysin riskinä on, että tutkija tulee lukeneeksi tekstistä puhetapoja lähtöoletuksensa perusteella. Vaikka tutkija pyrkii siihen, että antaa aineiston puhua, kukaan ei koskaan voi täysin päästä irti tutkijanlähtökohdistaan ja vaarana on, että tekstistä lukee sellaisiakin merkityksiä, joita siellä ei ole. Tämä on hyvä pitää mielessä tutkimusta tehdessä. Kenties tämän riskin toteutumista voisi torjua ottamalla diskurssianalyysin rinnalle menetelmäksi vastakarvaisen luen-
nan, joka etsii valtakurssia rikkovia toisintoiston paikkoja. Vastakarvaista luentaakin on kui-

tenkin kritisoitu muun muassa siitä, että se tulee pitäneeksi vastarintaa lähtökohtaisesti positiivisena. Tutkijat ovat pyrkineet minimoimaan tätä vaaraa kiinnittämällä erityistä huomiota tutkimuksen kohteena olevan tekstin (historialliseen) kontekstiin.

Kriittisen diskurssianalyysin avulla pääsin käsiksi nekrologien elämän arvottamisen ulottuvuuksiin. Nekrologit rakentavat kuvaa kunnon kansalaisista ja määrittelevät, mitä on hyvä suomalaisuus. Nimeämällä tekstistä kumpuavia diskursseja nimeän oikeastaan tekstistä erottuvia elämänarvoja. Koska analysoin juuri naisten nekrologeja, pääsin käsiksi nimenomaan hyvään suomalaiseen naiseuteen.

Analyysini perusteella näyttää siltä, että vainaja ansaitsee kulttuurissamme kunnioituksensa ennen kaikkea työurallaan. Työn diskurssi oli aineistoni diskursseista ylivoimaisesti vahvin, ja työn hallitsevuus on myös nekrologien universaali piirre (ks. s. 44, 61). Niinpä suomalaiseen naiseen liitettävät elämänarvot hahmottuvat etenkin työn kautta.

Työn kolme aladiskurssia levisivät aineistossani osin myös työn ulkopuolelle. Se, miten olen diskurssin nimennyt, kertoo hyvään suomalaiseen naiseen liittyvistä ominaisuuksista ja elämänarvoista. Näyttää siltä, että suomalainen yhteiskunta näkee hyvän suomalaisen naisen ennen kaikkea työssään taitavana, vahvana ja ahkerana sekä uskollisena. Työn jälkeen toiseksi vahvin diskurssi kertoo, että hyvään suomalaiseen naiseuteen liittyy usein myös vaatimattomuus ja huolehtivaisuus. Toiseksi heikoimman diskurssin mukaan yhteiskunta liittää kunnon naiskansalaiseen jossakin määrin myös positiivisuutta ja heikoimman diskurssin perusteella hieman myös persoonallisuutta.

Nekrologit näyttävät suomalaisen naisen etenkin työssään taitavana ammattilaisena, millä ikään kuin lunastetaan nekrologinkirjoitusoikeus. Historiakatsaukseni perusteella näyttää siltä, että vielä muutama vuosikymmen sitten ihan tavallisista tallaaajista ei juuri nekrologeja kirjoiteltu. Nykyään niin voidaan tehdä, mutta oikeus nekrologiin on silti lunastettava. Vainajalla täytyy olla takanaan tarpeeksi kunnioitettava elämä, mikä osoitetaan ennen kaikkea työn taitamisella ja työuralla, johon liitetään kansallisesti yhteisesti arvostettuja piirteitä. Niistä nekrologit muutenkin elävät.

Suomalainen nainen vaikuttaa nekrologien perusteella myös vahvalta ja ahkeralta. Puhetta vahvasta suomalaisesta naisesta onkin tuotettu Suomessa taajaan niin tutkijoiden suulla kuin arkipuheessa. Vahvuus ja ahkeruus ikään kuin saman asian eri puolina näyttää olevan suomalaisille erityisen tärkeä arvo. Tunnistan tämän myös omasta arjestani: suomalaisilla on tapana korostaa sitä, että ”työni olen kyllä hoitanut”, ja laiskuus on nähty synneistä suurimpana. Tässä suomalaisissa on kiinnostava yhtymäkohta Kanadan italialaisiin, joilla myös on taipumus määritellä itsensä vahvoiksi pärjääjiksi (ks. s. 73). Vahvuus kietoutuukin kansallisiin kertomuksiin, joihin liittyvät kiinteästi myös muistamisen rituaalit. Aiemmin katsottiin tärkeäksi muistaa lähinnä niitä, jotka osallistuivat kansakunnan perustan rakentamiseen, kuten valtiomiehiä ja merkittäviä korkeakulttuurivaikuttajia. Vähitellen muistaminen on muuttunut, ja merkittävänä on alettu pitää myös esimerkiksi populaarikulttuurin toimijoita. Muistamisen perinteeseen on vaikuttanut myös se, että suuret katastrofit on alettu nähdä kansallisina tragedioina. Yhä useammin muistetaan myös niin sanottuja tavallisia puurtajia, jotka eivät ole saavuttaneet elämässään yleisesti arvostettua asemaa.

Myös uskollisuus on selkeästi tunnistettava suomalainen piirre, jota tosin harvoin tulee ajatella. Se tuntuu arvona olevan suomalaisille jopa niin itsestään selvä, että sitä on vaikea tunnistaa kulttuuriseksi piirteeksi. Vanhempieni sukupolvi ja sitä vanhemmat sukupolvet ovat yleensä palvelleet samaa työnantajaa vuosikaudet uskollisesti. Työpaikan vaihtaminen tuntuu arkielämän kokemustenkin perusteella usein olevan suomalaiselle elämänmuutos, johon melko harvoin lähdetään oma-aloitteisesti. Työn ulkopuolella tämä diskurssi liittyi aineistossani etenkin ystävyysteen. Olenkin kuullut muutamienkin ulkomaalaisten sanovan, että ”suomalaiset ovat aika ujoja, mutta kun suomalaiseen tutustuu, hänestä saa ystävän loppuelämäkseen”.

Vaikka vainajien oma perhe jäi nekrologeissa taka-alalle, aineistosta kumpusi selkeä vaatimattoman ja huolehtivaisen diskurssi. Naisen ”alkuperäinen” rooli hoivaajana näyttää siis istuvan tiukassa. Tehy-lehdessä naiset toki asettuvat hoivaajan rooliin herkästi jo ammattinsa vuoksi, mutta diskurssi oli vahva myös mesotasolla ja selkeä myös makrotasolla. On kuvaavaa, että lastenpsykiatrian professorista Terttu Arajärvestä sanotaan, että hän puolusti alaansa kuin tiikeriemo pentujaan. Huolimatta työn avulla ansaitusta arvostuksesta Arajärvi palautuu metaforassa essentialistiseen naisen paikkaan hoivaajaksi.

Essentialistinen naisolemus kietoutui enemmän tai vähemmän löyhästi muihinkin diskursseihin lukuun ottamatta persoonallisuuden diskurssia, joka on selkeästi essentialistisen naisolemuksen vastainen. Persoonallisuuden diskurssissa nainen näyttäytyy rohkeana esiintyjänä, joka ei jää nöyränä sivuun ja pelkisty antajaksi tai hoivaajaksi, jolla ei ole julkista sanottavaa. Persoonallisuuden diskurssi liittyikin aineistossani nimenomaan puhujanlahjoihin.

Persoonallisuuden diskurssiin kietoutuvasta positiivisuuden diskurssistakin voi lukea tällaista vikurointia, vaikka se nivoutuikin selkeästi myös essentialistiseen naiseen nöyrän ja empaattisen ilon kautta. Vaatimattoman ja lempeän ilon lisäksi nekrologeissa esiintyi kuitenkin myös niin sanottua julkista ja kuplivaa iloa, jossa voi nähdä vastakarvaisuutta patriarkaliselle nöyrälle ja lempeälle äitihahmolle. Tällainen räiskyvä ja rohkea ilo nostaa ihmisen esiin samaan tapaan kuin puhujanlahjat ja muut viehättävät ominaisuudet persoonallisuuden diskurssissa. Näiltä osin diskursit limittyivät toisiinsa, joskin nöyrää ja lempeää iloa esiintyi usein myös niissä nekrologeissa, joissa naiseen liitettiin räiskyvää iloa.

Kahden edellisen diskurssin osalta aineistossani siis esiintyi myös vikurointia ja vastakarvaisuutta, mutta on huomattava, että ne ovat huomattavasti muita diskursseja heikompia. Onkin kiinnostavaa nähdä, millaisiksi tulevaisuuden nekrologit muotoutuvat ja murtautuvatko naiset niissä jo vahvemmin ulos patriarkalisista rooleistaan. Toistaiseksi näyttää siltä, että feminismillä riittää vielä työsarkaa.

Tässä onkin selkeä jatkotutkimuksen paikka. Suomalaisen naisen representaatioita ja suomalaisten arvojen muuttumista kannattaisi tutkia laajemmalla otannalla erilaisista lehdistä, ja yhdistää tarkasteluun myös kvantitatiivisia menetelmiä mahdollisimman kattavan tuloksen saamiseksi. Mukaan kannattaisi ottaa myös miesten nekrologeja ja verrata niitä naisvainajista kirjoitettuihin nekrologeihin. Näin saataisiin tarkempi kuva siitä, kuinka sukupuolisidonnaista kunnon kansalaisuus on ja miten hyvä naiskansalainen eroaa hyvästä mieskansalaisesta. Samalla kannattaisi selvittää myös, kenestä nekrologeja kirjoitetaan. Tämä on kiinnostanut jonkin verran graduntekijöitä, ja esimerkiksi Teemu Hallamaa (2013) perehtyi pro gradussaan tähän aiheeseen. Laajaa tut-

kimusta tästäkään näkökulmasta ei kuitenkaan ole tehty, vaikka ulkomailla asiaa on tutkittu paljon. Suomeenkin tarvittaisiin edes yksi kattava tutkimus aiheesta, sillä selailuni ja tehtyjen pro gradujen perusteella naiset näyttävät olevan yhä nekrologien marginaalissa, vaikka naisista kirjoitetaanakin nekrologeja hieman aiempaa enemmän. Aiemman tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että noin neljännes kaikista julkaistuista nekrologeista käsittelisi naisia (ks. s. 9).

Yksi kiinnostava jatkotutkimusnäkökulma liittyy nekrologeihin ja kollektiiviseen identiteettiin, jollainen nekrologiin rakentuu aina vähintään suomalaisuuden viitekehyksessä. Aineistossani kollektiivinen identiteetti liittyi etenkin mikrotasoon ja työyhteisöjen ammatillisen identiteetin rakentamiseen, mikä on odotuksenmukaista nekrologin historiaa ajatellen. Vastaavia kirjoittajaryhmiä voi kuitenkin löytyä muitakin, mutta on tärkeää, että tämä ryhmä todella on yhtenäinen, sillä ilman yhteistä viitekehystä kollektiivisen identiteetin rakentaminen on mahdotonta. Esimerkiksi seuralehdissä kirjoittajia yhdistää yhteinen harrastus. Olisi kiinnostavaa selvittää, onko kollektiivisen identiteetin rakentaminen ominaista myös muille kuin työyhteisöille ja löytyykö esimerkiksi juuri seuralehdistä harrastajaporukoita, jotka rakentavat kollektiivista identiteettiä nekrologien avulla jonkun lajin tai harrastuksen kautta.

Toisessa päätutkimuskysymyksessäni kysyin, miten nekrologia on määritelty suomalaisissa tutkimuksissa, hakuteoksissa ja käytösoppaissa. Tämä tutkimuskysymys muotoutui tavoitteekseni tutkimuksen edetessä ja auttoi ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkastelussa. Saatuani kattavamman käsityksen nekrologin tekstilajista pystyin tarkemmin erottamaan aineistosta kumpuavat diskurssit. Pystyin erottamaan teksteistä yhtenäisiä teemoja nekrologin rakenteen takaa ja toisaalta hahmottamaan paremmin nekrologin tapaa arvottaa elämää.

Nekrologin tekstilajin tyhjentävämpi tarkastelu edellyttää kuitenkin vielä laajempaa ja syvempää perehtymistä aiheeseen ja myös ulkomaiseen tutkimukseen. Näinkin suppealla katsauksella on silti kulttuurihistoriallista merkitystä etenkin, kun ottaa huomioon, että suomalaisesta nekrologista ei juuri aiemmin ole tehty tutkimusta. Teemu Hallamaa (2013) luotaa gradussaan lyhyesti nekrologin historiaa, mutta lähimmäs toista päätutkimuskysymystäni asettuvat Hanna Hinttalan (2004), Marjo Dahlin (2013) ja Virve Marttisen (1997) pro gradut. Niissä on genrenäkökulma mutta ne tarkastelevat nekrologin tekstilajia lähinnä oman aineistonsa valossa ilman yleisempää

katsausta, joka oli oma lähtökohtani. Ne antoivat kuitenkin pohjaa suomalaisen nekrologin määrittelylle.

Nekrologin muoto ja sisältö on lähes universaali ja työ on hallitseva niin ulkomaisissa kuin suomalaisissa nekrologeissa (ks. s. 44, 61, 111). Joitakin eroavaisuuksiakin kuitenkin ilmeni. Kun esimerkiksi Yhdysvalloissa Mosesin ja Marellin (2004) tutkimuksessa elämän arvostuksia rakennettiin myös vastoinikäymisten ja sankaruuden luomisen kautta, omassa aineistossani vastaavaa ei tehty (ks. s. 57). Esimerkiksi sodat jäivät omassa aineistossani täysin marginaaliin asemaan, ja ne mainittiin vain ohimennen, vaikka aineksia sotasankaruudenkin rakentamiseen olisi ollut. Mosesin ja Marellin tutkimissa New York Timesin nekrologeissa rakennettiin myös sotasankaruutta. Suomalaiset näyttävät nekrologien perusteella olevan taipuvaisempia rakentamaan elämänarvoja päinvastoin vaatimattomuuden varaan, joka kulttuurissamme on vanhastaan ollut tärkeimpiä arvoja muun muassa vahvan luterilaisen perinteen takia. Tämä selittänee sankaritarinoiden puuttumista, mutta suomalaisillakin kuitenkin on sankarinsa, joten on jossakin määrin yllättävää, että sankaruutta ei esiintynyt aineistossani lainkaan. Tätäkin suomalaisnekrologin piirrettä olisi kiinnostavaa analysoida tarkemmin jatkotutkimuksessa.

Moses ja Marelli mainitsevat maahanmuuttajien voittamat vastoinikäymiset nekrologien esiin nostamina elämän arvostuksina. Tällaiset vastoinikäymiset puuttuivat omasta aineistostani, vaikka eräänlaisia arjen sankareita aineistossani olikin. HS:n, Tehy-lehden ja STT:n nekrologeissa arjen sankaruutta voi löyhästi nähdä uramenestyksen, sairauden voittamisen ja ahkeruuden esittämisessä. Myös miesvaltaisella alalla menestyminen nousi heikosti esiin feministisessä mielessä lähinnä teologian tohtori Eira Paunun tasa-arvotyön kautta. Lisäksi oikeushistorioitsija Anu Pylkäsän kerrottiin hämmentäneen miesvaltaista alaa, joskin asian ruotiminen jäi tähän lyhyeen huomioon.

Suomalaiset nekrologit ovat tyyliltään melko virallisia päinvastoin kuin vaikkapa englanninkielisten maiden nekrologit. Sama asiallisuus säilyy suomalaisten omaisten kirjoittamissa teksteissä, vaikka esimerkiksi englanninkielisissä maissa on havaittu, että omaisten kirjoittamat nekrologit ovat tyyliltään nimenomaan henkilökohtaisimpia. Marjo Dahl (2013) teki aineistostaan päinvas-

taisen havainnon: suomalaisten omaisten kirjoittamat tekstit ovat tyyliltään jopa kaikkein virallisia verrattuna muihin nekrologeihin. Taustalla lieenee ainakin englanninkielisen ja suomenkielisen nekrologin välinen ero tuotantotavassa ja historiassa. Englanninkielisissä maissa on edelleen tapana julkaista omaisten kirjoittamia nekrologeja (yleensä) maksua vastaan, kun Suomessa tekstit julkaistaan ilmaiseksi ja julkaiseminen on tiedotusvälineiden hyvän tahdon varassa¹⁹. Vielä 1960- ja 1970-luvuilla omaisten kirjoittamia ja pyytämiä nekrologeja pidettiin Suomessa sopimattomina (ks. s. 16).

Selailtuani lehtiä näyttää siltä, että omaisten kirjoittamat nekrologit ovat Suomessa yhä harvinaisia. Omassa aineistossani on vain kaksi omaisten kirjoittamaa nekrologia, joista toisen on kirjoittanut vainajan sisarenpoika ja toisen vainajan tytär ja ystävä yhdessä. Mukana ei ole esimerkiksi yhtään perheen kirjoittamaa muistokirjoitusta, jotka ovat tavallisia englanninkielisille nekrologeille. Myös Dahlin (2013) aineistossa oli vain vähän omaisten kirjoittamia muistokirjoituksia. Samoin Hinttalan (2003, 24–25) mukaan omaisten kirjoittamat nekrologit ovat harvinaisia. Selailuni perusteella yleisimpiä näyttävät olevan työtovereiden kirjoittamat muistokirjoitukset, joskaan en voi yleistää havaintoani pelkän vaikutelman perusteella. Vielä 1970-luvulla Käytös- ja tapatieto neuvoi, että nekrologin kirjoittamisesta vastaa toimitus, mutta nykyään niitä näyttävät kirjoittavan etenkin muut tahot. Suomessa eniten nekrologeja julkaisevan HS:n Kimmo Oksanen sanoo, että suurin osa nekrologeista tulee toimituksen ulkopuolelta (ks. s. 24).

Suomalaisilla nekrologeilla on mielenkiintoinen yhtymäkohta islantilaisiin nekrologeihin kirjemuotoisten muistokirjoitusten kautta. Tällaisia nekrologeja esiintyi vain Tehy-lehdessä, mutta niiden osuus Tehy-aineistosta oli puolet, mikä vihjaisi kyseisen nekrologimuodon olevan suhteellisen yleinen, joskaan laadullisen aineiston pohjalta en voi tehdä yleistyksiä. Kirjemuoto näytti kuitenkin vilahtavan Tehyn sivuilla melko tiuhaan myös selailuni perusteella. Islannissa kirjemuotoiset nekrologit ovat yleistyneet, vaikka sielläkin muistokirjoitukset olivat 1980-luvulle saakka hiukan suomalaiseen tyyliin varautuneita ja tunteiltaan hillittyjä (Árnason, Hafsteinsson,

¹⁹ Lukuun ottamatta merkkihenkilöiden kuolemia, joilla on myös uutisarvoa ja jotka eivät siten ole riippuvaisia tiedotusvälineiden hyvästä tahdosta, vaan ansaitsevat julkaisuoikeutensa uutiskriteerien perusteella.

Grétarsdóttir 2003: 268–269). Suomessa ei aiemmin ole eritelty eikä juuri tunnistettukaan kirjemuotoisia nekrologeja. Dahl (2013, 66) havaitsi aineistossaan yhden tällaisen nekrologin, mutta ei erittele ilmiötä sen tarkemmin.

Suomalaisen nekrologin erityispiirteitä näyttävät olevan virallisuus, vastoinikäymisten ja sankaruuden puuttuminen sekä omaisten kirjoittamien nekrologien vähäisyys ja nimenomaan niiden korostunut virallisuus. Myös kirjemuotoinen nekrologi on kulttuurinen erityispiirre, vaikka sillä onkin yhtymäkohta Islannissa. Kaikissa näissä huomioissa piilee jatkotutkimuksen mahdollisuus.

Mistä suomalaisten nekrologien virallisuus kumpuaa ja mitä virallisuus tarkoittaa tarkemmin? Kuinka harvinaisia omaisten kirjoittamat nekrologit ovat ja mitä erityispiirteitä niissä on? Näitä kysymyksiä voisi selvittää keräämällä aineistoa eri sanomalehdistä, joka on vanhastaan ollut nekrologin ensisijainen julkaisupaikka. Onko suomalaisessa yhteiskunnassa jotakin sellaista, mikä kieltää omaisilta vainajan henkilökohtaisen muistelun julkisessa kontekstissa?

Olisi mielenkiintoista tutkia, onko kirjemuoto tullut suomalaiseen nekrologiperinteeseen vasta hiljattain ja jos on, mistä se johtuu. Kiinnostavaa olisi myös tarkastella, onko kirjemuoto yleinen suomalaisissa nekrologeissa ja onko se Suomessa vakiintunut tekstilaji siinä mielessä, että se tulisi nykyään laskea omaksi nekrologityypikseen tai kenties in memoriam -tyypin alalajiksi. Tämä edellyttäisi laajaa otantaa etenkin järjestölehdistä, joissa muoto lienee tavallisin.

Ylipäänsä nekrologi tekstilajina kaipaisi jatkotutkimusta. Tutkimukselle olisi sijaa niin nekrologin nykygenren selvittämisessä kuin nekrologin historiallisessa muovautumisessa. Nekrologi hakee vasta muotoaan ja paikkaansa suomalaismedian juttutyyppejen joukossa. Liikkeessä olevan tekstilajin tarkasteleminen on äärettömän hedelmällistä, ja erityisen kiinnostavan nekrologista tekee sen elämää arvottava luonne. Laajemmalla otannalla eri lehdistä asiaa voitaisiin tutkia tarkemmin. Tähän saakka tutkimus on painottunut turhan paljon HS:n nekrologeihin. Syytä olisi myös haastatella useiden toimitusten päälliköitä, jotka vastaavat nekrologien julkaisemisesta. Tähän saakka pro graduissa ovat päässeet ääneen lähinnä HS:n päälliköt, eivätkä hekään kovin usein. Otantaa olisi hyvä laajentaa myös järjestölehtiin, jotka ovat ilmaisen rikkaudessaan oivaa

maaperää nekrologien tutkimiseen. Näin päästäisiin käsiksi nekrologin olemukseen laajemmin kuin sanomalehtitasolla. Näitäkin lehtiä tulisi aineistossa olla useampi.

Myös elämäntapa- ja käytösoppaisiin kannattaisi luoda systemaattisempi katsaus, mikä auttaisi hahmottamaan nekrologien historiallista kehitystä, jolla on merkitystä myös nykymuotoiselle nekrologille. Hedelmällistä olisi myös verrata nekrologeja yleisesti ja historialtaan ulkomaisiin nekrologeihin, koska se antaisi tietoa suomalaisen nekrologin historiallisesti kehityksestä ja kenties selventäisi, miksi kehitys on kulkenut meillä tietynlaisia ja ilmeisen erilaisia polkuja kuin muualla. Samalla myös suomalaisen nekrologin erityispiirteet selkenisivät.

Nekrologia voisi tarkastella myös nimenomaan uutisen näkökulmasta. Mikä on uutisnekrologi ja voiko sellaista kirjoittaa kukaan muu kuin journalisti? Voiko uutisnekrologissa olla henkilökoh- taista muistelua? Kiinnostava kysymys on, tulisiko STT:n julkaisemia kuolinuutisia pitää nekro- logeina enää ollenkaan. Uutispäätoimittaja Minna Holopainen (2014) ei pidä. Näitä kysymyksiä voisi selvittää paitsi analysoimalla etenkin eri sanomalehtien nekrologeja myös haastattelemalla nekrologien julkaisemisesta vastaavia päälliköitä eri medioista. Yksi media voisi olla STT, joka kenties näyttää suuntaa suomalaisen nekrologin kehitykselle yleisemminkin.

Myös suomalaisten nekrologi-innostuksesta olisi kiinnostavaa saada tarkkaa tietoa yleisötutki- muksen avulla. Esimerkiksi Islannissa nekrologit ovat lehden luetuimpia tekstejä, ja suomalai- sella nekrologilla on yhtymäkohta islantilaiseen perinteeseen kirjemuotoisessa nekrologissa. Ken- ties islantilaisella ja suomalaisella nekrologiperinteellä on muutakin yhteistä. Akseli Routavaara (1951, 92) totesi jo 1950-luvulla, että kuolinuutisia luetaan lehden aineistosta ehkä kaikkein tar- kimmin. Arkituntuman perusteella sanoisin, että Suomessa luetaan nekrologeja ahkerasti.

Kun Helsingin Sanomat avasi Muistot-verkkopalvelunsa vuonna 2011, alkoi myös suomalaisen nekrologin historiassa uusi luku. Suomen suurimman sanomalehden linjaus julkaista kaikki toi- mitukseen lähetetyt nekrologit on iso avaus Suomessa marginaaliselle tekstityypille. Muistokir- joitusten julkaisemisen keskittäminen juuri verkkoon vaikuttanee tulevaisuudessa tekstityypin ke- hittymiseen ja suosioon. Verkkonekrologilla ei ole samanlaisia pituus- tai toisaalta ehkä yhtä

tiukkoja tyyli- tai muotorajoitteitakaan kuin paperilehtien nekrologeilla.²⁰ Lisäksi tekstit ovat netistä helposti haettavissa ja löydettävissä missä tahansa päin maailmaa. HS:n Kimmo Oksasen mukaan sivusto kerää viikoittain 3000–4000 kävijää, mutta määrä nousee tuhansilla, kun nuorempia kiinnostava henkilö, kuten Steve Jobs kuolee (Hallamaa 2013, 26).

Muistot-palvelu on samalla nekrologiarkisto, josta muistokirjoituksia voi hakea hakupalvelun ta-
paan. Kenties hakua kehitetään tulevaisuudessa niin, että hakea voi vaikkapa tarkennetuilla haku-
sanoilla. Nuorten ja tulevien sukupolvien mediana netti antanee nekrologille uuden, aiempaa vi-
taalisemman elämän.

Havaintojeni pohjalta sanoisin nekrologin lähestyvän tulevaisuudessa in memoriam -tyyppistä
tekstiä, jolle sallitaan asiallista kuolinuutista enemmän vapauksia ja henkilökohtaisuutta, jota
journalismi on vierastanut vuosikymmeniä objektiivisuuden nimissä. Nyt on vahvistumassa päin-
vastainen trendi, joka vaikuttanee myös muistokirjoitukseen. Nekrologi saanee tulevaisuudessa
uusia ja tyyliältään yhä vapaampia muotoja samalla, kun viralliset ansioluettelotyyppiset nekrolo-
git käyvät yhä harvinaisemmiksi.

Nyt oikeastaan eletään jo aikaa, jolloin nekrologi on osin jo eriytynyt kuolinuutisesta, sikäli kuin
sellaista termiä voi käyttää. Kuolinuutinen nekrologiterminä vaikuttaa lähinnä Helsingin Sano-
mien entisen osastoesimiehen vakiinnuttamalta, ja se esiintyy lähinnä Hanna Hinttalan pro gra-
dussa. Tosin termiä käyttää myös Ilkka nettisivuillaan (ks. s. 21–22). Esimerkiksi MOT Kielitoi-
miston sanakirja (2012) ei kuitenkaan tunne termiä.

Vanhastaan nekrologi on noudatellut pitkälti uutisen rakennetta, mikä on hämärtänyt sen paikkaa
journalismin kentällä. Viime kädessä nekrologi ei nimittäin ole uutinen, vaan vainajan kunniaksi

²⁰ Toisaalta Helsingin Sanomien nekrologien rakenne oli aineistossani jopa jähmeä, joten oletus verkon sallimasta
vapaasta muodosta ei välttämättä pidä paikkaansa. Asiaa pitäisi tutkia tarkemmin. Lähtökohtaisesti verkossa on kui-
tenkin vähemmän rajoituksia kuin paperilehdessä jo tilan puolesta.

kirjattu muistokirjoitus. Suomalaisen nekrologin virallisuus ja uutismaisuus lienee kuitenkin ohjannut pitämään myös kuolinuutista nekrologina, ja tämä asetelma elää toimitusten arjessa edelleen. Esimerkiksi STT kutsuu arkikielessään yhä nekrologeiksi myös kuolinuutisia, vaikka niillä ei oikeastaan enää nykyään ole paljoakaan tekemistä toistensa kanssa. Aiemmin lyhyet kuolinuutiset²¹ ja nekrologit olivat identtisiä, mutta tiedonvälityksen nopeutuminen on romuttanut tämän asetelman. Nykyään niin sanottuun nekrologijuttuun yhdistellään esimerkiksi haastatteluaineistoa, mikä tekee tekstityypistä puhtaasti uutisjutun. Terminä nekrologi kuitenkin istuu tiukassa, mikä käy ilmi niin STT:n asiakkailleen lähettämistä lupauksista kuin sähköpostikeskustelustani Minna Holopaisen kanssa. STT:ssä työskennelleenä toimittajana minulla on termien käytöstä myös henkilökohtainen tuntuma.

Myös HS:n Kimmo Oksasen puhe kielii tulossa olevasta muutoksesta, vaikka hän pitääkin edelleen kuolemasta kertovaa uutista nekrologina. Oksanenkin kuitenkin katsoo tärkeäksi erottaa uutisnekrologin omaksi nekrologityypikseen (ks. s. 20, 24). Kyseessä voi olla eriytymisen välivaihe, joka päättyy uutisjutun ja nekrologin lopulliseen eriytymiseen STT:n tapaan.

Uskon, että tulevaisuudessa Suomessakin puhutaan nekrologeina vain sellaisista teksteistä, jotka on kirjoitettu nimenomaan vainajien muistoksi henkilökuvan tapaan, ei uutiskriteerien perusteella. Ulkomaisten tutkimusten mukaan julkaisuajankohdalla ei esimerkiksi englanninkielisissä maissa ole uutisten tapaan väliä, vaan henkilön kuolemasta saattaa kulua pitkäkin aika ennen nekrologin julkaisemista (ks. esim. Encyclopedia of Death and Dying 2013, 335). Kenties tekstityyppi saa Suomessakin tulevaisuudessa yhtä suuren elinvoiman kuin englanninkielisissä maissa, joissa toimittaja voi tehdä nekrologista suorastaan taidetta.

Journalismin arjessa, niin toimituksissa kuin tutkimuksen puolella, nekrologeja on pidetty jokseenkin itsestään selvinä, yksinkertaisina ja epäkiinnostavina journalismin osasina, vaikka niihin

²¹ Hanna Hinttala (2003, 127) kutsuu pro gradussaan nekrologeja kuolinuutisiksi ja mainitsee, että kuolinuutinen saattaa olla jo kehittynyt omaksi tekstilajikseen muistokirjoituksen pohjalta. Itse katson, että kuolinuutinen ei niinkään ole oma tekstilajinsa, vaan uutisen alalaji.

kätkeytyy kokonainen suomalainen elämä ja sen arvostukset. Vaikka nekrologeja kirjoitetaan vainajista, ne keskittyvät elämään, nimenomaan hyvään elämään, joka piirretään tekstiin tulevia sukupolvia varten. Nekrologit katsovat menneisyyteen, mutta niiden arvot rakentuvat nykyhetkestä käsin.

Suomalaista nekrologia hallitsee suvereenisti työ, jota on vanhastaan arvostettu suomalaisessa kulttuurissa jopa poikkeuksellisen paljon (ks. s. 63). Työelämä on kuitenkin kokemassa suuria mullistuksia. Näyttää siltä, että tulevaisuudessa suomalaisilla ei ehkä enää ole mahdollisuutta tehdä vuosikymmenien uraa saman työnantajan palveluksessa samaan tapaan kuin aineistoni nekrologien vainajilla. Päätyöt yleistyvät, kun työnantajat eivät taloudellisiin seikkoihin vedoten enää tarjoa työntekijöilleen vakituisia työsuhteita.

Väitän, että käynnissä on suurempi arvonmuutos suomalaisessa yhteiskunnassa kuin moni vielä ymmärtääkään. Työelämän rakenteet ovat muuttumassa peruuttamattomasti. Työikään kasvamassa olevat sukupolvet ovat jo alkaneet suhtautua työhön eri tavalla kuin vanhempansa. He haluavat nähdä maailmaa ja matkustaa, kokea vapautta, jota vakituinen työsuhde ei voi tarjota. Tulevaisuudessa on yhä enemmän niitä, jotka pitävät elämänsä ensisijaisena arvona jotakin muuta kuin työtä. Tämän havaitsi tutkimuksessaan jo J. P. Roos (1987, 70–71), jonka hahmottelemien kahden viimeisen sukupolven keskeiseksi elämänalueeksi olivat Roosin mukaan hieman kärjistäen sanoen tulleet vaikeat ihmissuhteet, kun aikaisemmin työ oli ilman muuta elämän keskeisin alue. Nyt työn ja ihmissuhteiden rinnalle on noussut jonkinlainen vapaudenkaipuu. Uskon, että työelämän suuri rakenteellinen muutos näkyy tulevaisuudessa myös nekrologeissa huolimatta jopa poikkeuksellisen vankasta työn arvostuksesta suomalaisessa yhteiskunnassa. Muutos tapahtuu eittämättä hitaasti, mutta työelämän suvereniteetti saattaa olla jo murtumassa, kun oma sukupolveni kirjoittaa nekrologeja. Kiinnostavaa on nähdä myös, mitä tapahtuu uskollisuuden diskursseille, joka omassa aineistossani kietoutui vahvasti työhön ja yhdelle työnantajalle tehtyihin pitkiin palvelusvuosiin.

Nekrologit ovat osa vainajien muistamisen perinnettä hautajaisten, kuolinilmoitusten, patsaiden ja hautakivien tapaan. Kuten muutkin vainajan muistamisen rituaalit myös nekrologit kertovat osaltaan kuoleman kulttuurisesta paikasta yhteiskunnassa ja siitä, miten yhteiskunta sosiaalisesti

rakentuu. Naisen muistaminen näyttää olevan erilaista kuin miesten muistaminen, mikä tekee tutkimukseeni valikoituneesta sukupuolinäkökulmasta relevantin. Naisen kuolema on siinä mielessä erityinen, että se lunastaa harvemmin paikkansa esimerkiksi juuri nekrologissa. Feministinen tutkimus onkin etsinyt paitsi naisen elämän arvoa myös naisen kuoleman merkitystä, jota voi tarkastella naisen omaa historiaa vasten.

Naiset ovat vähitellen alkaneet saada jonkinlaista jalansijaa nekrologien keskiössä, vaikka jäävätkin vielä pahasti marginaaliin miehiin verrattuna. Naisia kuitenkin alkaa vähitellen nousta perinteisille yhteiskunnan merkittävillä asemapaikoille, kuten valtiomiehiksi tai talousjohtajiksi. Tämä näkyy vähitellen nekrologeissakin.

Toisaalta yhteiskunnan arvot muuttuvat ja samalla vainajien muistaminen ja nekrologin arvostukset. Olemme osanneet kunnioittaa jo pitkään muitakin vainajia kuin poliittisia tai kulttuurisia vaikuttajia. Tulevaisuudessa arvostukset laajenevat edelleen, ja nekrologeihin nousee taas uusia ryhmiä. Myös nekrologien sisältö muuttuu, ja saatamme tulevaisuudessa pitää käypänä nekrologisisältönä esimerkiksi vainajan seksuaalisen suuntautumisen kertomista. Kuolemaa ja vainajien muistamista ei nähdä enää vain kansalliseen kertomukseen liittyvänä, vaan siitä on tullut yhä pienempien ja erikoistuneempien ryhmien aluetta. Mitä erilaisemmat ryhmät määrittelevät rajojaan ja tavoitteitaan muistamisen rituaaleilla, vaikka näin ei tapahtuisikaan vielä nekrologeissa valtakunnallisen sanomalehden sivuilla.

Kuolema näyttää kiinnostavan kulttuurissamme yhä enemmän. Tästä kielii esimerkiksi Gaudeamuksen hiljattain julkaisema laaja teos Kuoleman kulttuurit Suomessa (2014), joka ei tosin käsittele nekrologeja. Opus kertoo kuitenkin osaltaan siitä, että keskustelu kuolemasta vilkastuu ja syvenee samalla, kun uskonnolliset tabut vähitellen karisevat. Vaikka nekrologit eivät vielä ole raivanneet tietään tuon keskustelun keskiöön, näyttää yhä todennäköisemmältä, että ne alkavat vähitellen kerätä ainakin tutkijoilta ansaitsemaansa kiinnostusta.

Nekrologit ovatkin oiva ikkuna yhteiskuntamme arvoihin. Toivon, että tulevaisuudessa niin tutkijat kuin toimittajat tarttuvat kaksin käsin tuohon ikkunaan. Saatamme yllättyä siitä, mitä se avautuessaan paljastaa suomalaisesta elämästä.

LÄHTEET

Kirjallisuus

ÁRNASON, ARNAR; HAFSTEINSSON, SIGURJÓN BALDUR; GRÉTARSDOTTIR, TINNA 2003: Letters to the dead: obituaries and identity, memory and forgetting in Iceland. *Mortality*. Vol. 8, No. 3, s. 268–284.

BALL, JOHN C. & JONNES, JILL 2000: *Fame at Last: Who Was Who According to The New York Times Obituaries*. Kansas City: Andrews McMeel Publishing.

BEAUVOIR, SIMONE DE 1949/1980: *Toinen sukupuoli*. Suom. Annikki Suni. Jyväskylä: Gummerus.

BERGER, PETER L. & LUCKMANN, THOMAS 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

BUTLER, JUDITH 1990/2006: *Hankala sukupuoli*. Tampere: Tammer-Paino.

CASTELLS, MANUEL 1997: *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.

DAHL, MARJO 2013: *Muistokirjoitus tekstilajina. Opettaja-lehden ja Helsingin Sanomien muistokirjoituksien rakenne ja tyyli*. Suomen kielen pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

ELMGREN-HEINONEN, TUOMI 1961: *Käytöksen kultainen kirja*. Helsinki: WSOY.

ENCYCLOPEDIA OF DEATH AND DYING 2001/2013: Toim. Glennys Howarth & Oliver Leaman. Lontoo: Routledge. Taylor and Francis Group.

ENCYCLOPEDIA OF LIFE WRITING: AUTOBIOGRAPHICAL AND BIOGRAPHICAL FORMS 2001: Toim. Margaretta Jolly. Lontoo: Routledge. Taylor and Francis Group.

ENCYCLOPEDIA OF LOCAL HISTORY 2013: Toim. Carol Kammen & Amy H. Wilson. Lanham, Maryland: AltaMira Press, Rowman & Littlefield Publishing Group.

FAIRCLOUGH, NORMAN 1997/2002: *Miten media puhuu*. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.

FOWLER, BRIDGET 2007: *The Obituary as Collective Memory*. Lontoo: Routledge. Taylor and Francis Group.

FOWLER, BRIDGET & BIELSA, ESPERANZA 2007: The lives we choose to remember: a quantitative analysis of newspaper obituaries. *The Sociological Review*. Vol. 55, Issue 2, s. 203–226.

GORDON, TUULA 2002: Kansallisuuden sukupuolittuneet tilat. – *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*, toim. Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen, s. 37–55. Jyväskylä: Gummerus.

GUMMERUKSEN SUURI SUOMEN KIELEN SANAKIRJA 1998/2004: Toim. Timo Nurmi. Jyväskylä: Gummerus.

HALEY, WILLIAM 1977: Rest in Prose: The Art of the Obituary. *American Scholar*, Vol. 46, Issue 2, s. 206–211.

HALLAMAA, TEEMU 2013: *Mitä kuolleet meistä kertovat: yhteiskunnan ja journalismin muutosten heijastukset Helsingin Sanomien muistokirjoituksissa vuosina 1992–2012*. Tiedotusopin pro gradu -työ. Tampere: Tampereen yliopisto.

HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

HEIKKINEN, RIITTA-LIISA 2000: Elämä, tunteet ja vanheneminen. – *Suomalainen elämänkulku*. Toim. Eino Heikkinen & Jouni Tuomi. Helsinki: Tammi.

HINTTALA, HANNA 2004: *Kuolinnuutinen tekstinä*. Suomen kielen pro gradu -työ. Helsinki: Helsingin yliopisto.

HUME, JANICE 2000: *Obituaries in American culture*. Jackson: University Press of Mississippi.

HUME, JANICE 2003: “Portraits of Grief”, Reflectors of Values: the New York Times Remembers Victims of September 11, *Journalism & Mass Communication Quarterly*. Vol. 80, Issue 1, s. 166–82.

HÄRKÖNEN, ULLA 2005: Kateus ja vaatimattomuus. – *Suomalaisten symbolit*. Toim. Tero Halonen & Laura Aro. Jyväskylä: Atena, s. 25.

JOKINEN, ARJA; JUHILA, KIRSI; SUONINEN, EERO 1993: *Diskurssianalyysin aakkoset*. 1. Painos. Tampere: Vastapaino.

KIVINEN, ANNA 2010: *Hetki lyö. Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien ja Keski-suomalaisen kuolema uutisoinnin tarkastelu määrällisen sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin keinoin*. Journalis-tiikan pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

KNUUTTILA, SEPPO 2005: Kolme mentaliteetin säiettä. – *Suomalaisten symbolit*. Toim. Tero Halonen & Laura Aro. Jyväskylä: Atena, s. 22–25.

KOIVUNEN, ANU 1996: Sorto. – *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino, s. 35–77.

KOIVUNEN, ANU & LILJESTRÖM, MARIANNE 1996: Kritiikki, visiot, muutos. – *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino. 9–34.

KOIVUNEN, HANNELE 2006: Lasikaton myyttiset rakenteet. – *Akat aidan tekee, miehet käyvät mitaamassa. Nainen työelämässä*. Toim Päivi Lipponen, s. 91–113. Helsinki: Kirjapaja.

KUOLEMAN KULTTUURIT SUOMESSA 2014: Toim. Outi Hakola, Sari Kivistö & Virpi Mäkinen. Helsinki: Gaudeamus.

KYLLIÄINEN, HANNA 2007: *Äitien ja vaimojen menetyksen ja surun käsittely kaatuneiden muistokirjoituksissa jatkosodan Suomessa: sosiaalipsykologinen tarkastelu*. Psykologian pro gradu -työ. Joensuu: Joensuun yliopisto.

KÄMÄRÄINEN, EIJA 2005: *Hyvä käytös, hyvät tavat – käytöksen kultainen kirja*. Helsinki: WSOY.

KÄSIKIRJA SUKUPUOLEEN 2010: Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Tampere: Vastapaino.

LAINEN, TYTTI 1999: *Portrait of an artist as a dead man: a study of British obituaries as a genre*. Englantilaisen filologian pro gradu -työ. Helsinki: Helsingin yliopisto.

LASSILA, SIRKKA 1990: *Uusi käytöksen kultainen kirja*. 2. Painos. Helsinki: WSOY.

LEHTONEN, MIKKO 1996: *Merkitysten maailma*. Tampere: Tammer-Paino.

LILJESTRÖM, MARIANNE 1996: Sukupuolijärjestelmä. – *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino. 111–138.

LINTURI, JENNI 2007: *”Et paljon saanut, mutta kaikkiesi annoit.” Kuolinilmoitusten sukupuoli Helsingin Sanomissa*. Tiedotusopin pro gradu -työ. Tampere: Tampereen yliopisto.

- MALMBERG, RAILI 2001: *Hyväksi tavaksi – käytösopas arkeen ja juhlaan*. Helsinki: Otava.
- MARKKOLA, PIRJO 2002: Vahva nainen ja kansallinen historia. – *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*, toim. Tuula Gordon, Katri Komulainen ja Kirsti Lempiäinen., s. 75–90. Jyväskylä: Gummerus.
- MARTTINEN, VIRVE 1997: *Muistokirjoituksista journalismiin. Nekrologit Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Suomen Sosialidemokraatti – Demarissa 1935–1995*. Journalistiikan pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- MOI, TORIL 1985/1990: *Sukupuoli/Teksti/Valta. Feministinen kirjallisuusteoria*. Suom. Raija Koli. Tampere: Vastapaino.
- MOSES, RAE A. & MARELLI, GIANA D. 2004: Obituaries and the Discursive Construction of Dying and Living. *Texas Linguistic Forum*. Vol. 47, s. 123–130. Austin.
- MOT KIELITOIMISTON SANAKIRJA 2012: Internet-versio. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy.
- NIEMELÄ, PAULI 2008: Sosiaalityö sosiaalitieteenä. – *Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön tiede- ja teoriaperusta*. Toim. Piia Puurunen, Mari Suonio & Marja Väänänen-Fomin. Talentia-lehti. Sosiaalityön tutkimuksen seura, s. 17–27.
- NYKYSUOMEN SANAKIRJA 1990: Toim. Matti Sadeniemi. Helsinki: WSOY.
- OIKARINEN, SARI 2002: Suomi-neito ja Cathleen ni Houlihan – Naiset ja kansallisuus Suomen ja Irlannin presidentinvaaleissa. – *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*, toim. Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen., s. 292–311. Jyväskylä: Gummerus.
- OLLILA, ANNE 2010: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. Helsinki: SKS.

OXFORD DICTIONARY OF ENGLISH 1993/2010: Toim. Angus Stevenson. Oxford: Oxford University Press.

PIETILÄ, JYRKI 2008: *Kirjoitus, juttu, tekstielementti suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771-2000*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

PITKÄNEN, PÄIVI 2013: *"Huumorintajuinen ja työhönsä sitoutunut". 2010-luvun opettajuus muistokirjoitusten perusteella*. Pro gradu -työ, opettajankoulutuslaitos, luokanopettajan koulutus. Helsinki: Helsingin yliopisto.

PURHONEN, SEMI 2007: *Sukupolvien ongelma. Tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251. Helsinki: Helsingin yliopisto.

RANTONEN, EILA 2001: Naiseus strategiana: Esityksiä ja politiikkaa. – *Nainen / naiseus / naisellisuus*. Toim. Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki, Riitta Pirinen. Tampere: Tampere University Press, s. 43–62.

RINTALA, TAINA 2005: Euroopan unionin sosiaalipoliittiset linjaukset ja suomalainen vanhuspolitiikka. *Yhteiskuntapolitiikka (YP)*, 70. vuosikerta, 4/2005, s. 396–410.

ROOS, J. P. 2005: Laajat ja suppeat sukupolvet; esimerkkinä suuret ikäluokat ja niiden ympärille kertyneet sukupolviliikkeet. *Suuret ikäluokat*. Toim. Antti Karisto. Tampere: Vastapaino. s. 208–221.

ROOS, J. P. 2002: Life's Turning Points and Generational Consciousness – *Lebenszeiten. Erkundungen zur Soziologie der Generationen*. Toim. Günter Burkart & Jürgen Wolf. Leverkusen, Opladen: Leske + Budrich, s. 119–134.

ROOS, J. P. 1987: *Suomalainen elämä*. 2. Painos. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

ROUTAVAARA, AKSELI 1951: *Minusta tulee toimittaja. Alkeistietoa sanomalehtialalta*. Jyväskylä: Gummerus.

RUOTSI, SUVI 2005: *Tapakirja*. Helsinki: Otava.

RUUSKANEN, SAULI 2010: *Kuolema iltapäivällä. Postmoderni subjekti ja reaalinen iltapäiväjournalismissa*. Väitöskirja, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampere: Tampereen yliopisto.

SAHIMAA, MAARIA 2008: *Kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta: isien ja äitien menetyksen käsittely muistikirjoituksissa sodanaikaisessa Suomessa*. Psykologian pro gradu -työ. Joensuu: Joensuun yliopisto.

SCHIMKEWITSCH, SAMUEL 1999: *Rikssvenska nekrologer som genre*. Pohjoismaisen filologian pro gradu -työ. Tampere: Tampereen yliopisto.

SIVISTYSSANAKIRJA 2001: Toim. Kalevi Koukkunen. Helsinki: WSOY

SUIKKANEN, RISTO; HOLMA, AINO; RAITTILA, PENTTI 2012: *Muuttumaton uutinen? Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta 2007–2012, loppuraportti*. Tampere: Tampereen yliopisto.

SURAKKA, TIINA 2006: *Osastonhoitajan työ erikoissairaanhoidossa 1990-luvulla ja 2000-luvulla. Toimivalta, vastuullisuus ja asiantuntijuus lähihoitajuudessa*. Väitöskirja, lääketieteellinen tiedekunta. Tampere: Tampereen yliopisto.

TARMIO, HANNU & JANNE 1988: *Sanankäytön pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY.

THOMAS, W. I. 1923: *The Unadjusted Girl with cases and standpoint for behavior analysis*. Boston: Little Brown and Company.

SEPPÄLÄ, ANU & VIRKKUNEN, ANU 1977: *Käytös- ja tapatieto*. Helsinki: WSOY.

SEURI, OLLI 2010: *Historiaa lehteillen. Uudelleentuotettu kuusikymmentäluku Helsingin Sanomissa vuonna 2008*. Tiedotusopin pro gradu -työ. Tampere: Tampereen yliopisto.

STARCK, NIGEL 2006: *Life After Death. The Art of the Obituary*. Melbourne: Melbourne University Press.

STARCK, NIGEL 2008: Death can make a difference. A comparative study of "Quality Quartet" obituary practice, *Journalism Studies*, 9:6, s. 911–924.

SUIKKANEN, RISTO; HOLMA, AINO; RAITTILA, PENTTI 2012: *Muuttumaton uutinen? Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta 2007–2012. Loppuraportti*. Tampere: Tampereen yliopisto.

TILVIS, ANNIKKI 1946: *Nekrologit nykyisessä päivälehdissä*. Erikoistyö, opinnäyte, sanomalehtitutkinto. Helsinki: Yhteiskunnallinen korkeakoulu.

TUOHIMAA, SINIKKA 1988: *Nainen, kieli ja kirjallisuus*. Painokaari Oy, Helsinki.

TURTIA, KAARINA 2005: *Otavan uusi sivistyssanakirja*. Helsinki: Otava.

VALONEN, HELENA 2008: *Hyvä minä – luontevan käytöksen kirja*. Helsinki: Majakka.

VILKKO, ANNI 2000: Elämänkulku ja elämänkulkukerronta. Teoksessa *Suomalainen elämänkulku*. Toim. Eino Heikkinen & Jouni Tuomi. Helsinki: Tammi.

VILKKO, ANNI 2007: Kodin kaipuu – tuntuma ajassa muuttuvaan tilaan. *Menneisyys on toista maata*. Toim. Seppo Knuuttila & Ulla Piela, s. 13–26. Helsinki: SKS.

Verkkosivustot ja journalistiset lähteet

HELSINGIN SANOMAT 2011a: Kuolinuutisia eli nekrologeja julkaistaan... Julkaistu 12.5.2011 Ihmiset-sivulla.

HELSINGIN SANOMAT 2011b: Muistot-palvelu avautui verkossa. Julkaistu 30.5.2011 Ihmiset-sivulla.

HELSINGIN SANOMAT 1990: Lähettäjän tiedot myös kuolinuutisten mukaan. Julkaistu 5.12.1990 Ihmiset-sivulla.

HS.FI/MUISTOT 2014a: Mona-Lisa Pursiainen. Muistot-verkkopalvelu. Viitattu 8.6.2014
< <http://www.hs.fi/muistot/Mona-Lisa+Pursiainen/a1364353826317> >

HS.FI/MUISTOT 2014b: Ohje. Muistot-verkkopalvelu. Viitattu 19.5.2014
< <http://www.hs.fi/muistot/kirjoita-muistokirjoitus/> >

ILKKA 2013: Sanomalehden yksityisasiakkaille suunnattujen verkkosivujen ilmoitusosion sivu ”Kuolinilmoitukset ja surukiitokset”. Viitattu 8.6.2013
< <http://yksityisille.ilkka.fi/ilmoitukset/kuolinilmoitukset-ja-surukiitokset-1.16306> >

IT’S A WONDERFUL LIFE. PROFESSIONAL OBITUARIES 2014. Viitattu 14.5.2014.
< <http://www.wonderfullife.org.uk/> >

KANSAINVÄLINEN MIRJAM HELIN -LAULUKILPAILU 2014: Mirjam Helin – Laulun lähettiläs ja mesenaatti. Viitattu 25.5.2014
< <http://mirjamhelin.fi/fi/mirjam-helin-laulun-1%C3%A4hettil%C3%A4s-ja-mesenaatti> >

KUUTTI, HEIKKI 2009: *Mediasanasto*. Media Doc Oy. Viitattu 30.3.2011.
< <http://www.mediadoc.fi/pdf/N.pdf> >

SANOMALEHTIEN LIITTO 2014: Suomen 10 suurinta sanomalehteä vuoden 2012 levikin mukaan.

Viitattu 16.7.2014

<http://www.sanomalehdet.fi/sanomalehtitieto/levikki/suomen_10_suurinta_sanomalehtea_levikin_mukaan>

STT 2014: *Tylykirja*. Luku 3.1. Juttutyypit ja juttujen pituudet. Viitattu: 18.3.2014.

<http://stt.fi/sites/default/files/uploads/stt_tylykirja_3.1_juttutyypit_ja_juttujen_pituudet_1.pdf>

SUOMEN EVANKELISLUTERILAINEN KIRKKO 2014: Toimituksen kulku. Tapatietoa hautajaisista.

Viitattu 19.5.2014

<<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/987237D6F8BAB030C225706E00385B4C?OpenDocument&lang=FI>>

TEHY-LEHTI 2011: In memoriam -palstan ohje lukijoille. 15/2011, s. 43.

VESIKANSA, JYRKI 2003: Helsingin yliopiston kirjoittamiskurssin alustus 14.1.2003. Viitattu 8.6.2013

<<http://www.helsinki.fi/hum/hist/hist-jatkokoulutus/vesikansa.pdf>>

WIKIPEDIA 2014a: Eira Paunu. Viitattu 8.6.2014

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Eira_Paunu>

WIKIPEDIA 2014b: Elina Karjalainen. Viitattu 8.6.2014

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Elina_Karjalainen>

WIKIPEDIA 2014c: Kuolinilmoitus. Viitattu 13.5.2014

<<http://fi.wikipedia.org/wiki/Kuolinilmoitus>>

WIKIPEDIA 2014d: Kyllikki Virolainen. Viitattu 8.6.2014

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Kyllikki_Virolainen>

WIKIPEDIA 2014e: Muistokirjoitus. Viitattu 21.3.2014 <http://fi.wikipedia.org/wiki/Nekrologi#Lehtiin_kirjoitettu_muistokirjoitus>

WIKIPEDIA 2014f: Obituary. Viitattu 13.5.2014
< <http://en.wikipedia.org/wiki/Obituary>>

WIKIPEDIA 2014g: Terttu Arajärvi. Viitattu 8.6.2014
< http://fi.wikipedia.org/wiki/Terttu_Araj%C3%A4rvi>

WORLD ENGLISH DICTIONARY 2014a: Epitaph. Viitattu 14.5.2014.
< <http://dictionary.reference.com/browse/epitaph?s=t>>

WORLD ENGLISH DICTIONARY 2014b: Necrology. Viitattu 14.5.2014.
< <http://dictionary.reference.com/browse/necrology?s=t>>

WORLD ENGLISH DICTIONARY 2014c: Obituary. Viitattu 14.5.2014.
<<http://dictionary.reference.com/browse/obituary?s=t>>

YLE HELSINKI 2014: Johannes Virolainen olisi tänään satavuotias. Viitattu 25.6.2014
http://yle.fi/uutiset/johannes_violainen_olisi_tanaan_satavuotias_katso_filmikooste_elavasta_arkistosta/7060929

YLEN ELÄVÄ ARKISTO 2014: Mirjam Helin. Viitattu 1.6.2014.
<http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/mirjam_helin_40358.html#media=40361>

Muut lähteet

Holopainen, Minna 2014: Sähköpostihaastattelu 11.–12.6.2014.

LIITTEET

LIITE 1: Aineistoluettelo

LIITE 2: Nekrologiesimerkki Tehy-lehdestä, Leena Pohjola

LIITE 3: Nekrologiesimerkki Helsingin Sanomien Muistot-verkkopalvelusta, Terttu Arajärvi

LIITE 4: Nekrologiesimerkki STT:n Mediapankista, Mirjam Helin

Aineistoluettelo

Tehy-lehti

1. Hellä Larsson, 8/2007
2. Eeva Äijälä, 5/2007
3. Rauni Pälvimaa, 9/2005
4. Irma Malinen, 10/2005
5. Leena Pohjola, 14/2008
6. Marita Widing, 7/2009
7. Leena Partanen, 6/2013
8. Marita Liekonen, 9/2013

Helsingin Sanomat, Muistot-verkkopalvelu

9. Eira Paunu, 19.5.2013
10. Terttu Arajärvi, 3.2.2014
11. Aune Laaksonen, 24.2.2014
12. Pirkko-Liisa Summa, 11.11.2013
13. Kristiina Roos-Rimpinen, 6.2.2014
14. Satu Angervo, 16.2.2014
15. Eija Lappalainen, 28.4.2013
16. Anu Pylkkänen, 1.7.2013

STT, Mediapankki

17. Mirjam Helin, 22.12.2006
18. Kyllikki Virolainen, 8.5.2009
19. Anita Välkki, 28.4.2011
20. Elina Karjalainen, 14.8.2006
21. Tamara Lund, 21.7.2005
22. Anki Lindqvist, 15.11.2007
23. Mona-Lisa Pursiainen, 8.8.2000

Հարցը թղթակցւած
Դիւրս 44, Կոնստանդնուպոլիս

Terttu Arajärvi

Lastenpsykiatrian professori, emerita s. 2.6.1922 k. 22.1.2014 (julkaistu 3.2.2014)

Lastenpsykiatrian professori, emerita **Terttu Arajärvi**, o.s. **Hanhilammi**, kuoli Helsingissä 22. tammikuuta 2014 91 vuoden ikäisenä. Hän oli syntynyt 2. kesäkuuta 1922 Hausjärvellä. Arajärvi oli laaja-alainen ja tarmokas alansa voimahahmo, joka vei monin tavoin lastenpsykiatrian kehitystä eteenpäin maassamme. Hän valmistui lääketieteen lisensiaatiksi 1948 ja väitteli tohtoriksi 1953. Lastentautien erikoislääkärin oikeudet hän sai 1957, ja lastenpsykiatriksi hän valmistui kolme vuotta myöhemmin.

Arajärvestä tuli Suomen ensimmäinen lastenpsykiatrian dosentti 1968 ja alan ensimmäinen professori 1974. Lastenlinnan sairaalasta tuli koko erikoisalalan kannalta keskeinen koulutuspaikka ennen kuin maahamme perustettiin uusia lastenpsykiatrian yksiköitä ja koulutuskeskuksia. Arajärvi toimi Lastenlinnan sairaalassa yhtäjaksoisesti kaikkiaan 28 vuoden ajan, josta johtavana lääkärinä vuodet 1969–1985. Tänä aikana lastenpsykiatrinen toiminta kehittyi nopeasti, mikä edellytti sekä työntekijöiden määrän lisäämistä että jatkuvaa koulutusta. Osastoille ja poliklinikoille luotiin työryhmät, ja työntekijöiden työnohjaus otettiin käyttöön.

Arajärvi oli keskeinen hahmo myös lastenpsykoterapeuttien koulutuksen käynnistymisessä 1978 ja Lastenpsykiatrian tutkimussäätiötä perustettaessa 1984. Jäätyään eläkkeelle professorin virasta hän pyrki edelleen aktiivisesti edistämään lastenpsykiatriasta tutkimustyötä ja sen mahdollistavaa tutkimusrahoitusta. Hänen oman tutkimustyönsä painopistealueita olivat epidemiologiset tutkimukset, lastenpsykiatristen häiriöiden ehkäisy ja seurantatutkimukset.

Oppikirjojen ja kymmenien tieteellisten artikkeleiden lisäksi Arajärvi julkaisi useita yleistajuisia kirjoja lapsen kehityksestä, vanhemmuudesta ja isovanhemmuudesta. Hän oli erinomainen, mukaansatempaava puhuja, joka ei juuri tarvinnut muistiinpanoja esitelmöidessään. Varmaan osaksi näistä syistä hän sai vastahakoisetkin päättäjät lopulta puolelleen ajaessaan tärkeitä pitämiään hankkeita.

"Sinä Terttu puolustat lastenpsykiatriaa kuin tiikeriemo pentujaan", kerrotaan erään aikuispsykiatrian professorin tokaistessa.

Arajärvi oli luonteeltaan seurallinen ja valoisa, erinomainen tarinankertaja ja itseoikeutetusti seurueen keskipiste. Hän ei ollut koskaan niin kiireinen, ettei olisi ehtinyt vastata alaisensa tai vaitoskirjaohjattavan konsultaatiotarpeeseen. Johtavan lääkärin ovisummeria saattoi aina soittaa ja saada häneltä kannanoton ajankohtaiseen ongelmaan.

Arajärven tavoitteena oli lapsen mielen ja tunteiden ymmärtäminen, jota voi nimittää myös rakkaudeksi lasta kohtaan. Se kiteytyy hyvin Arajärven lauseeseen: "Lapsen olisi saatava kokea tuottavansa vanhemmilleen iloa juuri sellaisena kuin on, ilman mitään suorituksia." Tämä asenne edusti aikanaan aivan uutta ajattelua ja vaikutti laajasti suomalaisperheiden kasvatuskäytäntöihin.

Professori Terttu Arajärvi sai suuren määrän huomionosoituksia, kunniajäsenyyksiä ja palkintoja kotimaassa ja ulkomailla, muun muassa Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan komentajamerkin 1996.

Eeva Aronen, Jari Sinkkonen ja joukko lasten- ja nuorisopsykiatreja
Kirjoittajat ovat professori Terttu Arajärven oppilaita, työtovereita ja ystäviä

4.3.2014

STT Mediapaini Print - Laulaja, professori Mirjam Helin on kuollut

Tulostusaika (04.03.2014, 21:08)**■ Laulaja, professori Mirjam Helin on kuollut**

[Juttu] 22.12.2006, 16:39 2618 merkkiä

† Helsinki, 22.12. Kulttuuri, stt 246

///JATKETTU///

Oopperalaulaja ja laulunopettaja Mirjam Helin kuoli perjantaina 95-vuotiaana. Laulajanuransa lisäksi hän tuli tunnetuksi nimeään kantavasta kansainvälisestä laulukilpailusta.

Mirjam Helin (o.s. Rokkanen) oli syntynyt vuonna 1911 Pietarissa. Vuonna 1938 pitämänsä ensikonsertin jälkeen hän esiintyi konserti- ja oratoriolaulajana monissa maissa. Konsertti Pariisissa vuonna 1950 avasi oven Pariisin Suureen Oopperaan ja Wagner-rooleihin, mutta rakkaus puolisoon ja kotimaahan voitti kansainvälisten estradien kutsut.

–Koskaan en ole päätöstä katunut, Helin kertoi vuonna 1994 haastattelussa STT:lle hymyillen "kaunisti, valoisaa hymyään".

Oman laulajauransa jälkeen Helin toimi vuosikymmeniä arvostettuna laulopedagogina Lahden musiikkiopistossa ja Sibelius-Akatemiassa.

Vuonna 1981 professori Helin perusti lahjoituksellaan Suomen Kulttuurirahaston yhteyteen Mirjam ja Hans Helinin nimikkorahaston. Sen varoilla tuetaan lahjakkaita nuoria laulajia ja järjestetään kansainvälinen Mirjam Helin -laulukilpailu.

Helin sai ajatuksen kansainvälisestä laulukilpailusta kuunnelleensa radiossa vuoden 1981 Lappeenrannan laulukilpailuja, jossa voittajiksi selvisivät Karita Mattila ja Petteri Salomaa. Hän ihasteli kovaa kotimaista tasoa, ja silloin syntyi ajatus, että kun taso on Suomessa näin korkea pitäisi tänne saada kansainvälinen kilpailu.

Ensimmäinen, vuonna 1984 pidetty kilpailu, oli jäänyt Helinille aivan erityisesti mieleen. –Kaikki sujui hyvin ja taso oli korkea. Olin todella onnellinen.

Viiden vuoden välein toistuvasta tapahtumasta on kehittynyt yksi maailman merkittävimmistä laulukilpailuista. Se on järjestetty nyt viisi kertaa: 1984, 1989, 1994, 1999 ja 2004. Palkinnonsaajia ovat olleet muiden muassa Ning Liang, Dilbër, Elina Garanca, Andrea Rost, Charlotte Hellekant, Vladimir Chernov, Olaf Bär, René Pape, Marcin Bronikowski ja Salvatore Champagne.

Vuodesta 1987 lähtien Mirjam Helin -laulukilpailu on ollut Kansainvälisten musiikkikilpailujen maailmanliiton (Fédération Mondiale des Concours Internationaux de Musique) jäsen.

Kilpailu järjestetään seuraavan kerran vuonna 2009.

Mirjam Helin eli kaikissa kilpailuissa mukana täysin sydämin ja seurasi voittajien uraa matkustamalla vielä viime vuosina kuulemaan heitä eri puolille maailmaa.

Mirjam ja Hans Helinin nimikkorahastosta rahoitettiin miljoonalla eurolla soittimien hankintaa Suomen konservatorioiden käyttöön. Päätös nk. maakunnallisista soittimista julkistettiin vuonna 2005 ja soittimet ovat paraikaa ensimmäistä kertaa haettavana lahjakkaiden soittajien käyttöön.

(STT)